Hacettepe Üniversitesi
Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi

Trabzon'da Yaşayan Afgan Sığınmacıların **Profili ve Gereksinimleri**

Sema Buz • Muhlise Canlı • Edip Aygüler

Trabzon'da Yaşayan Afgan Sığınmacıların Profili ve Gereksinimleri

Prof. Dr. Sema Buz,
Öğr. Gör. Muhlise Canlı,
Arş. Gör. Edip Aygüler

Tasarım
Turan Berker Akdevelioğlu

Önerilen referans kullanımı

Buz, S., Canlı, M., & Aygüler, E. (2021). *Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların profili ve gereksinimleri.* Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi

Adres: Hacettepe Üniversitesi Beytepe Yerleşkesi
İİBF. D Blok. 5. Kat Sosyal Hizmet Bölümü
06800 Çankaya - ANKARA

Tel: 0312 297 6363-64

E-posta: hugo@hacettepe.edu.tr

Temmuz, 2021

ISBN: 978-625-00-9827-1

Metin içinde yer alan ifadeler yazarların kendilerine ait olup yayınlanan eserlerdeki ifade ve görüşlerin sorumluluğu yazarlara aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
TABLOLAR LİSTESİ III
ÖN SÖZ 1
KURAMSAL ÇERÇEVE 4
Afganistan'ın Coğrafi Özellikleri 4
Afganistan'ın Demografik Yapısı 5
Afganistan'ın Yakın Tarihi 10
Afganistan'ın Göç Tarihi 13
1979 Öncesi 13
1979-1992 Dönemi 14
1992-2001 Dönemi 15
2001 Yılından Günümüze Göç Hareketleri 16
Afganistan'dan Türkiye'ye Göçün Tarihsel Süreci 19
Türkiye'deki Afgan Sığınmacıların Gündelik Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar 23
Yasal Statü 26
Barınma 30
İstihdam 33
Eğitim 36
Sağlık 39
YÖNTEM 42
Araştırmanın Sorunu 42
Araştırmanın Amacı 44
Araştırmanın Sınırlılıkları 45
Araştırmanın Yöntem ve Modeli 45
Araştırmanın Evreni ve Çalışma Grubu 46

Veri Toplama Araçları 48
Veri Toplama Süreci 48
Verilerin Analizi 51
Süre ve Olanaklar 51
Etik Hassasiyetler 51
BULGULAR VE YORUM 52
SONUÇ VE ÖNERİLER 101
Sonuçlar 101
Öneriler 107
Türkiye'deki Kamu Kurumları ve Yetkililerine Yönelik Öneriler 107
Uluslararası ve Ulusal STK'lara Yönelik Öneriler 112
Uluslararası Topluma Yönelik Öneriler 113
KAYNAKLAR 114
EKLER 129
Ek-1: Etik Komisyon İzni 129
Ek-2: Görüşme Formu 130

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yıllara Göre Afganistan'a Gönüllü Geri Dönüş Programı Kapsamında Geri Dönen Afganistanlı Sığınmacılar 17
Tablo 2: Türkiye'de Eğitim Gören Afganlara İlişkin Sayısal Veriler 20
Tablo 3: Türkiye'de İkamet İzni ile Yaşayan Afganlara İlişkin Sayısal Veriler 21
Tablo 4: Yıllara Göre Afganistan Uyruklu Düzensiz Göçmen Sayısı 21
Tablo 5: Türkiye'de Uluslararası Korumaya Başvuran Afganistan Uyruklular 22
Tablo 6: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri 52
Tablo 7: Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma/Çocuk Sayısı Durumu 55
Tablo 8: Katılımcıların Ulus. Kor. Kimliği ve Resmi Statü Sahipliği Dağılımı 56
Tablo 10: Katılımcıların Türkiye'ye Hangi Ülke Üzerinden Geldiğine İlişkin Dağılım 57
Tablo 9: Katılımcıların Uluslararası Koruma Başvurusunun Üzerinden Ne Kadar Zaman Geçtiği 57
Tablo 11: Katılımcıların Türkiye'ye Göç Etmelerinde Etkili Olan Faktörler 58
Tablo 12: Göç Kararını Kimin Verdiğine İlişkin Dağılım 59
Tablo 13: Katılımcıların Türkiye'ye Giriş Yaptıkları İllerin Dağılımı 60
Tablo 14: Katılımcıların Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri 61
Tablo 15: Katılımcıların Trabzon'a Göç Etme Nedenleri 62
Tablo 16: Katılımcıların Köken Ülkelerinden Gelenlerle Görüşme Durumu ve Görüşülen Yerler 64
Tablo 17: Katılımcıların Yaşadıkları Yerde Afgan Sığınmacıların Olmasına Verdikleri Önem 65
Tablo 18: Katılımcıların Trabzon'da Yaşadıkları Süre 66
Tablo 19: Katılımcıların Trabzon'da Yaşadıkları Temel Sorunlar 67
Tablo 20: Katılımcıların Barınma Alanında Yaşadıkları Sorunlar 68
Tablo 21: Katılımcıların Yaşamlarını Sürdürdükleri Yer 69
Tablo 22: Katılımcıların Ödedikleri Aylık Kira Miktarları 70
Tablo 23: Katılımcıların Barınma Yardımı Alıp Alamadıkları 70
Tablo 24: Katılımcıların Ev Sahiplerinin Tutumlarından Memnun Olma Durumu 71
Tablo 25: Katılımcıların Evlerinin Bulunduğu Bölgeye İlişkin Memnuniyetleri 72
Tablo 26: Katılımcıların Yaşadıkları Konuttaki Kişi Sayısı 74
Tablo 27: Katılımcıların Yaşadıkları Konutun Yeterliliği 74

Tablo 28: Katılımcıların Türkiye'ye Gelmeden Önce Düzenli İşe Sahip Olma Durumu 75
Tablo 29: Katılımcıların Geldikleri Ülkelerde Çalıştıkları Alanla İlgili Eğitim Alma Durumu 77
Tablo 30: Katılımcıların Trabzon'da Düzenli İşe Sahip Olma Durumu 78
Tablo 31: Çalışmayan Katılımcıların Çalışmama Süreleri 79
Tablo 32: Katılımcıların İş Bulma Şekilleri 79
Tablo 33: Katılımcıların Çalıştıkları ve Çalışmak İstedikleri Alanların Dağılımı 80
Tablo 34: Çalışan Katılımcıların İş Koşullarına Yönelik Memnuniyet Düzeyleri ve Memnun Olmama Nedenleri..... 81
Tablo 35: Çalışan Katılımcıların Ücretlerini Alma Şekli 82
Tablo 36: Katılımcıların Türkiye'deki İşçilerin Ücretleri Konusundaki Bilgi Durumu..... 83
Tablo 37: Katılımcıların Köken Ülkelerindeki Yakınlarına Para Gönderme Durumu..... 84
Tablo 38: Katılımcıların Türkiye'de Eğitim Alma Durumu 84
Tablo 39: Katılımcıların Türkiye'de Aldıkları Eğitimi Yeterli Bulma Durumu 86
Tablo 40: Katılımcıların Eğitimlerine Devam İçin Duydukları Gereksinimler..... 86
Tablo 41: Katılımcıların Çocuklarının Eğitime Devam Durumu 87
Tablo 42: Katılımcıların Çocuklarının Okulda Karşılaştıkları Güçlükler 88
Tablo 43: Katılımcıların Türkiye'ye Girişte Sağlık Kontrolünden Geçme ve Kronik Rahatsızlığa Sahip Olma Durumu 89
Tablo 44: Katılımcıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Zorluk Yaşama Durumu..... 90
Tablo 45: Katılımcıların Psikososyal Desteğe Gereksinim Duyma Durumu 91
Tablo 46: Katılımcıların Kendilerini Genellikle Nasıl Hissettikleri..... 92
Tablo 47: Katılımcıların Türkçe Bilme Durumları ve Türkçeyi Öğrendikleri Yerler 93
Tablo 48: Katılımcıların Türkçe Kullanma Sıklığı..... 94
Tablo 49: Katılımcıların Göç Kararından Önce ve Şimdi Türkiye Hakkındaki Fikirleri 95
Tablo 50: Katılımcıların Gelecekte Türkiye'de Kalma Düşüncesi..... 96
Tablo 52: Katılımcıların Türkiye'deki Sosyal Yaşama Uyum Sağlama Durumu 98
Tablo 51: Katılımcıların Yerel Toplumun Kendilerine Yaklaşımına İlişkin Düşünceleri..... 98
Tablo 53: Katılımcıların Türkiye'ye Entegrasyon İçin Önem Verdiği Unsurlar ve Yapılmasını Gerekli Gördüğü Çalışmalar 100

ÖN SÖZ

Afganistan rejim değişiklikleri ve çatışmalar nedeniyle istikrarsızlığın uzun yıllardır devam ettiği ve mülteci hareketlerine kaynaklık etmesi bakımından dünyada ilk sıralarda yer alan bir ülke konumundadır.

Afganistan'dan diğer ülkelere yönelik göçlerde politik istikrarsızlık, çatışma ve ekonomik güçlüklerin birleşimi olan karma göç örüntüsünden bahsedilmektedir. Çoklu nedenlere dayanan göç hareketliliğinde yakın komşu ülkeler (Pakistan ve İran), Avrupa ülkeleri başta olmak üzere üçüncü ülkelere gitmek üzere transit olarak geçilen ülkeler (Türkiye) ve yerleşilmek istenen hedef ülkeler (Avrupa ülkeleri, Kanada vb.) yer almaktadır. Türkiye'nin uyguladığı "coğrafi kısıtlama" nedeniyle Afganistan'dan gelen sığınmacılar Türkiye'de uluslararası korumaya başvurabilmekte, iltica talepleri haklı bulunursa "şartlı mülteci" olarak üçüncü ülkelere yerleştirilmektedir. Afgan sığınmacılar Türkiye'yi coğrafi yakınlık, kültürel ve dini benzerlikler ve Avrupa'ya geçiş rotasında yer alan bir ülke olması gibi nedenlerle tercih etmektedir.

Üçüncü ülkelerin yeniden yerleştirme kotalarındaki azalma nedeniyle günümüzde Türkiye Afganistan'dan gelenler için daha fazla hedef ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin sığınma ve iltica mevzuatına göre Afgan sığınmacıların Türkiye'de kalıcı yerleşemedikleri göz önüne alındığında öncelikli olarak başka ülkelere gitme hedeflerini gerçekleştirmeye çalıştıkları, bunun mümkün olmaması durumunda ise yasal statü güvencesi ile Türkiye'de kalmayı düşündükleri görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de Suriyelilerden sonraki en büyük sığınmacı grubun Afganistan'dan gelenler olduğu, bir kısmının ülkede kayıt olmadan düzensiz statüde kaldıkları, bazılarının ise uluslararası koruma başvurusu yapmış ve/veya statü almış bir şekilde üçüncü bir ülkeye yerleşmeyi bekledikleri ifade edilebilir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün 2020 yılı verilerine

göre son on yılda Türkiye 'ye büyük çoğunluğu Afgan sığınmacılardan oluşan 534.726 uluslararası koruma başvuru yapılmış olup 2014-2019 yılları arasında düzensiz yollarla Türkiye'ye gelen 475.354 Afgan sığınmacı tespit edilmiştir (GİGM, 2020a).

Türkiye'de geçici koruma statüsündeki Suriyeli sığınmacı sayısının fazlalığı nedeniyle politika yapıcıların ve uygulamacıların Suriyeli sığınmacılara ilgisinin daha fazla olduğu ve alan yazında Afgan sığınmacılarla daha sınırlı sayıda çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu nedenlerle Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırma ve Uygulama Merkezi HÜGO tarafından Türkiye'deki Afganlarla ilgili bilimsel bilgiye katkı sunmak, Afganların deneyimlerini görünür kılmak, gereksinimlerini belirlemek ve gündelik yaşamlarında karşılaştıkları güçlükleri ortaya koymak üzere bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Karadeniz Bölgesi'nin en büyük illerinden olan Trabzon uluslararası koruma statüsüne sahip olan sığınmacıların başvuruları sonuçlanana kadar yaşamaları için yerleştirildikleri uydu kentlerden biri olduğu, Afgan sığınmacı sayısının fazlalığı, Afgan Hazaraları Derneği'nin varlığı ve kent özelinde yürütülen çalışmaların azlığı nedeniyle tercih edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında Trabzon ili merkez ilçesinde yer alan ve Afgan sığınmacıların yoğun olarak ikamet ettikleri Ortahisar, Pazarkapı, 1 Nolu Erdoğdu, Bahçecik, Yenimahalle ve Hızır Bey mahallerinde yaşayan yetişkin kadın ve erkek 320 Afgan sığınmacıdan tercümanlar eşliğinde araştırma grubu tarafından nicel yönteme göre oluşturulmuş görüşme formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izin alınmıştır.

Araştırma 1 Ocak 2020 ile 20 Nisan 2021 tarihleri

arasında gerçekleştirilmiştir. 2020 yılı Mart ayında başlayan COVID 19 kapsamındaki kapanma tedbirleri nedeniyle saha süreci planlanandan daha kısa sürmüştür. Araştırmanın tüm giderleri Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜGO) tarafından karşılanmıştır.

Araştırma sürecinde öncelikle bizlerle görüşmeyi kabul eden Afgan sığınmacılara teşekkür ederiz. Araştırmada Trabzon Göç İdaresi İl Müdürlüğü'nden katılımcılara ulaşma ve Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği'nden katılımcılara ulaşma ve tercümanlık desteği alınmıştır. Bu destekleri için İl Göç İdaresi Müdürü Ramazan Latifoğlu'na ve dernek başkanı Muhammet Gül ile tercümanlar Meqdad Azad ve Mohammad Hadi Ahmadi'ye teşekkür ederiz. Araştırma verilerinin Afgan sığınmacıların Türkiye'deki yaşamlarının daha iyi hale gelmesine katkı sunmasını ve göç alanında çalışanlar açısından yararlı olmasını umuyoruz.

Prof. Dr. Sema Buz
Öğr. Gör. Muhlise Canlı
Arş. Gör. Edip Aygüler

Ankara, Temmuz 2021

KURAMSAL ÇERÇEVE

Afganistan'ın Coğrafi Özellikleri

Resmi adıyla Afganistan İslam Cumhuriyeti Ortaçağ'da Horasan, 1747 yılından çağdaş döneme kadar da Aryana olarak adlandırılmıştır (Dursun, 1998).

Orta Asya'nın güneyinde yer alan ülke 634.547 kilometrekarelik yüzölçümü ile dünyanın 41. en büyük ülkesidir. Kabil Afganistan'ın başkenti olup ülkenin doğu kısmında bulunur. Çin, İran, Pakistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile karasal sınırları bulunan ülke Pakistan, İran, Orta Asya ve Çin arasında kavşak bir noktada bulunmaktadır (Martin, 2011). Bu sınırların toplam uzunluğu 5800 kilometredir. Kritik konumundan dolayı eski çağlarda ülkeden 'Dünyanın Kavşak Noktası' olarak söz edilmiştir (Rodenbough, 2005).

Afganistan topraklarının %75'i dağlıktır ve orta bölgelerdeki dağlar Himalayalar'a kadar uzanmaktadır. Ülkenin güneybatısı ise plato görünümüne sahiptir. Ülkede beş önemli su havzası (Kabil Derya, Helmend Derya, Batılı Derya, Amuderya ve Kuzey Derya) ve yaklaşık 20 nehir bulunmaktadır. Bu da su kaynakları bakımından zengin olduğunu göstermektedir (Pupal, 2016).

Kabil, Afganistan.

Afganistan'ın Demografik Yapısı

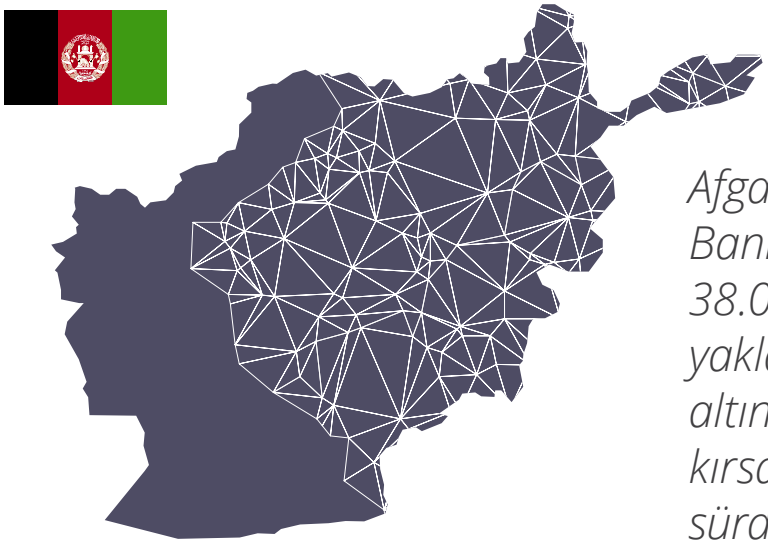

Afganistan'ın nüfusu Dünya Bankası (2019) verilerine göre 38.041.754'tür. Nüfusunun yaklaşık %46'sı 15 yaşın altındadır ve yaklaşık %74'ü kırsal alanlarda yaşamını sürdürmektedir.

Doğurganlık oranının yüksek olduğu ülkede (ortalama bir kadın hayatı boyunca beş çocuk doğurmaktadır) tüm bebeklerin yaklaşık %6,8'i doğum esnasında veya bebeklik döneminde yaşamını kaybetmektedir. Ülkede ortalama yaşam beklentisi 2019 yılında yaklaşık 63 yıl olarak hesaplanmıştır (Afganistan Demografisi, 2021). Afganistan, coğrafi konumundan ötürü birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin kültürlerinden etkilenmiş bir ülkedir. Afganistan'da bugün birçok etnik grup yaşamakta ve yaşanılan gruba özgü farklı sosyo-kültürel yapılara rastlanmaktadır. 28 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe giren Afganistan Anayasası'nda ismi bulunan etnik gruplar: Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Kırgız, Beluç, Peşeyi, Nuristani, Aymak, Arap, Kızılbaş, Gucar, Berahevi ve diğerleridir[1]. Diğer bir sınıflandırmaya göre ise Afganistan'daki etnik gruplar Peştunlar, Beluçlar, Hazaralar, Tacikler, Özbekler, Aymaklar, Paşailer ve Nuristaniler, Pamiriler, Türkmenler ve Kırgızlar olarak ifade edilmektedir (Mepa News, 2021).

Sünni olan Peştunlar nüfusun yaklaşık %42'sini oluşturmakta ve resmi dil olan Peştunca konuşmaktadır. Fars Tacikler de sünni olmakla birlikte Farsça'nın Dari lehçesini kullanmakta ve nüfusun yaklaşık %27'sini oluşturmaktadır (Martin, 2011). Nüfusun yaklaşık %15'ini oluşturan ve genelde Hazaralardan oluşan Şiiler sosyal hiyerarşide en alt tabakada yer almaktadır. Ülke nüfusunun yaklaşık %9'unu oluşturan ve yoksul oldukları için diğer etnik gruplarca hor görülen Hazaralar, sahip oldukları

[1] Kazak, Kıpçak, Karluk, Hindu, Cet, Paraçi, Cogi, Aşkaşimi, Gaverbati, Gorbat, Kotana, Maveri, Moncani, Vahi, Vangovali, Zori, Tirhi, Şadibaz, Urmori, Pikrac, Ruşani, Sangliçi Mişmast, Tahiri, Sih, Moğol, Yahudi,...)

göçebe geçmiş nedeniyle bazı çevrelerce Moğol soylu olarak kabul edilmekle birlikte ana dil olarak Dari'yi kullanırlar. Türk soylu Özbekler nüfusun %9'unu, Türkmenler ise yaklaşık %3'ünü oluşturmaktadır. Genelde ülkenin kuzeyinde Özbekistan ve Türkmenistan sınırlarına yakın bölgede yaşayan Türkler Özbekçe ve Türkmence ile birbirleriyle kolayca anlaşabilmektedirler (Menteş, 2020).

Etnik ve dini olarak karmaşık bir ülke olan Afganistan toplumunun üyelerinin büyük bir kısmı merkezi yönetimden ziyade kendi topluluğuna bağlılık gösterme eğilimindedir. Bu bakımdan Afganistan tarihinde pek çok isyan gerçekleşmesine rağmen, genelde bunlar bölgesel nitelikte kalmıştır ve merkezi yönetim tarafından bastırılmıştır. Afganistan'da bir grubun statüsü konusunda farklı görüşler olmasına rağmen genelde Peştunların en saygın grup, Hazaraların ise en düşük statüye sahip grup olduğu kabul edilmektedir (Çınarlı, 2012).

Afganistan iki tür 'toplumdan' oluşmaktadır. Birincisi varlığı geçimlik tarıma dayanan ve akrabalık etrafında düzenlenen 'marjinal bölgeler'de bulunan bir çöl medeniyeti olarak ifade edilmektedir. Burada akrabalık bağları Afgan yaşamının her yönü için son derece önemlidir. İkinci tür Afgan toplumu ise nehirlerin vadilerinde ve Afgan şehirlerinde yaşayan hiyerarşik yapıda sosyal sınıflara dayanan bir toplum (Barfield, 2010 akt. Akyüz, 2018) olarak ifade edilmektedir.

> ***Afganistan toplumunda var olan etnik ve dini çeşitliliğe bağlı olarak ortaya çıkan iç çatışmalar ülkeden göç eğilimini artırmaktadır.***

Afganistan'da toplumsal yapı küçük çiftçi, esnaf ve memurlardan oluşan geniş halk yığınları; daha varlıklı çiftçi, orta seviye memur ve ordu mensuplarından oluşan orta sınıf; boy beyleri, toprak ağaları, üst düzey ordu mensupları ve din adamlarından oluşan üst sınıftan oluşmaktadır (Akkurt, 2005, akt: Arslan, 2016). Ülke genelinde sosyo-kültürel bakımdan feodal topluma ait baskın özellikler hakimdir. Modern Afgan tarihi boyunca aşiret bağlantıları ve dini otorite çoğunlukla merkezi otoriteden daha güçlü olarak varlığını sürdürmüştür. Toplumsal yapıda güvenlik ve düzenin sağlanmasında aşiret yasaları öne çıkmıştır (Chishti, 2014, akt: Akyüz, 2018).

Afganistan' da uzun yıllar süren savaş ortamı sosyoekonomik yapıyı büyük ölçüde tahrip etmiştir. Günümüzde Afganistan ekonomik olarak dünyanın en geri kalmış ülkelerinden birisidir. 2010 yılı verileri esas alındı-

ğında, Bangladeş ve Sri Lanka'nın da altında yer alarak Asya ülkeleri arasında kişi başına düşen gayrisafi milli geliri en düşük olan ülke olmuştur. Afganistan nüfusunun üçte ikisini oluşturan 20 milyon insanın günlük 1,5 doların altında bir gelirle yaşamını idame ettirmeye çalıştığı tahmin edilmektedir. Afgan halkının %36'sının yoksul olduğu, bu oranın kırsal kesimlerde göçebe halk için %36-54 arasında değişim gösterdiği ancak şehirlerde %29 ile nispeten daha düşük olduğu tahmin edilmektedir (Özer ve Artvur, 2010; Yoldaş, 2007 akt: Köçer, 2019).

> ***Afganistan'ın temel ekonomik politikası, dış yardım ve yabancı yatırım sağlanması üzerine kurulmuştur. Yatırımlar ve dış mali yardımın verimli şekilde kullanılarak özel sektörün büyümesi ve gelişmesi amaçlanmaktadır.***

Mevcut koşullar altında Afganistan merkezi hükümetinin ülkenin yeniden inşa edilmesine yönelik olarak harcayabileceği herhangi bir fonu bulunmadığından, kısa ve orta vadede, ülkenin yeniden yapılanması donör ülkelerin özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ülkeye yapacağı dış yardımlara bağlıdır. Çalışabilir nüfusun 15 milyon kişi civarında olduğu tahmin edilmekte olup işgücünün sektörlere göre dağılımında tarım %80, endüstri %10, hizmetler sektörü ise %10'luk bir paya sahiptir. Topraklarının sadece %15'i ekilebilir olmasına rağmen, Afganistan ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Fakat hayvan yetiştiriciliğinde modern yöntemler kullanılmamaktadır. Sanayi üretimi ise ağırlıklı olarak küçük çapta tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, gübre, el yapımı halılar, doğal gaz, yağ, kömür, bakır, mermer işletmelerine dayanmaktadır. IMF verilerine göre Afganistan'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 2013 yılında %1,9, 2014 yılında ise %2 oranında artış göstermiştir. Afganistan'da, Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDG-Millennium Development Goals), Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi (ANDS-Afghanistan National Development Strategy) ve Afganistan Sözleşmesi (Afghanistan Compact) gibi uzun dönemli plan, proje ve stratejiler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır (Afganistan Ülke Raporu, 2017).

Dünya Bankası'na göre 2001 yılından itibaren kalkınma alanında özellikle de su, elektrik, eğitim ve sağlık hizmetlerinde büyük ilerlemeler görülmüştür. 2014 yılından itibaren hükümet gelirlerinin istikrarlı artışıyla makroekonomik yönetim güçlendirilmiş ve geniş kapsamlı iş geliştirme ve finans yönetimi reformları yapılmıştır. Sağlık, eğitim, alt yapı alanlarındaki ilerlemeler sayesinde diğer düşük gelirli ülkelerle aradaki fark büyük ölçüde kapatılmıştır. 2019 yılında kuraklığın sona ermesiyle zirai üretim artmış ve ekonomi %2,9 oranında büyümüştür (Dünya Bankası, 2019).

> ***Afganistan eğitim sisteminin temel amacı 'Gençlerin mezuniyet sonrası iş dünyasına ve hayata ilk adım attığında gerçek bir insan, gerçek bir Müslüman ve gerçek bir Afgan olmasını sağlamak' olarak belirlenmiştir.***

Afganistan'da 1990 yılında yükseköğretim hariç olmak üzere genel eğitim süresi 6+3+3 şeklinde 12 yıl olarak planlanmış ve uygulamaya konulmuştur. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim şeklinde kademelendirilen Afganistan eğitim sisteminde ilköğretim 6 yıllık süreyi kapsamaktadır. Bu dönem üçer yıllık periyotlar halinde birinci devre ve ikinci devre şeklinde planlanmıştır. İlköğretimden sonra üçer yıllık ortaokul ve lise dönemini kapsayan ortaöğretim ise iki kademelidir. Bu eğitim kademelerinden 9 yılı zorunlu olup ilköğretim diploması almak için 6+3 şeklinde ilkokul ve ortaokul eğitimini tamamlamak gerekmektedir. Yükseköğretim kurumlarının süresi ise fakülte ve bölümlere göre değişiklik göstermektedir (Gülecen, 2008 akt. Doğan, 2019).

Afganistan'da eğitim alanında yaşanan geri kalmışlık her dönemde hissedilmiş, iç savaş ve Taliban dönemi dışında iyileştirme arayışlarına girilmiştir. 2001 sonrası yapılanma süreci eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ve nitelikli insan gücü oluşturulması hususları üzerinde durmuştur. Bu bağlamda dışarıdan danışmanlar getirilmiş, kız çocukları için ayrı okullar açılmış, yurtdışına öğrenciler gönderilmiştir. Lakin ülkede, 16 yaş ve üzeri her dört erkekten sadece biri okuma yazma bilmekte veya bir okuldan mezun durumundadır.

> ***Özellikle yurtdışına eğitim amacıyla gönderilen öğrencilerin büyük bölümü geri dönmemektedir.***

Öğretmen ve okul sayısında 2001 sonrası dönemde artış yaşanmasına rağmen okulların büyük kesiminde temel eğitim araç gereçleri kısıtlı sayıda bulunmaktadır. Öğretmenlerin nitelik bakımından yetersiz-

liğinin yanı sıra eğitimde en önemli problemlerden biri de eğitimin düalist yapısıdır. Yani bir tarafta modern eğitim olanaklarıyla temel bilimler alanında eğitim alan ve bakış açısını modern dünyaya çeviren bir kesim yetiştirilmeye çalışılırken diğer tarafta köy mollaları tarafından geleneksel yöntemlerle sınırlı dünya görüşüne sahip bir nesil yetiştirilmektedir. Ülkede modern eğitim olanaklarından çoğunlukla Tacik, Özbek, Türk ve Hazaralar yararlanırken, Peştunlar genellikle geleneksel yöntemlerle eğitim görmektedir (Arslan, 2015 akt. Köçer, 2019).

> ***Afganistan'da sağlık hizmetleri, beslenme ve temiz suya ulaşma konusunda imkanlar oldukça sınırlı düzeydedir.***

Ayrıca yaşam süresi, sağlık hizmetlerine ulaşma, aşılama kapsamı, beslenme, ölüm oranı gibi bütün sağlık göstergeleri bölge ülkelerin gerisindedir. Sağlık alanında insan kaynaklarının yetersizliği temel sorundur. Sağlı elemanı dağılımı da bir bölgeden diğerine büyük farklılıklar göstermektedir ve en büyük yoğunluk Kabil şehir merkezinde bulunmaktadır. Afganistan'da sağlık hizmetlerinden yararlanma oranı, bölge ülkeleri ile kıyaslandığında çok düşüktür. Birçok sağlık merkezi hem ekipman hem de eleman açısından yetersizdir (Afganistan Ülke Raporu, 2017).

Afganistan'ın Yakın Tarihi

Afganistan yüzyıllar boyunca Hindistan ve Orta Doğu arasında asker ve ticari mal sevkiyatının gerçekleştirildiği doğal bir koridor olarak kullanılmıştır. Bundan dolayı Afganistan hem antik hem de modern çağlarda birçok emperyalist çekişmeye maruz kalmıştır (UK Essays, 2018).

> ***Beş bin yıllık tarih ve kültüre sahip olan ülkenin temelleri 1747 yılında Ahmed Şah Durrani'nin bütün Peştun kabilelerini bir araya toplayarak 'Loya Jirga'yı kurmasıyla atılmıştır.***

Asya, Avrupa ve Ortadoğu arasındaki stratejik konumundan dolayı tarih boyunca dönemin büyük güçlerinin ilgi odağı olan Afganistan; Büyük İskender, Pers İmparatoru Nadir Şah, Büyük Britanya, Sovyet Rusya, Afgan diktatörleri ve yakın zamanda da Taliban ve NATO güçleri tarafından girişilen istila ve savaşlara sahne olmuştur (Karadere, 2015). 19. yüzyılda Britanya, Hindistan yarımadasının tamamını kontrolünde tutmaktaydı. Bu dönemlerde Çarlık Rusyası, Orta Asya hanlıklarını yıkarak bugünkü Afganistan ile komşu konumuna gelmişti (Burget, 2013). 19. yüzyılda Afganistan, Orta Asya'nın kontrolü için Britanya İmparatorluğu ile Çarlık Rusyası arasındaki rekabetin savaş alanı haline gelmiştir. Üç İngiliz-Afgan savaşı (1839-1842, 1878-1880 ve 1919) sonuçsuz kalmıştır. 1893'te İngiltere resmi olmayan bir sınır kurmuş, Durand Hattı, Afganistan'ı İngiliz Hindistan'ından ayırmış (Karadere, 2015) ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Amanullah Han 1919

yılında Afganistan'ın bağımsızlığını İngiltere'ye kabul ettirmiştir (Burget, 2013). 1926 yılında Emir Amanullah Han Afgan Krallığı kurduğunu ilan etmiştir (Karadere, 2015).

Bağımsızlığını ilan ettiği yıllarda yönetimde bulunan Emir Amanullah Han İngilizlerin baskısından çekindiği için Rusya'yla yakın ilişkiler kurarak dostluk anlaşması imzalamıştır. 1933 yılında yönetime geçen ve 40 yıl yönetimde kalan Zahir Şah döneminde Sovyetler Birliği ile ilişkiler yeniden düzelmiştir. Zahir Şah 1973 yılında Muhammed Davud tarafından askeri bir darbeyle devrilmiş ve Cumhuriyet ilan edilerek devletin adı Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Muhammed Davud yönetiminin 1978'de devrilmesiyle birlikte kurulan hükümetlerde çeşitli bakanlıklara komünistler gelmiş ve direniş gösterilmesine rağmen 24 Aralık 1979 tarihinde Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir (Hayri, 2007, akt. Doğan, 2019).

Sovyetler Birliği Afganistan'da yürüttüğü mücadelede başarısız olduğunu kabul etmek zorunda kalmasının ardından kendi iç meselelerine odaklanma kararı alarak 1986 yılı itibariyle SSCB Afganistan'dan çekilmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin çekilmesiyle birlikte Afganistan'daki çatışma, yabancı işgal gücüne karşı verilen mücadele özelliğini kaybetmiş ve dış güçlerin baskısıyla ülkedeki güç unsurlarının birbirleriyle çekişmeler yaşadığı bir iç savaş niteliğini almıştır (Akimbekov, 2002; akt. Erman, 2017).

1989-1996 yılları arasında Afganistan'da yaşanan güç unsurlarının çekişmelerinin yol açtığı yönetim boşluğunu fırsata çevirmek isteyen Taliban, 1996 yılında yönetimi ele geçirmiştir. Kısa sürede Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Taliban yönetiminin varlığını tanımıştır. Taliban yönetimi 2001 yılına kadar devam etmiştir ve bu dönemde Afganistan köktendinci örgütlerin merkezi konumuna dönüşmüştür. 28 Nisan 1996-11 Eylül 2001 arası süreç, 'Afganistan tarihinin karanlık dönemi' olarak adlandırılmaktadır.

Bu süreçte Afganistan'da yaşanan başlıca olaylar şu şekilde özetlenebilir:

- Afganistan'da ulusal birlik parçalanmış,
- İlk defa büyük ölçekli kavim ve mezhepsel ihtilaf ve savaşlar yaşanmış,
- Siyasi, idari ve ekonomik yapı ve varlıklar yağmalanıp yok edilmiş,
- Binlerce kadın ve çocuk tecavüze uğramış,
- Çocuk odaklı organ kaçakçılığı üst düzeye çıkmış,
- Somut kültürel miras varlıkları yok edilmiş,
- Uyuşturucu madde (eroin) en önemli ticaret kaynağı kabul edilmiştir (Turyal, 2012, akt. Behroz, 2020).

Afganistan'ın içinde bulunduğu durumdan rahatsız olan başta Amerika olmak üzere Kuzey İttifakı, Burhaneddin Rabbani liderliğinde olan muhalif kesimi destekleyerek "Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin" kurulmasını sağlamışlardır (Koç, 2017a).

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi Binası ve Amerika Savunma Bakanlık Binası Pentagon'a yönelik gerçekleşen saldırılardan, ABD ve müttefikleri sorumlu olarak Afganistan merkezli El-Kaide Örgütü'nü ilan etmiş ve Taliban yönetiminden desteğin kesilmesini istemiştir. Bu isteğin reddedilmesiyle birlikte 7 Ekim 2001'de Afganistan'a askeri hareket düzenleyen ABD öncülüğündeki Kuzey İttifakı 13 Ekim 2001'de Kabil'i alarak Aralık ayında geçici bir yönetim oluşturmuştur (Gülecen, 2008, akt. Doğan, 2019). 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen saldırılar, Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan 'detente (yumuşama)' dönemini de sona ermiştir (Behroz, 2020). Afganistan'da 2004 yılında seçime gidilmiş ve içerisinde etnik grupların her birinin temsilcisinin yer aldığı Hamid Karzai liderliğindeki hükümet kurulmuştur. Ancak ülkedeki Taliban tehdidi halen sürmekte olup, siyasi iktidarın sağlanabildiğinden söz edilemez (Jazayery, 2002; akt. Koç, 2017a).

Afganistan'ın Göç Tarihi

Afganistan uzun zamandır dinamik ve karma göç akışları ile karakterizedir. Karma göç, zulüm ve çatışmadan kaçan mülteciler, insan ticareti mağdurları ve daha iyi yaşam ve fırsatlar arayan insanlar da dahil olmak üzere insanların sınır ötesi hareketlerini ifade eder (Mixed Migration Center, 2019).

Onlarca yıldan beri Afgan halkı, Afganistan'daki iç karışıklık ve iç savaş, ciddi insan hakları ihlalleri, toplu katliam, kötüleşen ekonomik koşullar ve modern zamanlardaki en uzun kuraklık nedeniyle güçlük yaşamaktadır (Noor, 2006). Bu koşullardan dolayı Afganlar, dünya çapında en büyük sığınmacı gruplarından biri konumundadır (Ahmadi, 2016). Afganistan'ın göç tarihi dört dönemde incelenebilir (Noor, 2006).

1979 Öncesi

Ülkenin tarihinde gerçekleşen ilk göçler, doğal felaketler, ekonomik kriz, gönüllü göç gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır (Stigter, 2006). 1850'li yıllarda, binlerce Afgan Hazarası hane doğal afetler ve diğer krizlerden kaçmak için İran'a göç etmiştir. Afganistan halkının İran'a ilk belgelenmiş hareketi 5000 kadar Hazaralı ailenin İran'a göç etmesi ve Jam Bakharz'a yerleştiği 1850'lerde olmuştur (Geyik Yıldırım, 2018). 1880 ve 1903 yılları arasında ise, 15.000 Afganistan uyruklu aile, İran'daki Türbet Cam alanına yerleşmiştir (IOM, 2014).

Afganistan' da 1960'lı ve 1970'li yıllarda sanayileşme sorunu önemini yitirmiş ve Afganistan halkı yetersiz istihdam koşullarıyla karşı karşıya kalmıştır. Sonuç olarak, 1973'teki Petrol krizi[2] nedeniyle Pakistan, İran İslam Cumhuriyeti ve diğer Orta Doğu ülkelerine birçok Afgan işçi göçmen olarak gitmiştir (Monsutti, 2006). Petrol krizi

[2] 1973 petrol krizi, 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) 1973'te meydana gelen Arap-İsrail savaşında İsrail ordusuna destek veren Batılı Devletlere yönelik başlattığı petrol ambargosudur.

sırasında Afganlar yasal olarak İran İslam Cumhuriyeti'ne ve Pakistan'a göç etmiş ve her iki hükümet tarafından da ucuz işgücü olarak kullanılmıştır. İran İslam Cumhuriyeti'nde Afganlar inşaatta, tuğla fabrikalarında ve çiftliklerde çalışmış ve İranlılardan çok daha düşük ücret almıştır (IOM, 2014).

Bu dönemde gerçekleşen göçlerde temel motivasyon ekonomik faktörler olmuştur. Afganistan halkının göç hareketliliğinde ekonomik faktörler ilerleyen dönemlerde de temel neden olarak devam ederken, ülkede gerçekleşen iç çatışmalar ve büyük işgaller göçün hızını, miktarını ve çeşitliliğini artırmıştır.

1979-1992 Dönemi

Afganistan tarihinde 1979 Sovyet istilası döneminde ilk büyük göç dalgası gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Afganistan'dan komşu ülkelere, özellikle Pakistan ve İran'a ilk büyük sığınmacı hareketleri gerçekleşmiştir (Kuschminder ve Dora 2009). İlk dalga sırasında 3,5 milyonu Pakistan'a ve 2 milyonu da İran'a olmak üzere yaklaşık 6 milyon Afgan sığınmacı göç etmiştir (Dimitriadi, 2013).

Pakistan ve İran, coğrafi yakınlıkları, dil, kültür ve dini benzerlikleri nedeniyle Afganistan göçmenlerinin ana hedefiydi (Ashrafi ve Moghissi, 2002, akt. IOM 2014). Afganistan-SSCB savaşında erkeklerin cephede Sovyetlere karşı savaşmaları nedeniyle göçmenler ağırlıklı olarak kadın ve çocuklardan oluşmuştur (Margesson, 2007). 1988'de Sovyet yönetiminin geri çekilmesinden sonra, ülkedeki güvensiz ve zorlu yaşamdan dolayı Afganistan'dan 6,2 milyon kişi sığınmacı olarak başka ülkelere gitmiştir (Jazayery, 2002).

Pakistan'daki Afgan ailelerin büyük çoğunluğu (%50'nin üzerinde) sığınmacı krizinin ilk yıllarında (1979-1980) ülkeye gelmiştir. Afganistan'a komşu olan Pakistan'a 1990 yılı itibariyle 3,3 milyon ve İran'a 3,1 milyon kişi sığınmıştır (Aktaran Geyik Yıldırım, 2018). Bu yıllarda sosyal ağlar, akrabalık bağları ve ekonomik bağlantılar Afganların Pakistan'a geçişini kolaylaştırmada yardımcı olmuştur (Margesson, 2007).

1990'lardaki kuraklık Afganistan kaynaklı sığınmacı akınlarının artmasına neden olmuştur. 1990 yılında 6,2 milyon Afgan'ın göç etmesiyle sığınmacı sayıları çok yükselmiştir. 1979 yılında ilk sığınmacı çıkışları sırasında hem Pakistan hem de İran, Müslüman dayanışması afişleri altında sığınmacıları sıcak bir şekilde karşılamışlardır. İran'da sığınmacılara kimlik kartları, iş, sağlık hizmetleri, gıdaya erişim, ücretsiz ilk ve orta eğitim sunulmuş, seçtikleri yerlere ücretsiz yerleşim izni verilmiştir. Pakistan, Afgan sığınmacılara hizmet vermek için Birleşmiş Milletler ile bir anlaşma yapmış ve uluslararası toplumdan da malî destek almıştır (Kuschminder ve Dora, 2009; Geyik Yıldırım, 2018).

1992-2001 Dönemi

Mücahitlerin[3] 1992'deki zaferi Afganistan'da ikinci göç dalgasına neden olmuştur. İkinci göç dalgasında özellikle kentli ve eğitimli orta sınıf Pakistan ve İran'a kaçmıştır. İlk göçün aksine ikinci göç dalgasında Pakistan ve İran'a gelen Afgan sığınmacılar artık memnuniyetle karşılanmamıştır. Bu dönemde Afganistan uluslararası toplumun da ilgisini çekmemiştir ve Pakistan' da Afgan sığınmacılara maddi destek önemli ölçüde azalmıştır. 1990 yılında Pakistan'da Afganistan'a ilk gönüllü geri dönüş programı uygulanmıştır. 1992 yılında da İran, Afganistan ve BMMYK arasında yapılan antlaşmayla İran gönüllü geri dönüş programını başlatmıştır (IOM 2014).

1992-1996 yılları arasında, vatanlarında devam eden çatışmalar ve merkezi hükümetin yokluğuna rağmen, 2,7 milyonun üzerinde Afgan, Pakistan ve İran'dan ülkelerine geri dönmüştür. Bununla birlikte, yeni çatışmaların patlak vermesi, Taliban hareketinin iktidara gelmesi, dört yıl süren kuraklık ve savaş sırasında ülke altyapısının tahrip olması çoğu Afgan sığınmacının ülkelerine dönüşünü ertelemiştir. 2000 yılı itibariyle, Afganlar dünyanın en büyük sığınmacı topluluğu olma özelliğini korumuşlardır. Sığınmacı akını 1994–2000 yılla-

[3] Mücahit terimi, 'cihat' kelimesinden kaynaklanmaktadır. Afganistan bağlamında 'mücahit', Afganistan'da Sovyet Ordusu'na ve iktidardaki komünist rejime karşı cihat anlayışı içerisinde savaşanları ifade etmek için kullanılmıştır. Afganların yanı sıra, mücadeleye destek olmak için Afganistan'a gelerek savaşan diğer Müslüman ülke vatandaşlarını da içeren bir terim olmuştur. Bununla birlikte, literatürde 'Afgan Mücahitleri' tabiri daha çok kullanılmıştır.

rı arasında Taliban tarafından ele geçirilen Kabil ve Kandahar'dan başlayan ve tüm ülkede yayılan yeni bir akımla sürmüştür. 1994–2001 yılları arasında İran'a kaç tane Afganlının yerleştiği ve orada kalıp kalmadıkları kesin olarak bilinmemektedir. 1990-2000 yılları arasında, 155.000 Afgan Avrupa Birliği ülkelerine sığınmacı olarak başvuruda bulunmuştur. 1996 yılı boyunca süren ve 1997'nin ilk yarısında da devam eden Taliban kuvvetleri ve ülkenin diğer siyasî güçleri arasında süren çatışmalar, ülke içerisinde geniş çaplı yer değiştirme hareketlerine neden olmuştur. Ayrıca birçok köylü evlerinden ayrılmaya zorlanmış ve Kabil'de gruplaşmıştır. Bölgede ülke içinde yerinden edilen Afganların sayısı 1997 yılının ortalarında 1,2 milyona ulaşmıştır (Castles ve Miller, 2008; BMMYK,1997; akt. Geyik Yıldırım, 2018).

2001 Yılından Günümüze Göç Hareketleri

2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönetilen koalisyon güçleri ile Taliban arasındaki savaş, büyük ölçekli bir göç dalgasına neden olmuştur. 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırısı uluslararası toplumun Afganistan'a karşı ilgisinin artmasına yol açmıştır. Pakistan ve İran'ın sığınmacılara yaptıkları yardım ve hizmetlerin düzeyinde değişimler meydana gelmiştir. Söz konusu ülkelerin Afganlara karşı tutumu 2001 yılı sonrası giderek artan bir şekilde olumsuzlaşmıştır. Pakistan ve İran hükümetleri kendi ülkelerindeki Afgan sığınmacıların sayısını, giderek artan bir şekilde azaltmayı denemiştir (Geyik Yıldırım, 2018).

Afgan sığınmacıların büyük bir kısmına ev sahipliği yaparak sığınmacı yorgunu ülkeler haline gelen Pakistan ve İran ile bu ülkelere maddi olanak sağlayan donör ülkeler, söz konusu sığınmacılar için kalıcı çözüm arayışlarına girmişlerdir. Sığınmacılar için üçüncü bir ülkeye yerleştirme, yerel bütünleşme ve gönüllü geri dönüş olarak üç kalıcı çözüm önerisi sunan BMMYK, Afgan sığınmacılar için en uygun çözüm yolu olarak gönüllü geri dönüş programını göstermiştir. 1 Mart 2002'de Pakistan, Afganistan ve BMMYK arasında üçlü antlaşma imzalanmıştır. Daha sonra BMMYK, 9 Nisan 2002' de bu üçlü antlaşmayı İran ile gerçekleştirmiştir. Sadece Mart 2002'de 126.602 Afgan sığınmacı BMMYK desteğiyle geri dönmüş, Nisan ayında ise bu sayı neredeyse ikiye katlanarak 278.836'ya ulaşmıştır. 2002 sonu itibariyle 1,8 milyon göçmen BMMYK'nın desteğiyle Afganistan'a geri dönüş yapmıştır (Dalkıran, 2013).

Tablo 1: Yıllara Göre Afganistan'a Gönüllü Geri Dönüş Programı Kapsamında Geri Dönen Afganistanlı Sığınmacılar

Yıl	Pakistan'dan Dönenler	İran'dan Dönenler	Diğer Ülkelerden Dönenler	Toplam
2002	1,565,066	259,792	9,679	1,834,537
2003	332,183	142,280	1,176	475,639
2004	383,3213	377,151	650	761,122
2005	449,391	63,559	1,140	514,090
2006	133,338	5,264	1,202	139,804
2007	357,635	7,054	721	365,410
2008	274,200	3,656	628	278,484
2009	8,320	6,028	204	54,552
2010	104,331	8,487	150	112,968
2011	48,998	18,851	113	67,962
2012	59,423	14,029	74	73,526
2013	7,880	2,800	30	10,710
Toplam	**3,784,098**	**909,957**	**15,779**	**4,709,834**

Kaynak: BMMYK, 2013a.

2004 sonrası başlayan dönemde ülkede güvenlik zafiyetinin yaşandığı ve büyük ölçekli ülkeye geri dönüş operasyonları yapılmasına rağmen, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısının sürekli artış göstermesine yönelik herhangi bir önlem alınmadığı gözlenmiştir. Ülkedeki çatışmalar süresince Afganistan'daki her dört kişiden üçü (%76) evlerini terk etmeye zorlanmış; bunlardan %41'i ülke içinde, % 42'si ülke dışında, % 17'si ise hem ülke içi hem ülke dışı olmak üzere iki kez yer değiştirmeye zorlanmıştır. Ülkeye geri dönüş yapan birçok kişi ise, güvenlik sebebiyle tekrar kaçmak zorunda kalmıştır (Dalkıran, 2013).

2005 sonrası kitlesel gönüllü geri dönüşler yavaşlamış; 2008'de BMMYK resmi olarak Afganistan'a kitlesel geri dönüş döneminin bittiğini açıklamıştır. Macdonald'a (2011) göre bunun başlıca nedenleri geri dönenlerin kendine ait arazilerinin olmaması ile güvenlik zaafiyeti sebebiyle geri dönen kişilere insani yardımın ulaşmamasıdır. Çatışmadan kaçan Afganların terk ettikleri evlerini silahlı grupların işgal etmesi ve ülkede özellikle kırsal bölgelerde otorite boşluğu bulunması nedeniyle ülkeye geri dönen kişiler evlerini ve arazilerini kaybetme ile karşı karşıya kalmıştır (Macdonald, 2011, akt. Dalkıran, 2013).

Pakistan'daki istihdam sorunu ve iş bulmada yaşanan rekabet, Afgan sığınmacılara karşı olumsuz tavırların artmasına neden olmuştur. Ayrıca, Pakistan'da köktendinciliğin artmasında radikal Afgan sığınmacıların olduğunun düşünülmesi de yerel toplum ve sığınmacılar arasında gerginlik yaratmaktadır (Schneidl, 2008).

İran İslam Cumhuriyeti'nde yaşayan Afganlarla ilgili olarak 2013 yılında ABD Sayım Bürosu tarafından yapılan bir çalışmada, Afganların büyük çoğunluğunun (%46) kentsel alanlarda yaşadığı belirlenmiştir. Afganların %36,9'unun yarı kentsel ve kırsal alanlarda ve %7,6'sının hükümet tarafından yönetilen yerleşim yerlerinde ikamet ettikleri tespit edilmiştir. Kayıt altında olmayan Afganların ise tutuklanma ve sınır dışı edilme riskleri daha düşük olduğu için özellikle banliyölerde, yarı kentsel ve kırsal alanlarda yaşadıkları düşünülmektedir (ABD Sayım Bürosu, 2013, akt. Obayd, 2020).

Afganistan'dan Türkiye'ye Göçün Tarihsel Süreci

Türkiye'nin göç alan ülkeler arasında kavşak konumunda bulunmasından dolayı, uluslararası göç deneyiminde hem niteliksel hem de niceliksel olarak değişimler görülmektedir (İçduygu, 2015).

Türkiye'nin komşu ülkelerinde gerçekleşen pek çok uluslararası gelişmeler Türkiye'nin önemli bir sığınma ülkesi haline gelmesinde etkili olmuştur. Bu sığınma hareketleri, Orta Doğu ve komşu ülkelerdeki (özellikle Afganistan, İran, Irak, Bosna ve Kosova) baskıcı rejimlerin ve yabancı işgallerin bir sonucu olarak görülmektedir.

> ***Afganistan'da tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, iç çatışma, terör, insan hakları ihlalleri insanların göç kararı almasında etkili olmuştur.***

Afgan sığınmacılar için coğrafi yakınlık ve kültürel benzerliklerinden ötürü Pakistan ve İran göç sürecinde hedef ülke, Türkiye hem sığınma ülkesi hem de Avrupa'ya geçiş için transit bir ülke olmuştur. Türkiye Afgan sığınmacılara kapılarını açma konusunda ilk dönemlerde isteksizken, 22-27 Kasım 1981 tarihleri arasında dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Pakistan'a gerçekleştirdiği ziyaret esnasında Afgan sığınmacı kamplarını gezmesiyle söz konusu kamplarda kalan sığınmacıların sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Aynı yıl Türk soylu Afgan'lar Türkiye'nin Pakistan'da bulunan büyükelçiliğine sığınma başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'ye gelmek üzere seçilen sığınmacıların kabulü ve yeniden yerleştirilmesi için kurallar ve prosedürler oluşturulmak üzere ilgili makamlar tarafından, 1982 yılında 2641 sayılı 'Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskanı'na Dair Kanun' çıkarılmıştır (Akpolat ve diğerleri, 2019).

Kenan Evren'in Pakistan ziyareti ve ardından çıkarılan yasa ile Türkiye'ye Afgan sığınmacıların kabul süreci resmi olarak başlamıştır. Söz konusu sığınmacı grubunun belirlenmesi ve seçilmesi için bir komisyon oluşturulmuştur. Sığınmacılar Türkiye'ye askeri ve sivil uçaklarla getirilmiştir. Yasayla göçmenlerin iskân, eğitim, istihdam gibi alanlara entegre olmalarıyla ilgili kararlar alınmıştır. Sığınmacılar ilk olarak Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu illerine yerleştirilmiştir fakat birkaç yıl sonra serbest dolaşım hakkına sahip olmuşlardır (Danış, 2005).

Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik göçler 1982 tarihinde bazı sığınmacı gruplar için çıkarılan Kanun kapsamında başlamış olsa da yakın coğrafyalarda yaşayan farklı etnik gruba mensup sığınmacıların Türkiye'ye yönelik hareketleri tarihsel süreç içerisinde artarak devam etmiştir. Afgan sığınmacılar, Türkiye'deki zorunlu göçmenler arasında önemli bir nüfusu oluşturmaktadır. BMMYK'nın güncel verilerine göre Türkiye'de 39.000 İran, 142.000 Irak ve 170.000 Afganistan kökenli göçmen bulunmaktadır (BMMYK, 2019).

Afgan sığınmacılar Türkiye'ye ülkenin doğu sınırından ve özellikle İran üzerinden düzenli veya düzensiz giriş yapmaktadır. Afgan sığınmacılar için vize almak çeşitli prosedür ve maddi imkanların yetersizliğinden dolayı zor bir süreçtir. Bundan dolayı özellikle Türkiye'ye girişler yasal olmayan yollarla gerçekleştirilmektedir. Düzenli giriş yapan Afgan sığınmacılar için oturma izni almak mümkün iken düzensiz giriş yapanlar için resmi olarak ülkede kalmanın tek yolu uluslararası korumaya başvuru olarak görülmektedir.

İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan yıllık göç raporları incelendiğinde, ikamet izni ile yaşayan ve eğitim gören Afgan sığınmacılara ilişkin sayısal veriler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye'de Eğitim Gören Afganlara İlişkin Sayısal Veriler

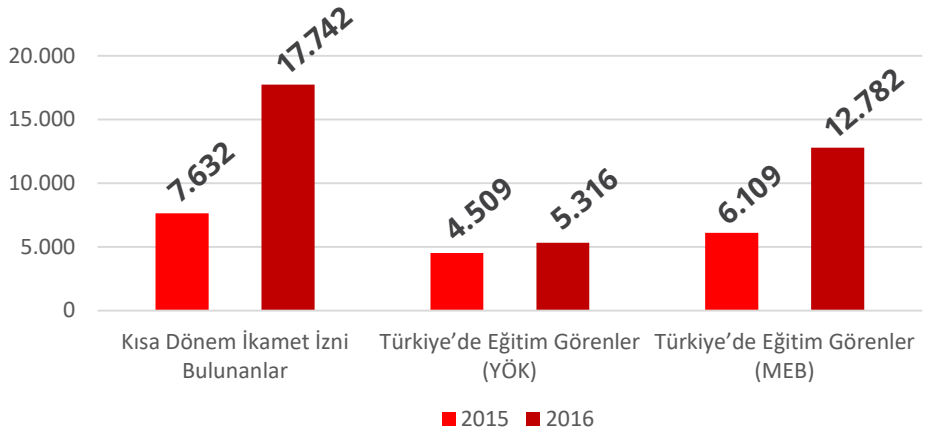

Kaynak: GİGM, 2015-2016 Türkiye Göç Raporu.

Tablo 3: Türkiye'de İkamet İzni ile Yaşayan Afganlara İlişkin Sayısal Veriler

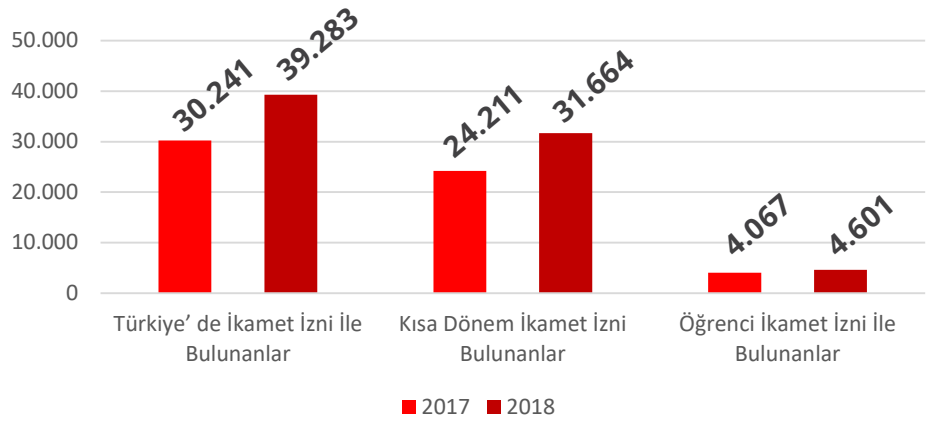

Kaynak: GİGM, 2018- 2019 Türkiye Göç Raporu.

Türkiye'de bulunan Afgan sığınmacıların düzensiz şekilde ülkeye girişlerine ilişkin sayısal veriler tablo 4'te verilmiştir. Söz konusu göçmenlerin Türkiye' de kalması veya Avrupa ülkelerine geçebilmesi için uluslararası koruma kimliğine sahip olması gerekmektedir. Kimlik sahibi olan göçmenler Türkiye' de ikame ettikleri sürece eğitim, sağlık, istihdam gibi imkanlardan faydalanabilmektedir. Uluslararası korumaya başvuru yapan Afgan sığınmacılara ilişkin sayısal veriler tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4: Yıllara Göre Afganistan Uyruklu Düzensiz Göçmen Sayısı

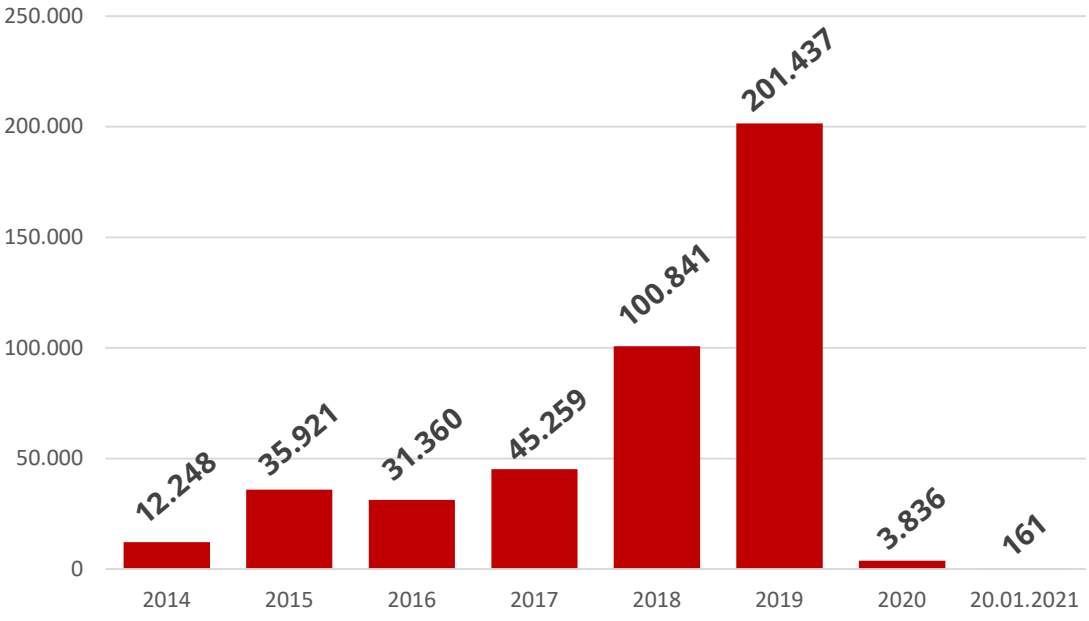

Kaynak: GİGM, İstatistikler (Düzensiz Göç).

Tablo 5: Türkiye'de Uluslararası Korumaya Başvuran Afganistan Uyruklular

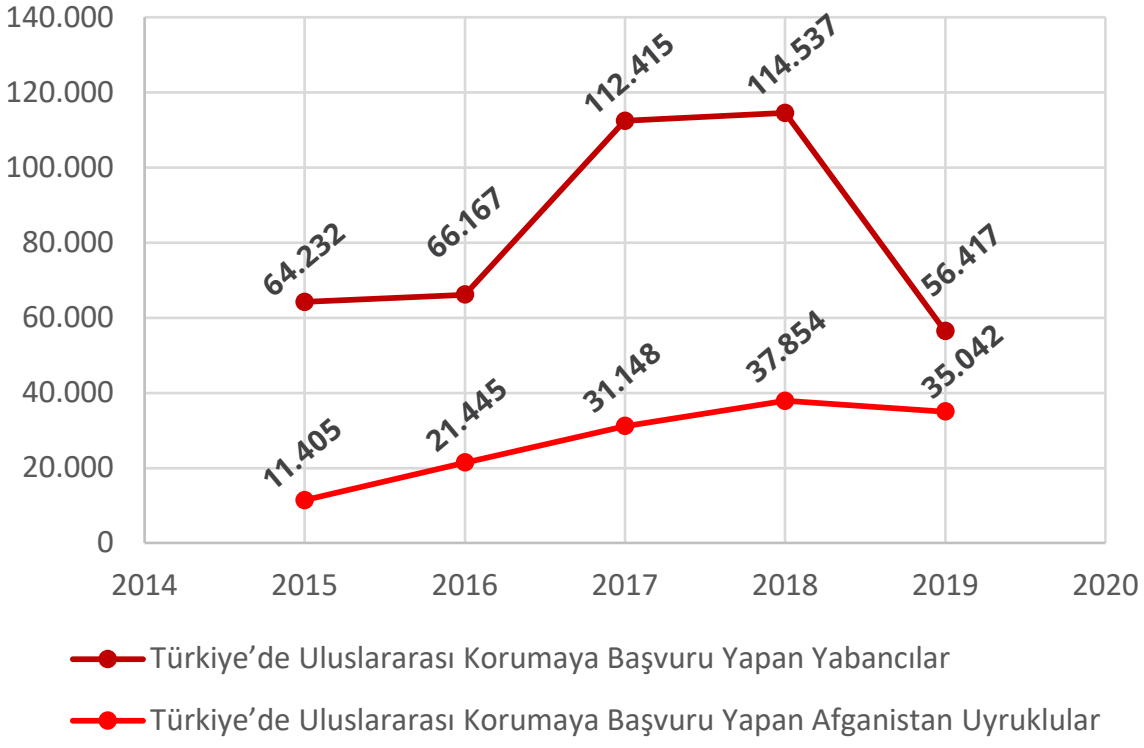

Kaynak: GİGM, İstatistikler (Uluslararası Koruma).

Afganistan kaynaklı düzensiz göçler yıllar içerisinde artarak devam etmiştir. Türkiye'nin coğrafi yakınlığı, gelen göçmen grubun kendi aralarında ve geride bıraktıklarıyla oluşturdukları network ağı göçlerin artarak devam etmesine neden olmuştur. Mart 2020'de SARS-CoV2 virüsünün ortaya çıkmasının ardından sınır kapılarının kapatılması söz konusu yıl içerisinde düzensiz göçmen sayısında ciddi düşüşe neden olmuştur.

Tablolardan görüldüğü üzere Türkiye, Afganistan'dan gelen göçmenler için sığınma ve Avrupa'ya geçiş güzergahında transit bir ülke olma konumunu sürdürmektedir.

Türkiye'deki Afgan Sığınmacıların Gündelik Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar

Türkiye Cumhuriyeti savaş ve silahlı çatışmaların bazı bölgelerde ya da ülke genelinde devam ettiği ve bundan ötürü elverişli yaşam koşullarının bulunmadığı, Afganistan İslam Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti gibi ülkeler ile temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı, insan haklarının geri plana atıldığı İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan gibi ülkelerin yer aldığı Ortadoğu coğrafyası ile Avrupa ülkeleri arasında bulunan bir konumda yer almaktadır (Kara ve Kokut, 2010). Bundan dolayı çok sayıda sığınmacı için göç sürecinde geçilmesi hedeflenen transit bir ülke ya da göç sürecinin nihai noktası olan "hedef ülke" konumundadır (Buz, 2008; Goularas ve Sunata, 2015).

Afganistan İslam Cumhuriyeti, 1979'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile başlayan, sonrasında Taliban'ın ülke yönetimini ele geçirmesi ve son olarak da 11 Eylül terör saldırılarından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) başını çektiği uluslararası koalisyon tarafından gerçekleştirilen askeri müdahale ile devam eden süreç boyunca yeryüzünde en çok sığınmacı üreten ülke konumunda yer

almıştır (Arınç, 2018). 2011 yılında Suriye Arap Cumhuriyeti'nde başlayan olayların şiddetlenmesi ve ülke genelinde silahlı çatışmaların artmasından ötürü insanlar kitlesel olarak göç etmek durumunda kalmış ve Suriye Arap Cumhuriyeti söz konusu yıldan sonra en çok sığınmacı üreten ülke konumuna yerleşmiştir. Yine de her yıl Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde yaşayan yaklaşık 2,5 milyon kişi, ülkesinden ayrılarak göç ve sığınma sistemine dahil olmaktadır (BMMYK, 2016).

> ***Dünya Göç Raporu (2020) verilerine göre BMMYK'nın 2018 yılı sonunda tanıdığı mülteciler içerisinde, dünya sıralamasında ilk üçte yer alan menşe ülkelerde (Suriye, Afganistan, Güney Sudan) bulunanlar, yaklaşık 16,6 milyonluk bir kesimi veya toplam mülteci nüfusunun %82'sini oluşturmuştur.***

Bu ülkelerin birçoğu, en az son yedi yıldır, mülteci hareketlerine kaynaklık etme bakımından en üst sıralarda yer alan ülkeler olmuştur. Suriye'deki savaş yaklaşık 6,7 milyon, Afganistan'daki uzun süreli şiddet istikrarsızlık ve şiddet 2,7 milyon ve Güney Sudan'daki şiddet olayları, 2018 yılı sonu itibarıyla 2,3 milyon kişinin mülteci olmasına yol açmış (Dünya Göç Raporu, 2020).

Afganistan açısından yerinden edilme deneyiminin farklı dönemlerdeki dinamikler nedeniyle süreklilik taşıdığı görülmektedir. Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde SSCB ile sıcak savaş döneminde yaklaşık altı milyon kişi yerinden edilmiş (Kolukırık, 2009) ve ülkesini terk ederek sığınma arayışıyla farklı ülkelere giden bireylerin ilk başvurdukları ve en çok gittikleri ülkeler, İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan olmuştur (Sağıroğlu, 2015). Afgan sığınmacılar, uzun bir süre bu ülkelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Sığınmacılığa sebep olan savaş ve çatışma gibi olayların son bulmasıyla, en azından bazı bölgelerde yaşayan Afgan sığınmacıların önemli bir kısmı ülkelerine geri dönmüşlerdir (Eryurt, 2017a). Bu dönemde görece az sayıdaki Afgan birey, sığınma başvurusunda bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.

Taliban yönetiminin antidemokratik uygulamaları, iç çatışmalar ve 2001 yılında başlayan ABD öncülüğündeki savaşın sebep olduğu olumsuz koşullar sebebiyle Afgan sığınmacı sayısı tekrar artmış ve bu dönemde İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan sığınmacı kabulünü zorlaştıran uygulamalar geliştirmişlerdir. İran İslam Cumhuriyeti'nde Afgan sığınmacıların okula erişimlerini, mülk edinmelerini, istihdama girmelerini tamamen engelleyen ve sağlık hizmetlerine erişimlerini sınırlandıran düzenlemeler getirilmiştir (Arınç ve Zaman, 2018). İran İslam Cumhuriyeti'nin uzun bir dönem maruz kaldığı ambargo ve ekonomisinde meydana gelen daralma gibi nedenlerden ötürü ülkede refah düzeyi düşmüş, iş olanakları azalmış ve bu durum Afgan sığınmacıların yaşamına yansıyarak alabildikleri kamu hizmetlerinin azalmasına ve istihdama erişimde daha fazla zor-

luklarla karşılaşmalarına neden olmuştur (Doğan, 2019). Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin büyük bir kısmındaki güvenlik sorunlarının uzun süredir çözülememesi ve bu durumun yakın gelecekte çözüleceğine dair bir izlenimin olmaması, ülkedeki zayıf ve istikrarsız ekonomik koşullar, İran İslam Cumhuriyeti'nin sığınmacılara karşı uyguladığı ayrımcılık gibi sebeplerle birleştiğinde (Alakuş ve Uzan, 2020) Türkiye'deki Afgan sığınmacı sayısı düzenli olarak artmaya başlamıştır (Alakuş ve Uzan, 2020; Doğan, 2019).

Türkiye'nin göç alanında merkezi kuruluşu konumunda olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerine göre 2010 yılında 8.932 uluslararası koruma başvurusu gerçekleştirilmiştir. 2010'dan 2019 yılı sonuna kadar her yıl bir önceki yıla göre başvuru sayısında artış yaşanmış ve toplam 534.726 başvuru sayısına bir diğer ifadeyle "düzenli göçmene" ulaşılmıştır. Bir önceki yıla göre başvuru sayısının neredeyse yarı yarıya azaldığı 2019 yılında ise 35.042'si Afganlardan olmak üzere toplam 56.417 başvuru alınmıştır (GİGM, 2020b). BMMYK'nın verilerine göre ise Kasım 2020 dönemi itibariyle Türkiye'de yaklaşık yarısı Afgan olmak üzere 330 bin civarında uluslararası koruma statü sahibi birey bulunmaktadır (BMMYK, 2020).

> ***Türkiye'ye yönelen Afgan sığınmacılar resmi yollardan ziyade düzensiz göç süreciyle yasal olmayan şekillerde sınırlardan giriş yapmaktadır (Geyik Yıldırım, 2018).***

Yukarıda yer alan düzenli göçmen istatistiklerine ek olarak yine GİGM tarafından yayınlanan düzensiz göç istatistiklerine göre Türkiye'de 2014-2019 yılı arasında 475.354 düzensiz Afgan sığınmacı yakalanmıştır (GİGM, 2020a). Afgan sığınmacılarla ilgili düzenli ve düzensiz göç verileri, söz konusu nüfus grubunun büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

2011 yılında Suriye Arap Cumhuriyeti'nde başlayan ve kısa sürede ülke geneline yayılarak iç savaşa dönüşen olaylar sonucunda tarihteki en büyük kitlesel sığınma hareketi ortaya çıkmış ve bu sığınmacıların oldukça büyük bir kısmı Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Nitekim GİGM 2020 yılı Mart dönemi verilerine göre Türkiye'de 3.659.449 geçici koruma statüsü altında Suriyeli birey yaşamaktadır (GİGM, 2021).

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli sayısının fazla olması ve bu nüfus grubunun oldukça kısa sürede Türkiye Cumhuriyeti'ne giriş yapması medya, toplum, politika yapıcı, uygulayıcı ve akademisyenlerin ilgisini bu gruba yöneltmiş ve Afgan sığınmacıların önemli bir kısmını oluşturduğu uluslararası koruma statüsü altındaki bireyler geri planda kalmıştır (Güler, 2020).

> ***Uluslararası koruma statüsü altındaki bireylerin, geçici koruma statüsü altındakilere göre daha dezavantajlı konumda oldukları ve temel hak ve hizmetlere erişimde daha ciddi sıkıntı yaşadıkları söylenebilir (Alakuş ve Uzan, 2020).***

Çalışmanın bundan sonraki kısmında uluslararası koruma statüsü altındaki Afgan sığınmacıların yasal statü, barınma, istihdam, eğitim ve sağlık alanlarında deneyimledikleri güçlükler ele alınacaktır.

Yasal Statü

Türkiye Cumhuriyeti göç, sığınma ve mültecilik konularıyla ilgili uluslararası alanda temel belge olma özelliğine sahip olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni ve bu sözleşmenin kapsamını genişleten 1967 tarihli New York Protokolü'nü coğrafi çekince ile imzalamış ve Avrupa Konseyine üye ülkeler dışından Türkiye'ye sığınanları hukuki olarak mülteci statüsünde kabul etmeyeceğini ve üçüncü ülkeye yerleşimleri gerçekleşene kadar "geri göndermeme" ilkesi gereği, uluslararası koruma statüsü altında sınırları içerisinde kalmalarını sağlayacağını taahhüt etmiştir.

Türkiye'deki sığınmacı sayısının fazla olması, başvuru ile ilgili incelemelerin uzun sürmesi ve sığınmacı kabul eden ülkelerin kotalarını yıldan yıla düşürmeleri gibi sebepler, Afgan sığınmacıların Türkiye'de ka-

lış sürelerini arttırmakta, sığınma başvuruları olumlu sonuçlanan kişilerin ise mülteci olarak üçüncü ülkeye yerleşim işlemlerini uzatmaktadır. Sığınmacı sayısının fazla olmasından ötürü yetkili mercilerin bireylerin sığınma iddialarıyla ilgili mülakatlara ilişkin randevuları oldukça uzak tarihlere verebilmesi Afgan sığınmacıların kalış süresini uzatan bir diğer etmendir. Sığınma başvurusu nedeniyle uzun süre süreçlerinin tamamlanmasını beklemelerine karşın Türkiye'de vatandaşlığa başvurularının mümkün olmaması[4] diğer sığınmacılar kadar Afgan sığınmacıların da geleceğe ilişkin belirsizlik ve kaygı yaşamalarına neden olmakta ve yaşamlarını zorlaştırmaktadır (Aygüler, Buz ve Güzel, 2021). Bazı sığınmacıların başvurularının kabul edilmemesi durumunda ise sığınmacılar belirsizliğe itilmekte ve Türkiye'deki kalışları yasaların öngördüğü çerçevenin dışına çıkmaktadır (Buz, 2002).

Vatandaşlık yasal statüsüne ilişkin durumu, Afgan sığınmacıların gözünden ele alan çalışmalar incelendiğinde ise, tanıdık ya da akrabalarının yaşadığı, sosyal destek alabilecekleri, gelişmiş refah ve eğitim sistemlerine sahip batılı ülkelere geçmek isteyen Afgan sığınmacıların yanı sıra coğrafi yakınlık, kültürel açıdan daha yakın

[4] 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu uyarınca vatandaşlık doğumla ya da sonradan kazanılabilmektedir. Vatandaşlığın sonradan kazanılabilmesi için gerekli şartlar arasında "başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmiş olmak" yer almaktadır. Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe göre ise "yasal ikamet izni olmaksızın veya yasal olmakla birlikte Türkiye'de yerleşme niyetini göstermeyen; sığınma veya iltica başvuru sahibi, sığınmacı, öğrenim, turistik, öğrenim gören çocuğuna refakat, tedavi gibi amaçlarla ikamete bağlandığı anlaşılan" kişilerin vatandaşlık başvuruları kabul edilmemektedir. Bundan ötürü uluslararası koruma mensubu Afgan sığınmacılar vatandaşlık başvurusu gerçekleştirememektedir.

hissetme, aynı dinin mensubu olma, iş imkanlarının Afganistan İslam Cumhuriyeti'ne göre daha fazla oluşu ve en önemlisi de can güvenliklerinin olması gibi sebeplerden ötürü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almayı arzu eden büyük oranda Afgan sığınmacının olduğu görülmektedir (Mixed Migration Center, 2020; Karadağ, 2021). Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal mevzuatı gereği Afgan sığınmacıların vatandaş olamamaları da kendi ülkelerine dönemeyen ama başka ülkelere de yerleştirmeleri oldukça uzun sürecek olan sığınmacıların Türkiye'de "sıkışmalarına" neden olmakta, içinde bulundukları toplum ve kültüre uyum sağlamalarını engellemektedir (Geyik Yıldırım, 2018).

Afgan sığınmacıların uluslararası koruma statüsünde oldukları süre boyunca kendileri için belirlenen uydu kentlerde yaşamak zorunda oldukları ve sağlık, eğitim gibi temel sosyal refah hizmetlerinden yerleştirildikleri ilde ikamet etme durumunda yararlanabildikleri bilinmektedir (Akıllı ve Dirikoç, 2015). Bundan ötürü Afgan sığınmacılar arzu etmelerine rağmen istihdam olanaklarının fazla olduğu illerde yaşamlarını devam ettirememekte, seyahat izni alarak özel durumlarda (tıbbi tedavi, aile ziyareti vb.) belirli bir süreliğine bulundukları ilden ayrılarak başka illere gidebilmektedirler.

> ***Ancak Afgan sığınmacıların istihdam olanaklarının fazla olduğunu düşündükleri ve kozmopolit olan illerde (özellikle İstanbul) yaşamak istediklerine dair veriler bulunmaktadır (Mixed Migration Center, 2020).***

Afgan sığınmacılar, detaylı tetkik ve tedavi gerektiren ciddi rahatsızlıklara sahip olsalar bile, statülerinden dolayı eğitim-araştırma ve üniversite hastanelerinden, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yararlanabildiği şekilde, doğrudan yararlanamamakta, ancak aile hekimi ya da devlet hastanelerindeki hekimler tarafından sevk edilmeleri sonucunda yararlanabilmektedirler. Bu durum donanımlı hastanelerden yararlanmak isteyen Afgan sığınmacıların sağlık sistemi içerisinde sevk zinciri ile uğraşmalarına, hastaneye ulaşma sürelerinin uzamasına ve hekime ulaşma giderlerinin artmasına neden olarak onları sağlık alanında dezavantajlı konuma sürüklemektedir (Sayım, 2017).

Afgan sığınmacılar, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince ile imzalamış olması nedeniyle kendilerine yaşamlarının ileriki dönemlerinde vatandaşlık yolunu açacak olan "sığınmacı" statüsünü hukuken alamamalarından dolayı ve ülkede kesintisiz beş yıl ikamet etmeyle kazanılabilecek sonradan vatandaşlıkla ilgili iş ve işlemleri belirleyen Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte vatandaşlığa başvuramayacakları ibaresi olmasından ötürü mevcut yapıda hiçbir şekilde vatandaş statüsünü almaya hak kazanarak yasal statü elde edememektedir. Bundan ötürü istihdama katılmaları zorlaşmakta ancak işverenin belirli bir miktar harç ödeyerek çalışma izni alması ile kayıtlı istihdama girebilmekte (Kahya Nizam, 2017) ve kendi işyerlerini açmaları zorlaşmaktadır.

Sonuç olarak Afgan sığınmacıların uzun süre beklemeleri, bu arada yasal statülerinin olmayışı ve vatandaş statüsüne başvuramamaları, geleceklerini planlama ve mensubu oldukları toplumla uyum ilişkisi geliştirmelerini zora sokmakta ve incinebilirliklerini arttırmaktadır (Mixed Migration Center, 2020).

Barınma

Afgan sığınmacıların barınma alanında maruz kaldıkları zorluklar, bürokratik uygulamalardan, yerel toplum üyelerinden ve içinde bulundukları koşullardan kaynaklı olarak üç ayrı grup altında ele alınabilir.

Türkiye'ye giriş yapan sığınmacıların, uluslararası koruma başvuruları bulundukları ildeki göç idaresi müdürlüğü tarafından bir ay içerisinde gerçekleştirilmekte ve mülakat gerçekleştirilene kadar sığınmacıların ya kabul merkezinde ya da kendi imkanları dahilinde bir yerde ikamet etmeleri gerekmektedir. Uluslararası koruma başvurusu olumlu sonuçlanmayan sığınmacılar sınır dışı işlemleri tamamlanana kadar geri gönderme merkezlerine yollanmaktadır.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 71. ve 82. maddelerine göre başvurusu olumlu bulunan sığınmacılar bir uydu kente[5] yerleştirilmekte ve 15 gün içinde ikametlerini yerleştirildikleri ile

[5] Kahya Nizam ve Sallan Gül (2017) ülkelerin sınırları içerisindeki sığınmacı/mültecilerin yerleştirilmesi için kamp, gözaltı merkezi, barınma merkezi gibi uygulamalar oluşturduklarını ancak tarihsel süreçte 20 il ile başlayan ve günümüzde sayısı 60'ı geçen, uluslararası koruma mensuplarının belirli illere yerleştirilmesini sağlayan uydu kent politikasının Türkiye'ye özgü olduğunu belirtmektedir. Uydu kent politikasının uluslararası koruma mensuplarından kaynaklanabilecek risk ve tehditleri göz önünde bulundurarak kamusal güvenliği ön plana çıkardığını, uydu kentlerin genellikle küçük ve muhafazakâr kentler arasından seçildiğini ve bu yolla uluslararası koruma mensubu sığınmacılara karşı toplumsal kontrol ve denetim mekanizması oluşturulmasını içerdiğini ifade etmektedirler.

alarak bu durumu bulundukları ildeki göç idaresi müdürlüğüne bildirmeleri gerekmektedir (Savar ve Kedikli, 2019).

6458 sayılı kanunun 71. Maddesinde yer alan "başvuru sahibine, kendisine gösterilen kabul ve barınma merkezinde, belirli bir yerde veya ilde ikamet etme zorunluluğu ile istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunma gibi idari yükümlülükler getirilebilir." ibaresi ile 82. Maddesinde yer alan "şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibi kişiye, Genel Müdürlükçe, kamu düzeni veya kamu güvenliği nedeniyle belirli bir ilde ikamet etme, belirlenen süre ve usullerle bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilebilir." şeklindeki ifadelerden hareketle uluslararası koruma statüsü altındaki Afgan sığınmacılar istedikleri ilde ikamet edememekte ve GİGM tarafından yerleştirildikleri uydu kentte yaşamlarına devam etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum istihdam olanaklarının fazla olduğu, sosyal destek kaynaklarına sahip olabilecekleri ve belki de kendilerini daha güvenli hissedebilecekleri kentlere yerleşimlerini önlemektedir.

> ***Afgan sığınmacılar, yerleştirildikleri kentlerde konut bulma sürecinde de yerel toplum üyelerinden kaynaklı ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır.***

İlk olarak ev sahipleri veya temsilcileri olan emlakçılar konutlarını Afgan sığınmacılara kiralama konusunda isteksiz, ayrımcı ve dışlayıcı bir tutum takınabilmektedir. Ev sahipleri Afgan sığınmacıların kiraları-

nı ödemeyecekleri ve evlerine zarar verebilecekleri yönünde önyargılara sahip olabilmektedir. Evini Afgan sığınmacılara kiralamayı kabul eden görece az sayıdaki ev sahibi evleri için fahiş kiralar talep edebilmekte, emlakçılar da fazla komisyon isteyebilmektedir. Afgan sığınmacıların bazıları ev sahipleri istemediği için kira sözleşmesi yapmadan oturmak zorunda kalmakta ve bu durum onları ev sahibine karşı yasal açıdan güvencesiz duruma düşürmektedir. Ev sahipleri fahiş kira artışları yapabilmekte ya da daha fazla kira ödemeyi kabul eden kiracı bulduklarında evlerinin boşaltılmasını isteyebilmektedirler (Alptekin, Akarçay Ulutaş ve Ustabaşı Gündüz, 2018; Coşkun ve Yılmaz, 2018; Şimşek, 2018). Yine kiralık ev tutma sürecinde kefil bulunmasının istenmesi ve güvence bedeli/ senet gibi birtakım taleplerin öne sürülmesi konutların Afganlar tarafından kiralanmasının önündeki engeller olarak görülmektedir.

> ***Afgan sığınmacılar barınma konusunda ev sahibi ve kiracılar dışında komşularının sebep olduğu bazı zorluklarla da karşılaşmaktadır.***

Az sayıda olsalar da bazı yerel toplum mensuplarının sığınmacılarla komşuluk ilişkileri kurmamaları, onlarla yakın oturmayı arzu etmemeleri ve dışlayıcı tutumları uluslararası koruma statüsü altındaki sığınmacıların yaşamlarını zorlaştırmaktadır (Aygüler, Buz ve Güzel, 2021). Sığınmacıların Türkçe bilmemeleri de komşularıyla ilişki kurmalarını zorlaştırmakta ve tarafların birbirleriyle temasını engellemektedir (Bolgün, 2020).

> ***Afgan sığınmacılar maddi koşulları elverişli olmadığından genellikle yerel toplum mensupları tarafından tercih edilmeyen mahalle ve semtlerde binaların giriş ya da bodrum katlarında yaşamlarını devam ettirmek durumunda kalmaktadırlar.***

Afgan sığınmacılar kiralarının görece düşük olmasından dolayı gecekondu ya da müstakil yapılı ısıtması zor olan, rutubetli ve nemli evlerde yaşamlarını sürdürmektedir. Buna ek olarak kira giderlerini karşılayabilmek için sınırlı da olsa birden fazla aile bir arada yaşayabilmektedir (Deniz, 2009; Karataş, Demiröz, Aygüler, Ayalp ve Bolgün, 2018).

Sığınmacıların yerel toplum mensupları tarafından çok tercih edilmeyen kira ve yaşam giderleri düşük olan muhitlere yönelmeleri söz konusu muhitteki sığınmacı nüfusu arttırmaktadır. Bu durum sığınmacıların kendi aralarında gettolaşmasına ve o bölgedeki kamu hizmetlerinin azalmasına neden olabilmektedir (Sezik, 2017). Bu nüfus yoğunlaşması aynı zamanda o muhitte yaşayan yerel toplum mensuplarının Afgan sığınmacılara karşı daha tepkili bir tutum takınmasına yol açabilmektedir.

İstihdam

Afgan sığınmacılar, her ne kadar bazı dönemlerde ülkelerine geri dönüşler gerçekleştirse de 1979 yılında başlayan ve ülke sınırları içerisinde gerçekleşen silahlı çatışmalardan dolayı yoğun bir şekilde ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmaya devam etmektedir. Afganistan İslam Cumhuriyeti topraklarında çok uzun zamandır çatışmaların devam etmesi ülkenin altyapısını oldukça olumsuz etkilemiş ve nüfusun çok büyük bir kısmının yoksulluk sınırının altında bir gelirle yaşamlarını devam ettirmelerine yol açmış ve bu durum ülke dışına göçlerin artmasına sebep olmuştur (Koç, 2017b).

> ***Göç sürecinde ciddi maddi giderlerle karşılaşan ve varış ülkesinde yeni bir yaşam kurma sürecinde ellerinde kalan son maddi kaynakları tüketen (Bolgün, 2020) sığınmacıların istihdama erişebilmeleri yaşamlarını devam ettirebilmeleri adına oldukça önemlidir.***

Ancak Türkiye'deki sığınmacıların özellikle de uluslararası koruma statüsü altında olanların istihdama erişimlerini engelleyen yasal düzenlemelerden, işverenlerden, yerel toplumdan ve sınırlı da olsa kendilerinden kaynaklanan nedenler bulunmaktadır (Aygüler, Ayalp, Yetkin Aker ve Buz, 2021).

Türkiye'deki Afgan sığınmacıların istihda-

ma erişimi açısından olumsuzluk yaratan yasal düzenlemeler çalışma izni ve kota uygulamasıdır (Akcan, 2018). Hukuken mültecilik statüsüne yönelik inceleme sürerken yani uluslararası koruma başvurusu yapıldıktan beli bir süre sonra sığınmacılar çalışma iznine başvurabilmektedir.[6]

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa dışından gelenleri üçüncü ülkeye yerleşimleri gerçekleşene kadar hukuken "uluslararası koruma statüsü" altında değerlendirmektedir. Bu durum BMMYK veya GİGM[7] tarafından inceleme ve yerleştirmeleri yıllar süren Afgan sığınmacıların istihdam alanında önemli dezavantajlarla karşılaşmalarına sebep olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan yabancıların istihdamıyla ilgili düzenlemeleri gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü (UİGM) tarafından yabancıların istihdamı ile ilgili %10'luk kota belirlenmiş ve istisnalar dışında, bir işyerindeki yabancı çalışan sayısının toplam çalışan sayısının %10'dan fazla olamayacağı yönünde mevzuat oluşturul-

[6] Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan ve kanunda "yabancı" olarak tanımlanan kişilerin istihdama katılımları ile ilgili iş ve işlemler Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü tarafından, 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu uygulanarak yürütülmektedir. Söz konusu kanunun 17. Maddesine göre uluslararası koruma statüsü başvurusu yapanlar, en erken altı ay sonra çalışma iznine başvuru yapabilmektedirler.

[7] BMMYK, Türkiye Cumhuriyeti tarafından hukuken sığınmacı olarak nitelendirilmeyen ve üçüncü ülkeye yerleştirmeleri gerçekleşene kadar uluslararası koruma statüsü altında Türkiye'de kalmaları sağlanan bireylerin, kayıt alma ve mülteci statüsü belirleme işlemlerini 10 Eylül 2018 tarihine kadar yürütmüş, bu tarihten sonra bu işlemleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gerçekleştirmeye başlamıştır.

muştur. Ayrıca uluslararası koruma statüsü altındaki sığınmacıların çalışma izni başvurularının yalnızca işverenler tarafından yapılabilmesine imkân tanınmıştır. Bunlara ek olarak çalışma izinlerinin her yıl yenilenmesi ve bu izinleri almak için işveren tarafından birtakım harçlar ödenmesine dair düzenlemeler getirilmiştir (UİGM, 2020a). Son olarak UİGM, yabancıların Türkiye Cumhuriyeti'nde eczacılık, diş hekimliği, veterinerlik, avukatlık, balıkçılık, turist rehberliği gibi bazı meslekleri icra etmelerini engellemek için çeşitli yasal düzenlemeler oluşturmuş ve bu durum bu meslek mensuplarının kendi işlerini yapmalarını engellemiştir (UİGM, 2020b).

> ***İşverenlerin sığınmacıların istihdamı konusundaki tavırları da Afgan sığınmacıların istihdama erişimini zorlaştırmaktadır.***

İşverenler, sığınmacıların istihdamı konusunda "ikircikli" bir tutuma sahip olabilmektedir. İşverenler çoğunlukla, sığınmacıların kendi işlerini kurmalarına olumsuz yaklaşırken, kendilerinin yanında, onların sundukları şartlarda ve işlerde çalışmalarına olumlu yaklaşmaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015).

Yerel toplum mensubu işverenler, özellikle yasal olmayan yollardan ülkeye giriş yapmış veya yerleştirildikleri uydu kent dışında yaşamlarına devam eden Afgan sığınmacıların, izin harçlarını ve sosyal güvenlik primlerini ödememek için onları kayıtsız ve ağır koşullar altında çalıştırabilmekte ve ücretlerini düzensiz şekilde ödeyebilmektedir. Hatta bazı durumlarda sığınmacıların emekleri karşılığında almaları gereken ücretleri dahi alamadıkları görülebilmektedir (Akbaş ve Ünlütürk Ulutaş, 2018).

> ***Bazı işverenler sığınmacıların haftalık ya da yıllık izinlerini kullanmalarına müsaade etmemekte, kayıtsız çalışmalarından ötürü işyerinde meydana gelen iş kazalarına karşı sorumluluk yüklenmemektedir (Göktuna Yaylacı ve Çarpar, 2019).***

Afgan sığınmacıların, köken ülkelerindeki olumsuz koşullardan ötürü geçmiş yaşamlarında eğitime erişim güçlükleri deneyimlemiş olmaları genellikle inşaat işçisi, tarım işçisi, hamallık, bulaşıkçılık gibi yerel toplum mensupları tarafından çok arzu edilemeyen işlerde çalışmak durumunda kalmalarına yol açabilmektedir (Lintner ve Elsen, 2018). Diğer yandan köken ülkesinde eğitime erişebilmiş az sayıdaki sığınmacının aldıkları eğitimi belgeleyen diploma gibi dokümanlara sahip olmamaları ve denklik işlemlerinin uzun sürmesi de istihdama erişimlerini sınırlandırmaktadır (Korac, 2003).

Sığınmacıların istihdamı önündeki yerel toplumdan kaynaklı zorluklar ele alındığında ise, bazı yerel toplum mensubu işçilerin aynı işyerindeki sığınmacılara karşı ayrımcı ve dışlayıcı tutum takındıkları, ülkedeki ekonomik durgunluk ve azalan istihdam

olanaklarından sığınmacıları sorumlu tuttukları, sığınmacıları piyasayı bozmak ve ücretleri düşürmekle suçladıkları görülmektedir (Bolgün ve Uçan, 2020). Sığınmacı kadınlar ise toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalmakta, işyerinde taciz ve şiddet riskleriyle karşılaşmakta ve erkek sığınmacılara göre de daha az ücret alabilmektedir (Buz, 2007).

Sığınmacıların dil bilmeyişleri, yerleştirildikleri uydu kentler dışında yaşamlarını devam ettirebilmeleri, sığınmacı kadınların istihdama girmelerinin eşleri ve aileleri tarafından genellikle hoş karşılanmaması gibi etmenler de sığınmacılardan kaynaklı istihdama erişim güçlükleri arasında gösterilebilir (Hussein, Manthorpe ve Stevens, 2011; Aktaş, 2016).

Eğitim

Türkiye'de yaşayan uluslararası koruma statüsü altındaki Afgan sığınmacıların eğitime erişimi oldukça önemlidir. Nitekim eğitim sığınmacıların sosyal uyum sürecini kolaylaştırmakta, çocuklara gelecekte yaşamlarını devam ettirebilmeleri adına diploma ya da mesleki eğitim ve beceri kazandırmakta ve "kayıp kuşakların" oluşmasını engellemektedir.

Türkiye'de yaşayan ilköğretim çağındaki Afgan sığınmacı çocukların kaydı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarında olduğu gibi adrese dayalı okul kayıt sistemine göre yapılmaktadır. Bu sisteme göre aile, ikametgahına en yakın olan okula çocuğunun kaydını yaptırabilmektedir. Ortaöğretim kademesindeki çocuklar sınavlardan aldıkları puanlara ya da diploma notlarına

göre okullara yerleştirilmektedir. Yükseköğrenime devam edecek olan Afgan sığınmacıların ise önce yabancı öğrenci seçme sınavına girerek puan almaları, ardından puanlarına göre yaptıkları tercihler arasında yerleştikleri üniversiteye kayıt yaptırmaları ve bölümlerine göre değişen tutarlarda harç ödemeleri gerekmektedir (Duruel, 2016).

> ***Her ne kadar temel bir insan hakkı olsa da Türkiye Cumhuriyeti'nde uluslararası koruma statüsü altında yaşamlarını devam ettiren Afgan sığınmacılar, eğitime erişimde ve devam etmede dil bariyeri, yoksulluk, akran zorbalığı ve okul sisteminden kaynaklı önemli engellerle karşılaşmaktadır (Seydi, 2014).***

Göç süreci ve yeni bir yerde yaşam kurmadan kaynaklı ekonomik giderlerden ötürü önemli maddi harcamalar yapmak zorunda kalan ve istihdama erişimde yukarıda da bahsedildiği üzere ciddi engellerle karşılaşan Afgan sığınmacılar yoksulluk ile karşılaşmaktadır (Deniz, 2009). Sığınmacı ailelerin yeterli ekonomik koşullara sahip olmaması da doğal olarak ulaşım, beslenme, kitap ve kırtasiye, aidat başta olmak üzere eğitim giderlerini karşılayamamalarına neden olmakta ve bundan ötürü Afgan sığınmacı çocuklar okula devam edememekte eğitim sistemi dışında kalmaktadır (Doğan, 2019).

Uluslararası koruma statüsü altındaki sığınmacıların düşük ücretle çalışmak zorunda kalmaları, sığınmacı olmalarından ötürü yüksek kira ödemeleri ve sosyal yardım sistemlerinden yeterince yararlanamamaları veya yararlanma yollarını bilmemeleri (Doğan, 2019) gibi sebepler ailede ebeveyn ve yetişkinler dışındaki çocukların da çalışabilmesine ve eğitime devam edememelerine neden olmaktadır. Göç sürecinde parçalanan ve erkek ebeveynini yitiren ailelerde ise çocuk işçiliği daha yaygın olarak görülmekte ve çocuklar daha ağır işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar (Akpınar, 2017).

> ***Eğitime erişebilen ve bir okula kayıt yaptırabilen Afgan sığınmacılar için de çeşitli güçlükler söz konusudur.***

Eğitim sürecinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri dil engelidir (Mixed Migration Center, 2020). Farklı bir ülkede doğan ve Türkiye'ye sonradan gelen Afgan sığınmacıların çocuklarının Türkçe eğitim almaları için yeterli dil becerilerinin olmayışı dersleri takip edememelerine ve akademik başarısızlık yaşamalarına sebep olmakta aynı zamanda yeterli seviyede Türkçe konuşamadıklarından ötürü arkadaşları ve öğretmenleriyle iletişim kurmakta zorluk çekerek izolasyona maruz kalmalarına yol açmaktadır (Atlıhan, 2019).

Diğer bir sorun ise akran zorbalığıdır. Okul içinde iletişim kurmada ve kendini ifade etmede güçlük çeken Afgan sığınmacı çocuklar, yerel toplum mensubu diğer öğrenciler

tarafından akran zorbalığına maruz bırakılmakta, psikolojik ve hatta bazı zamanlarda fiziksel şiddet görmekte ve bu durum Afgan öğrencilerin okula devam motivasyonlarına zarar vermektedir (Doğan, 2019).

> ***Daha düşük sınıftan eğitime başlama da eğitimine devam edebilen Afgan sığınmacılar için önemli bir diğer sorundur.***

Afgan sığınmacıların dil bilmemelerinden ötürü daha düşük sınıflardan eğitimlerine başlamaları, sınıf arkadaşlarıyla aralarında yaş farklarının oluşmasına yol açmakta ve bu durum Afgan öğrencilerin sınıf arkadaşlarıyla sosyalleşememelerine ve arkadaşları tarafından dışlanmalarına ve okula devam isteklerinin azalmasına neden olabilmektedir (Atlıhan, 2019).

Okul temelli kurumsal ve insan gücüne dair yetersizlikler de eğitimde önemli bir diğer sorun alanıdır. Okullarda yeterli sayıda rehber öğretmenin olmayışı, sığınmacılar gibi dezavantajlı gruplardan bireylerin okula devamı için gerekli düzenlemeleri yapacak, aile, öğrenci ve okul sistemi arasında etkileşimi arttıracak (Özbesler ve Duyan, 2009) okul sosyal hizmet birimlerinin bulunmayışı sığınmacı öğrencilerin eğitim sürecinde karşılaştıkları güçlüklerle baş etmelerini zorlaştırmakta ve bu durum okula devam eden sığınmacı öğrenci sayısının azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin çok kültürlü eğitim verme konusundaki donanımlarıyla ilgili yetersizlikler ve sınırlı da olsa bazı öğretmenlerin ayrımcı ve dışlayıcı tutumları çocukların okul sistemi içerisinde kalmalarını engelleyen diğer unsurlardır (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015; Erdoğan ve Gönülaçan, 2018).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği hem eğitime erişim hem de eğitim sistemi içinde kal-

maya etki eden bir diğer faktördür. Okul çağındaki sığınmacı kız çocuklar, oğlan çocuklara göre okula devam konusunda daha ciddi dezavantajlara sahiplerdir. Kız çocuklarının annelerine ev işleri ve kardeş bakımı konusunda yardım etmeleri, ataerkil ve dini düşünce yapısından dolayı belirli bir yaştan sonra okula devam edememeleri ve erken yaşta evlenmeye zorlanmaları (Akpınar, 2017) gibi etmenler onları erkek öğrencilere göre dezavantajlı kılmakta ve eğitime erişimlerini zorlaşmaktadır.

Yetişkin Afgan sığınmacıların önemli bir kısmı da ülkelerini terk ederken yanlarına mezun oldukları ya da devam ettikleri eğitim kademesine dair resmi evrakları alamamış olmalarından ötürü Türkiye Cumhuriyeti'ndeki eğitim kurumlarından denklik almada zorluk yaşamakta ve eğitime devam edememektedir (Atlıhan, 2019). Ayrıca yükseköğrenime devam etmek için harç ödeme yükümlülüklerinin olması eğitime erişimlerini engellemektedir.

Sağlık

Türkiye'de yaşamlarına devam eden Afgan sığınmacıların da dahil olduğu uluslararası koruma statüsü altındaki sığınmacılar yerleştirildikleri uydu kentteki il göç idaresi müdürlüğüne başvurarak, yapılan incelemeler sonucunda, kamu tarafından sunulan sağlık hizmetlerinden, vatandaşların yararlandığı gibi, muayene ve reçete katkı payı ödeyerek ücretsiz yararlanabilmektedirler[8] (Çallı, 2016). Sığınmacıların temel

[8] 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin "Genel Sağlık Sigortası (GSS) primleri Göç idaresi Genel Müdürlüğü tarafından karşılanıyordu. 24/12/2019 tarihinde gerçekleştirilen bir düzenleme ile, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün uluslararası koruma başvuru tarihinden itibaren yalnızca bir yıl boyunca GSS primi ödeyeceği ve özel ihtiyaç sahipleri ve müdürlükçe sigorta kaydının devamı uygun görülen yabancılar için bir yıllık süre sınırı aranmayacağı, genel sağlık sigortası biten herhangi bir sağlık güvencesi olmayan, ödeme gücü bulunmayan ve özel ihtiyaç sahibi olanların kayıtlı oldukları İl göç idaresi müdürlüklerine (yerleştirildikleri uydu kentlerdeki) özel ihtiyaç durumlarını gösteren belgeler ile müracaat etmeleri halinde bir yıl süre sınırı aranmaksızın genel sağlık sigorta primlerinin karşılanmaya devam edileceği hüküm altına alınmıştır.

gelirlerinin düşük olması durumunda Sosyal Güvenlik Kurumu'na ödenmesi gereken primleri sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından ödenmektedir. Uluslararası koruma başvurusu kabul edilmeyen veya düzensiz göçle gelen ve kayıt yaptırmayan sığınmacıların ise tedavi giderleri karşılanmamakta ve bu kişiler tedavi ve ilaca erişememektedirler (Buz, 2003).

Sağlık hizmetlerine erişim olanaklarına sahip olmalarına rağmen sığınmacılar sağlık alanında bazı aksaklık ve engellerle de karşılaşmaktadır.

> ***Sığınmacıların sağlık alanında deneyimledikleri sorunları bürokratik/sistemsel, sağlık çalışanlarından kaynaklanan ve dil bariyerinin sebep olduğu sorunlar olarak gruplandırmak mümkündür.***

Afgan sığınmacıların sağlık alanında maruz kaldıkları ve bürokratik/sistemsel sebeplerden ötürü karşılaştıkları ilk sorun, her yıl bulundukları ildeki göç idaresi müdürlüğüne giderek uluslararası koruma ve sosyal güvenlik kayıtlarını yenilemeleri gerekliliğidir.

Uluslararası koruma mensubu sığınmacıların sağlık alanında karşılaştıkları bürokratik sebeplerden kaynaklı ikinci sorun ise yalnızca yerleştirildikleri uydu kentteki aile hekimleri ve devlet hastanelerinden yararlanabilmeleri, il içindeki ve dışındaki eğitim ve araştırma ile üniversite hastanelerine direkt başvuru yapamamaları, bu hastanelerden ancak sevk halinde hizmet alabilmeleridir (Sayım, 2017). Sığınmacıların ileri donanımlı sağlık kuruluşlara ve ihtisas hastanelerine belirli bir sevk zinciri içerisinde baş-

vurabilmeleri tedavilerinin gecikmesine neden olmakta, sağlık kurumlarında geçirdikleri vakti arttırmakta ve sağlık giderlerinin yükselmesine yol açmaktadır.

Uluslararası koruma statüsü altındaki sığınmacıların sağlık sisteminden kaynaklı karşılaştıkları bir diğer sorun ise kronik hastalıkların tedavi süreçleri ile ilgilidir (Beşer ve Tekkaş Kerman, 2017). Mevcut düzenlemeler sığınmacıların kronik hastalıklarından kaynaklı tedavi giderlerini ancak hastalık Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşadıkları süre içinde ortaya çıkmışsa, bir başka ifadeyle ilk teşhis burada konmuşsa karşılamaktadır. Tanısı Türkiye'de konulmamış olan uluslararası koruma mensupları, tedavi giderleri için BMMYK gibi uluslararası kuruluşlara veya çeşitli sivil toplum örgütlerine sağlık yardımı başvuruları gerçekleştirmekte ve bu esnada tedavileri aksamaktadır.

Uluslararası koruma mensuplarının sağlık alanında karşılaştıkları sistemsel sorunlardan biri de hasta katılım payı ve ilaç farkı ödeme yükümlülüğünden kaynaklı sorunlardır (Sayım, 2017). Afgan sığınmacılar maddi koşullarının elverişsiz olması ve ciddi yoksulluk deneyimlerinden (Geyik Yıldırım, 2018) ötürü bazı durumlarda ilaçlarını alamayabilmektedir. Aynı durum ortez veya protez kullanmak durumunda kalan sığınmacılar için de geçerlidir.

Sağlık çalışanlarının çok fazla iş yüküne sahip olmalarından ötürü kendilerini farklı bir dilde ifade etmek için zorlanan sığınmacılara yeterli vakit ayıramayışı sığınmacıların rahatsızlıklarının anlaşılmasını ve doğru tedaviye ulaşmalarını engelleyebilmektedir.

> ***Sağlık kurumlarında uluslararası koruma mensupları için yeterli sayıda tercümanın bulunmaması ve Afgan sığınmacıların kendilerini ifade edecek kadar Türkçe dil becerilerine sahip olamamaları rahatsızlıklarının gerektirdiği tedaviyi almalarını zorlaştırmaktadır.***

Bunlara ek olarak dil bariyeri, Afgan sığınmacıların köken ülkelerinde ve göç sürecinde maruz kaldıkları travmaların sağaltımı (Doğan, 2019) için gerekli olan psikososyal destek ve psikiyatrik tedavi hizmetlerine ulaşımlarını engellemektedir (Coşkun ve Yılmaz, 2019).

YÖNTEM
Araştırmanın Sorunu

Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü konumunda olması, Türkiye'yi çok sayıda sığınmacı birey için göç güzergahında geçilen transit bir ülke yapmaktadır.

Diğer yandan sınır komşusu olduğu İran, Irak, Afganistan ve Suriye gibi Ortadoğu ülkelerine göre demokratik bir yapıya, seküler hukuk sistemine, daha iyi eğitim ve çalışma olanaklarına sahip olması gibi sebepler de bazı sığınmacılar açısından hedef ülke olmasına neden olmaktadır.

> ***Afganistan, tarihi boyunca silahlı çatışmaların yaygın olduğu ve siyasi olarak istikrarlı bir yapıya kavuşamayan Ortadoğu ülkelerinden biridir.***

Afganistan'ın istikrarsızlaşmasına neden olan ilk neden Sovyetler Birliği ile gerçekleştirdiği savaştır (Arınç ve Zaman, 2018). Bu savaş sonucunda önemli kayıpların meydana geldiği ülkede, Sovyetler Birliği'nin çekilmesiyle ortaya çıkan istikrarsız ve belirsiz siyasi ve politik ortamdan yararlanarak şeriata dayalı eğitim almış askerlerin oluşturduğu Taliban adlı örgüt oldukça güçlenmiş ve kısa sürede ülkenin yaklaşık %90'ını kontrol eder hale gelmiştir. Bu olaylar sonucunda Afganistan'dan başka ülkelere doğru göç hareketleri başlamıştır (Doğan, 2019).

Taliban iktidarda olduğu 1996-2001 döne-

minde kız çocukların okula devam etmelerini yasaklamış, ülkeyi baskıcı bir şekilde yönetmiş ve ülke içinde etnik ve mezhepsel çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur (Koç, 2019). 2001 yılında, 11 Eylül terör olaylarından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a savaş açmasıyla ülke iyice istikrarsızlaşmış ve bölgeden zorunlu sebeplerle göç etmek isteyenlerin sayısında önemli bir artış meydana gelmiş ve Afganistan kısa sürede en çok göç veren ülke konumuna gelmiştir (Doğan, 2019; Arpacı, 2020; Alagöz ve Demirkıran, 2020).

Türkiye, göç hareketliliğine Afganistan'dan başlayan çok sayıda sığınmacı bireyin uğradığı ya da yaşamını devam ettirdiği bir ülkedir. Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince ile imzalaması nedeniyle hukuksal olarak "mülteci" statüsü alamayan kişiler, uluslararası koruma statüsü altında, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yerleştirildikleri uydu kentlerde "şartlı mülteci" olarak tanınmayı ve üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi beklemektedir.

Mültecilik ile ilgili işlemlerin uzun sürmesi ve gelişmiş ülkelerin mülteci kotalarının sürekli azalması dikkate alındığında Afgan sığınmacıların Türkiye'de uzun bir süre kalacakları veya yaşamlarına burada devam edecekleri öngörülmektedir. Buna karşın alan yazın incelendiğinde Türkiye'deki Afgan sığınmacılar hakkında yeterli çalışma bulunmadığı görülmektedir.

Genelde Türkiye'de özelde Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacılarla yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada da Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacılar diğer kentlere göre oranlarının yüksekliği ve yerleşik olmaları nedeniyle ele alınmaktadır. Bu araştırmanın sorunu, Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların profilini, gereksinimlerini ve gündelik hayatlarını ortaya koyan araştırmaların eksikliği ve bu hassas nüfus grubunu anlamaya yönelik çalışmaların yetersizliğidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların gündelik yaşamlarını, gereksinimlerini, karşılaştıkları güçlükleri, Türkiye'deki yaşamlarına ilişkin düşüncelerini ve gelecek planlarını tespit ederek Afgan sığınmacıların profilini ortaya koymaktır.

Bu ana amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların temel sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların göç nedenlerinin kaynağı nedir ve güç sürecinde maruz kaldıkları güçlükler nelerdir?
- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların istihdam durumu ve istihdamda karşılaştıkları güçlükler nelerdir?
- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların eğitim/eğitime erişim durumu ve eğitimde yaşadıkları güçlükler nelerdir?
- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların sağlığa erişim durumu ve sağlık alanında yaşadıkları güçlükler nelerdir?
- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların sosyal hizmet/sosyal yardımlara erişim durumu ve bu alanda yaşadıkları güçlükler nelerdir?
- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların, Trabzon'daki yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler nelerdir?
- Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların, sosyal uyum durumu ve bu alanda yaşadıkları güçlükler nelerdir?

Trabzon, Türkiye.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında veri toplanan katılımcılar olan Afgan sığınmacılar ile araştırmacılar arasında dil bariyerinin olması çalışmaya niteliksel bir boyutun katılmasını engellemiş ve bundan dolayı post pozivist anlayışa uygun olacak şekilde karma yöntem (mix-method) bir çalışma gerçekleştirilememiştir.

Bu araştırmanın veri toplama süreci devam ederken SARS-CoV2 virüsünün sebep olduğu ve kısa sürede tüm dünyayı etkisine alan pandemi koşullarından dolayı veri toplama süreci planlanandan daha erken sonlandırılmak durumunda kalınmıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından resmi olarak açıklanan, Türkiye'de ilk vakanın ortaya çıktığı tarih olan 10 Mart 2020 tarihinden sonra sahaya çıkılamamıştır. Her ne kadar söz konusu tarihe kadar Trabzon'da yaşayan 320 Afgan sığınmacıya ulaşılmış olsa da pandemi koşulları daha fazla sayıda katılımcıya ulaşma konusunda araştırmacıları sınırlandırmıştır.

Araştırmanın Yöntem ve Modeli

Araştırmanın yöntemini belirleme aşamasında niteliksel ve niceliksel yaklaşımlardan hangisinin uygun olacağı incelenmiş, nicel araştırmalarda büyük ölçekli örneklem üzerinden çalışılmasından dolayı genelleme yapma, değerlerden bağımsız olunması, nesnellik gibi ideal bilgiyi elde etme olasılığının nitel araştırmalardan daha fazla olduğu görülmüştür (Patton, 2014). Genel olarak Türkiye'deki Afganlar ve özelde Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacı grubuyla ilgili az sayıda (Erdoğan ve Gönülaçan, 2018; Doğan, 2019; Gözübüyük Tamer, 2020) çalışma olması ve bu çalışmada Afgan sığınmacıların profili, gereksinimleri ve deneyimledikleri güçlüklerin tespit edilmesi amaçlandığından niceliksel

araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nicel yöntemle Afgan sığınmacıların barınma, eğitim, sağlık, istihdam, entegrasyon gibi alanlarda karşılaştıkları güçlükleri belirlemek ve incinebilirliklerini azaltacak ve yaşam koşullarını daha iyi hale getirecek politika ve uygulama önerileri geliştirmek hedeflenmiştir.

Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların temel sosyo-demografik özelliklerini, barınma, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal yardım sistemlerine erişimleriyle ilgili sorun ve gereksinimlerini inceleyerek profilini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada bir durumu olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı olan (Karasar, 2012) "tarama modeli" tercih edilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Çalışma Grubu

Son on yılda Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük çoğunluğu Afgan sığınmacılardan oluşan 534.726 uluslararası koruma başvuru yapılmış olup (GİGM, 2020b) 2014-2019 yılları arasında düzensiz yollarla Türkiye'ye gelen 475.354 Afgan sığınmacı tespit edilmiştir (GİGM, 2020a).

Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli sığınmacıların popülasyonunun Afgan sığınmacılardan daha fazla olmasından ötürü akademisyen ve politika yapıcıların Suriyeli sığınmacılara ilgisi daha fazla olmuş ve alan yazında Afgan sığınmacılarla daha sınırlı sayıda çalışma gerçekleştirildiği görülmüştür. Bundan ötürü bu çalışmanın evrenini Türkiye'de yaşayan Afgan sığınmacılar oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu ise Karadeniz Bölgesi'nin en büyük illerinden biri olan ve aynı zamanda uluslararası koruma statüsüne sahip olan sığınmacıların başvuruları sonuçlanana kadar yaşamaları için yerleştirildikleri uydu kentlerden biri

olan Trabzon ilinde yaşayan Afgan sığınmacılar oluşturmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) Kasım 2020 dönemine ait verilerine göre Trabzon'da 5247 kişi ikamet izni ile yaşamını devam ettirmekte ve bunların büyük bir çoğunluğunu Afganlar oluşturmaktadır (GİGM, 2020b). Trabzon'daki Afgan sığınmacıların sınırlı sayıda çalışmaya konu olmuş olmaları ve daha da önemlisi Trabzon'daki Afgan sığınmacıların profillerini ortaya koyan bir çalışmanın bulunmamasından ötürü bu çalışma Trabzon'da gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma kapsamında Trabzon ili merkez ilçesinde yer alan Ortahisar, Pazarkapı, 1 Nolu Erdoğdu, Bahçecik, Hızır Bey ve Yenimahalle isimli mahallerinde yaşayan yetişkin kadın ve erkek Afgan sığınmacılardan veri toplanmıştır. Çalışma grubunda söz konusu mahallere yer verilmesinin temel nedeni Afgan sığınmacıların bahsi geçen mahallelerde yoğun olarak ikamet etmeleridir.

Bu araştırmanın veri toplama sürecinde araştırmacılar tercümanlar eşliğinde yukarıda anılan mahallerde bulunmuşlardır. Bir haneden birden fazla kişiye görüşme formu uygulanılmamasına özen gösterilerek çalışma grubunun tamamına (tam sayı örnekleme) ulaşmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılmayı gönüllü bir şekilde kabul eden 320 kişiyle görüşme yoluyla veri toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri yedi bölüm ve 76 sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır.

Görüşme formunda Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların;

- Sosyodemografik özelliklerine
- Göç süreçlerine
- Barınma gereksinimlerine
- İstihdam gereksinimlerine
- Eğitim gereksinimlerine
- Sağlık gereksinimlerine
- Entegrasyona yönelik düşüncelerine ilişkin sorular yer almaktadır.

Yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacılar tarafından oluşturulmuş ve beş pilot görüşme sonrası form gerekli değişiklikler yapılarak son haline getirilmiştir. Görüşme formu son haline getirildikten sonra bir tercüman tarafından Farsça'ya çevrilmiş ardından diğer tercüman tarafından da Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmiştir. Ardından aradaki farklılıklar üçüncü bir uzman tarafından değerlendirilerek, uzman görüşleri doğrultusunda Farsça görüşme formunun son şekli verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların profilini ortaya koymak için gerçekleştirilen bu çalışmada görüşme formları aracılığıyla yüz yüze görüşme tekniği ile veri toplanmıştır.

Yüz yüze görüşme tekniği Afgan sığınmacıların kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri, dil ve kültür farklılığından kaynaklı olası yanlış/eksik anlamaların önüne geçilmesi ve daha detaylı veri elde edilmesine imkân tanıması gibi sebeplerle tercih edilmiştir.

Katılımcılarla görüşmeler 20 Ocak 2020 – 10 Mart 2020 tarihleri arasında Afgan sığınmacıların yaşadıkları mahallelerde ve yoğun olarak bulundukları kamusal alanlarda gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinin tamamına en az bir araştırmacı eşlik etmiş, görüşme formlarının tama-

mı en az bir araştırmacının nezaretinde tercüman desteğiyle uygulanmıştır. Görüşme formları hem Türkçe hem de Farsça dilinde hazırlanmıştır. Formu kendisi doldurmak isteyen katılımcılara en az bir araştırmacı ve bir tercüman eşlik etmiş ve gerekli durumlarda yardımcı olmuşlardır. Okur yazar olmayan katılımcılara sorular tercüman tarafından okunmuş ve katılımcının yanıtları doğrultusunda form üzerinde işaretlemeler yapılmıştır.

Veri toplama sürecinde destek alınan tercümanlara Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği aracılığıyla ulaşılmıştır. Tercümanlara sahaya çıkmadan önce araştırma konusu, saha araştırması, görüşme ilke ve teknikleri hakkında eğitim verilmiştir. Görüşme formlarında yer alan tüm sorular araştırmacılar tarafından tercümanlara açıklanarak, tercümanların sorulara hakimiyetleri artırılmaya çalışılmıştır. Böylece tercümanların araştırma konusu ve sürecine hâkim olmaları amaçlanmıştır. Görüşme sürecinde bulunan iki tercümanın da Afgan olması katılımcılara ulaşmada kolaylık sağlamıştır. Tercümanların halihazırda Afgan sığınmacılarla aktif iletişimlerinin olması katılımcıların araştırmada gönüllü olarak yer almalarına katkı sağlamıştır.

Ev ziyareti yoluyla görüşme yapılacak katılımcılara genellikle 11:00- 18:30 saatleri arasında gidilmiştir. Evlerinde ziyaret edilen katılımcılar için veri toplama çalışmalarına 11:00'de başlanmasının sebebi katılımcılara uyanmaları ve kahvaltı yapmaları için zaman bırakılmak istenmesi, daha erken saatte ev ziyareti yapmanın uygun olmayacağının düşünülmesidir. Ayrıca erkek katılımcıların çalışma durumları göz önünde bulundurulmuş ve 17:00-18:30 saatleri arasında da veri toplama amacıyla hane ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Öğle yemeği saatlerinde

ev ziyaretleri gerçekleştirilmemeye özen gösterilmiştir. Görüşme formunun uygulanması ortalama 40- 45 dakika arası sürmüştür.

Eşi evde bulunmayan kadın katılımcılarla evlerde gerçekleştirilen veri toplama çalışmalarının tamamında toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel kalıplar ve kendilerini güvende hissetmemelerinden ötürü bir erkekle görüşme yapmayı uygun görmediklerinden bir kadın araştırmacı yer almıştır. Araştırmacılar genellikle evlerin salonlarına davet edilmiştir. Ev ziyaretlerinde Afgan sığınmacılar son derece misafirperver davranmış ve çoğu evde kültürlerine özgü ikramlarda bulunmuşlardır.

Ev ziyaretleri yoluyla gerçekleştirilen görüşmelerde Afgan sığınmacıların genellikle aynı apartmanda ya da birbirine yakın evlerde yaşadıkları ve evlerinin fiziksel açıdan kötü koşullara sahip olduğu görülmüştür. Örneğin Bahçecik Mahallesi'nde yaşayan katılımcıların, kentsel dönüşümden dolayı yerel toplum tarafından boşaltılan, sobalı ve rutubetli evlerde ortalama 400- 450 kira ödeyerek kaldığı gözlenmiştir. 1 Nolu Erdoğdu Mahallesi'ndeki Afgan sığınmacıların 3-4 katlı apartmanların çoğunlukla giriş katlarında sobalı ve rutubetli evlerde yaşadıkları gözlenmiştir.

Veri toplama sürecinde ev ziyaretlerine ek olarak, gönüllü Afgan sığınmacılara Atapark'ta[9], Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği'nde, Afgan kökenli esnafların işyerlerinde de görüşme formları uygulanmıştır. İşyerlerindeki veri toplama süreci Ortahisar ve Hızır Bey mahallelerinde bulunan Afgan lokantalarında gerçekleştirilmiştir.

[9] Atapark Afgan sığınmacılar arasında işçi parkı olarak anılmaktadır. Afgan sığınmacılar Atapark'a sabah erken saatlerde (6:00-7:00 arası) gelerek, işverenlerin günlük işlerinde çalışmak için beklemektedir. Bu parka gelen Afgan sığınmacılar inşaat, temizlik, ev taşımacılığı gibi işler için günlük işçi olarak seçilmeyi beklemekte ve seçilenler işin süresine bağlı olarak gelir elde etmektedirler.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan görüşme formu aracılığıyla toplanan veriler, IBM SPSS v.18 analiz programı kullanılarak araştırmacılar tarafından analiz edilmiştir. Verilerin analiz sürecinde öncelikle katılımcılara uygulanan görüşme formlarındaki veriler araştırmacılar tarafından bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde sıklık dağılımları bir diğer ifadeyle betimleyici istatistikler ile en küçük ve en büyük değerler hesaplanmıştır. Ayrıca araştırmacıların belirlediği kategorik değişkenler için ilişki testi (ki-kare) gerçekleştirilmiş ancak kategoriler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Süre ve Olanaklar

Bu araştırma 2020 yılı Ocak ayı ile 2021 yılı Nisan ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme formlarının çoğaltılması, araştırma raporunun basım ve tasarımı ile ilgili giderler, tercüman ücretleri ve araştırmacıların ulaşım vb. giderleri Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜGO) tarafından karşılanmıştır.

Etik Hassasiyetler

Söz konusu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'ndan 24 Ekim 2019 tarih ve 826760 sayılı izin alınmıştır.

Bu çalışma kapsamında yalnızca gönüllü ve yetişkin (18 yaş üstü) katılımcılara görüşme formu uygulanmıştır. Ayrıca görüşme formlarının uygulanması esnasında gönüllü katılımdan vazgeçenlerin yanıtları çalışmaya dahil edilmemiştir.

Etik hassasiyetlerle ilgili bir diğer nokta da görüşme formlarının uygulanması esnasında katılımcıların bürokratik süreçlerle ilgili sorularının olabildiğince detaylı şekilde cevaplanmasıdır. Bu çerçevede katılımcılar, görüşme formu uygulama sürecinde sahip oldukları soru/sorunlar hakkında ilgili kurumlara yönlendirilmiş, buralardan alabilecekleri hizmetler anlatılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Tablo 6: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Cinsiyete Göre Dağılım

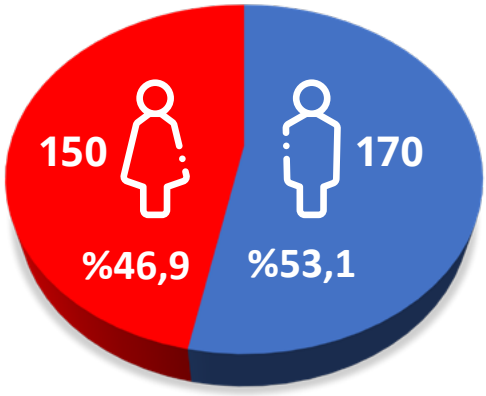

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde çoğunluğunu erkekler oluşturmakla birlikte (%53,1) katılımcıların cinsiyetleri arasında çok büyük bir fark bulunmadığı görülmektedir.

Yaşa Göre Dağılım

Yaş	Sayı	%
18-23	79	24.7
23-28	82	25.6
28-33	44	13.8
33-38	41	12.8
38-43	23	7.2
43-48	18	5.6
48-53	12	3.8
53-58	11	3.4
58 üstü	10	3.1

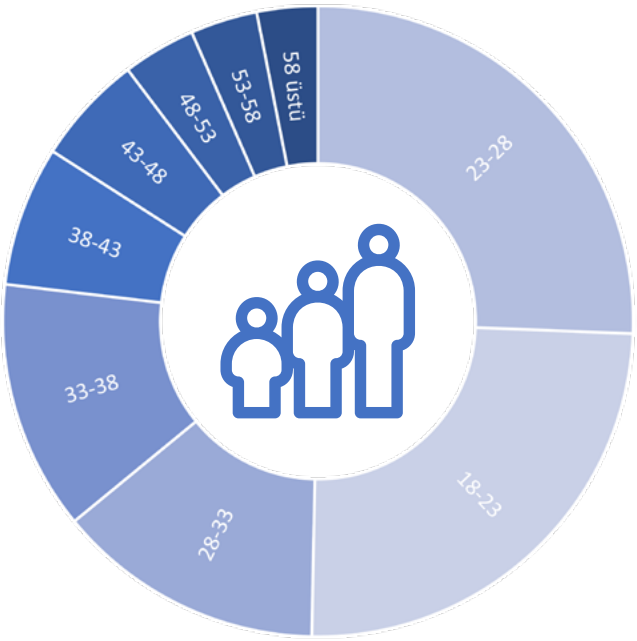

Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde 23-28 yaş arasındaki grubun %25,6'lık oranla katılımcılar arasında en büyük grubu oluşturduğu (N=82) görülmektedir. Bununla birlikte 30 yaşından küçük katılımcıların örneklemin yarısından fazlasını (%50,3) ve 40 yaşından küçük katılımcıların ise örneklemin %76,9'unu oluşturdukları anlaşılmaktadır. Son olarak katılımcıların tamamının çalışma çağında (15-64 yaş arası) oldukları görülmektedir.

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında evlilerin %59,4 ile (N=190) en büyük grubu oluşturdukları ve onları %33,1 ile bekarların takip ettiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların yaşlarından ötürü yeni evlenmiş olma ihtimali ve aterkillik/toplumsal cinsiyet kalıpları (boşanmanın toplum tarafından uygun bulunmaması) gibi sebeplerden ötürü boşanmışların medeni duruma göre en küçük grubu oluşturduğu (%3,4) görülmektedir.

Medeni Duruma Göre Dağılım

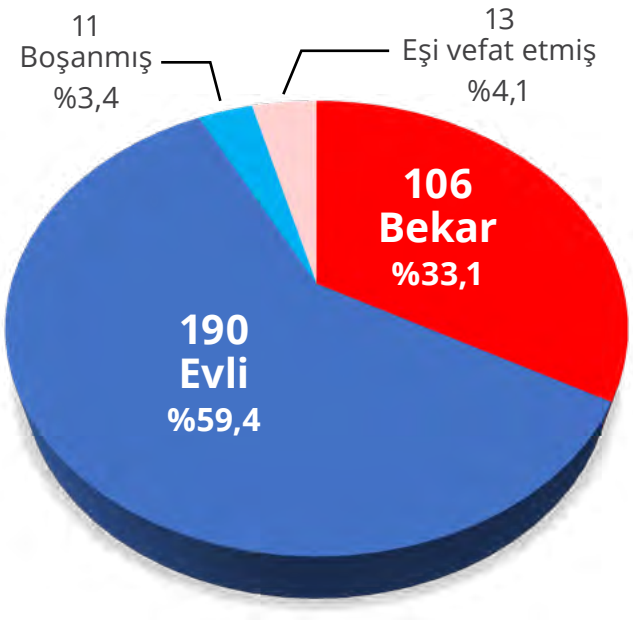

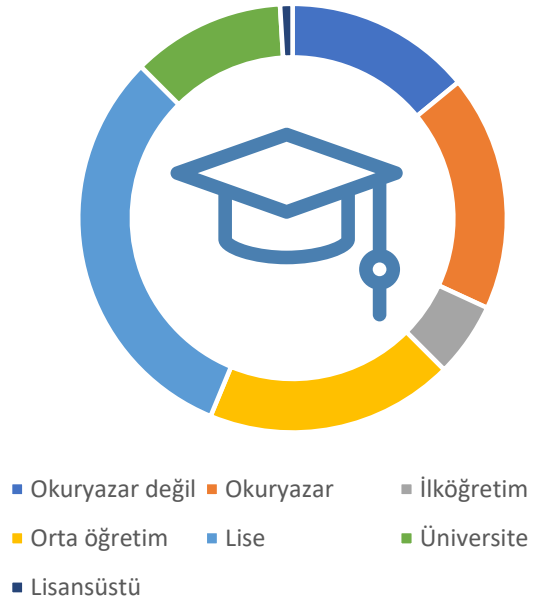

Eğitim Durumuna Göre Dağılım

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okuryazar değil	45	14.1
Okuryazar	57	17.8
İlköğretim	18	5.6
Orta öğretim	60	18.8
Lise	100	31.3
Üniversite	37	11.6
Lisansüstü	3	0.8

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde %14,1'inin okuma yazma bilmediği, %85,9'unun ise okuma yazma bildiği ve çeşitli düzeylerde eğitim aldığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların en yoğun olarak lise eğitimi aldıkları (yaklaşık üçte biri %31,3), %12,5'inin de üniversite mezunu oldukları anlaşılmaktadır.

Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen çalışmalarda çalışma evrenini genellikle bekar erkek ya da parçalanmış aile mensubu olan Afgan sığınmacıların oluşturduğu (Mixed Migration Center, 2020) araştırmaların yanı sıra kadın ve erkek katılımcıların oranının birbirine yakın olduğu (Koç, 2017a) araştırmalar da görülmektedir. Bu çalışmada veri toplama sürecinin mahalle bazlı hane ve işyeri ziyaretlerine dayalı gerçekleştirilmesinin katılımcıların cinsiyete göre dağılımları arasında büyük bir fark oluşmamasında etkili olduğu söylenebilir.

Katılımcıların yaşa göre dağılımları incelendiğinde Afgan sığınmacılar arasındaki en büyük grubun diğer çalışmalarla uyumlu şekilde (Koç, 2017a; Doğan, 2019; Mixed Migration Center, 2020) gençlerden oluştuğu görülmektedir. Bu durumun gençlerin göç motivasyonunun toplumun geri kalan kısmına göre daha yüksek olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Trabzon'un İstanbul, Kocaeli, Bursa gibi büyük sanayi şehirlerinden biri olmamasının, katılımcılar arasında evlilerin daha yüksek çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Nitekim bekar Afgan sığınmacı erkeklerin istihdam olanaklarının fazla olduğu büyükşehirlerde yaşadıklarını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Karadağ, 2021). Trabzon'un en çok Afgan sığınmacı barındıran uydu kentlerden biri olması ile Afgan sığınmacılar tarafından kurulan sivil toplum kuruluşlarının sunduğu ağ ve dayanışma mekanizmasının ailelerin burada kalma motivasyonlarına etki ettiği düşünülmektedir.

Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada (Koç, 2017a) katılımcıların %15,7'sinin lise, %3,6'sının lisans ve üstü düzeyinde eğitim seviyesine sahip

olduğu bulunmuştur. Bu çalışmadaki katılımcıların ise daha yüksek bir eğitim düzeyinde oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca yine bu tabloda Afgan sığınmacıların yaklaşık %14'ünün okuma yazma bilmemesinde sığınmacıların ülkelerinde eğitime elverişli ortamın olmayışının etkili olduğu düşünülmektedir.

Afgan sığınmacıların okuma yazma oranı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile karşılaştırıldığında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 6 ve üstü yaştaki Türkiye vatandaşlarında okuma yazma oranının %97,2 seviyesinde olduğu ve bu noktada Afgan sığınmacıların daha dezavantajlı oldukları anlaşılmaktadır (TÜİK, 2020a).

Katılımcıların ebeveyn olma durumu incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının (%61,2) çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Bu istatistik katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin yer aldığı Tablo 6'daki verilerle (katılımcıların toplamda %66,9'unun evli, boşanmış ya da eşi vefat etmiş bireylerden oluşması) uyumlu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çocuk sayıları incelendiğinde katılımcılar arasında 1-3 çocuğu olanların %43,7 ile en büyük oranı oluşturdukları, onları %38,8 ile hiç çocuğu olmayanların takip ettiği (bekarların oranı Tablo 6'da %33,1), 5'ten fazla çocuğu olan katılımcıların oranının %4,7 olduğu ve ayrıca 7'den fazla çocuğu olan katılımcının olmadığı görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma/Çocuk Sayısı Durumu

Çocuk Sahibi Olma Durumu	Sayı	%
Evet	**196**	**61.2**
1-3 çocuk	*140*	*43.7*
3-5 çocuk	*40*	*12.5*
5-7 çocuk	*16*	*5.0*
Hayır	**124**	**38.8**
Toplam	**320**	**100.0**

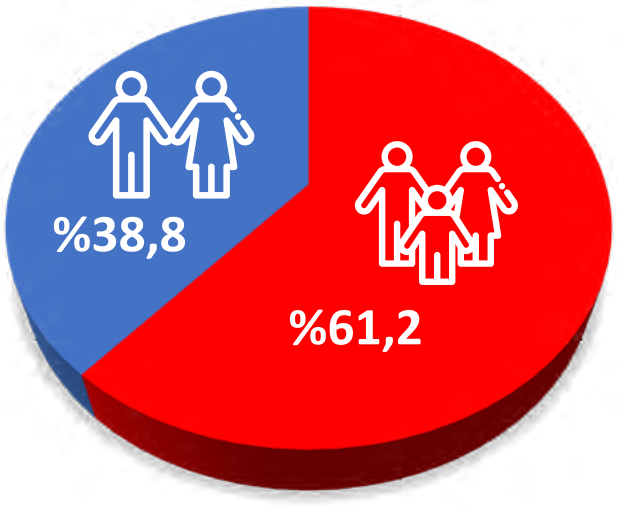

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı incelendiğinde, çocuk sahibi olmayanların oranı ile Tablo 6'da yer alan bekar katılımcı oranının yakın olduğu görülmekte, evlenme ve çocuk sahibi olmanın ilişkili olduğu sonucuna varılmakta, aile ve çocuk sahibi olma ve çocuk sayısı arasında tutarlı bir ilişki görülmektedir. Öte yandan katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısının, Türkiye'de yaşayan Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen çalışmaların bulgularına yakın olduğu görülmekle birlikte bu çalışmada çocuğu olmayan katılımcıların oranı daha yüksek bulunmuştur (Çavlin ve Keskin, 2017; Koç, 2017a).

Bir kişi hariç katılımcıların tamamının uluslararası koruma kimliği sahibi olduğu tabloda görülmektedir. Uluslararası koruma kimliği olmayan bu kişinin Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne konu ile ilgili başvurusu bulunmamaktadır.

Katılımcıların uluslararası koruma statü sahibi olma durumuna göre dağılımları incelendiğinde ise hiçbir katılımcının henüz bu statüye sahip olmadığı ve Türkiye'de yaşamlarını devam ettirdikleri görülmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Ulus. Kor. Kimliği ve Resmi Statü Sahipliği Dağılımı

	Var		Yok	
	Sayı	**%**	**Sayı**	**%**
Uluslararası Koruma Başvuru Kimliği	319	99.7	1	0
Statü	0	0.3	320	100.0
Toplam	**320**	**100**	**320**	**100**

Afgan sığınmacıların uluslararası koruma kimliğine sahip olma durumlarına ilişkin veriler katılımcıların "bilinçli" davrandıklarını, GİGM'e bağlı birimlere başvuru yaparak sığınma durumlarına ilişkin bürokratik süreçlere başladıklarını göstermektedir.

Katılımcıların yaklaşık yarısının (%51,5) uluslararası koruma başvurusunu 1-3 yıl önce yaptığı, yaklaşık dörtte birinin de (%25,3) 3-5 yıl önce başvuru yaptığı görülmektedir. İki grup birlikte ele alındığında başvuru sahiplerinin yaklaşık 1 ile 5 yıl arası değişen uzun sürelerde başvurusunun sonuçlanmasını bekle-

Tablo 9: Katılımcıların Uluslararası Koruma Başvurusunun Üzerinden Ne Kadar Zaman Geçtiği

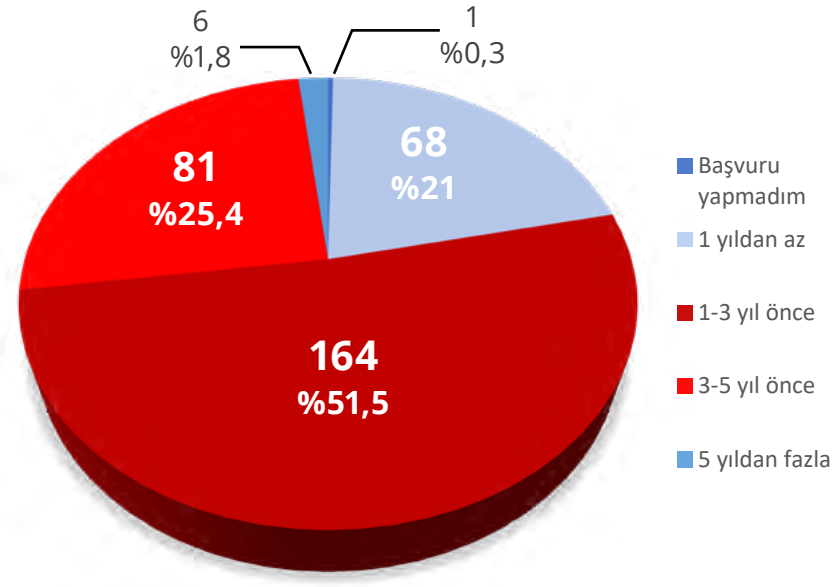

diği görülmektedir. Başvuru yapmayan katılımcı ayrı tutulursa beş yıldan fazla süredir başvuru yapan katılımcıların en küçük grubu (N=6) oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Bu verilerin, uluslararası koruma statüsü alma ve üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleriyle alakalı resmi süreç ve bürokratik işlemlerin uzun zaman alması nedeniyle Afgan sığınmacılar üzerinde psikososyal açıdan olumsuz yarattığını savunan mevcut çalışmalarla (Doğan 2019; Arpacı, 2020) uyumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Katılımcıların Türkiye'ye Hangi Ülke Üzerinden Geldiğine İlişkin Dağılım

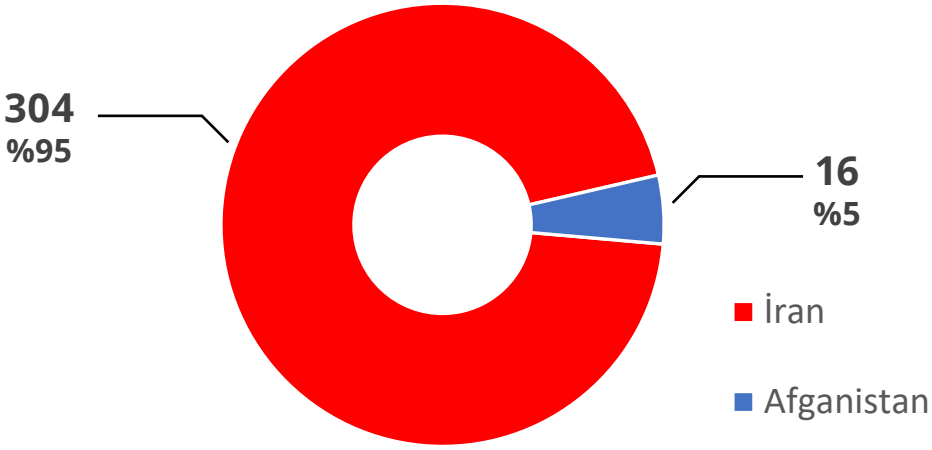

Katılımcıların neredeyse tümünün (%95) Türkiye'ye İran üzerinden geldikleri görülmektedir. Bu durum katılımcıların Afganistan'dan başlayan göç rotalarında İran'ın bir önceki durak olduğunu göstermektedir. Afganistan'dan İran'a geçmişten beri yaşanan büyük göçler (Geyik Yıldırım, 2018) nedeniyle İran'da yerleşik bir Afgan nüfus bulunmaktadır. Bu nedenle İran'dan gelenler oransal olarak oldukça yüksektir.

Çalışmaya katılan Afgan sığınmacıların neredeyse tamamının İran üzerinden Türkiye'ye giriş yapmalarının iki nedeni olduğu düşünülmektedir. Bunların ilki, ekonomik sorunlarla mücadele eden İran İslam Cumhuriyeti'nin son dönemde Afgan sığınmacılara yönelik kabul edici tutumundan vazgeçerek sert bir politika izlemesi nedeniyle bu ülkede yaşayan ve Afganistan İslam Cumhuriyeti'ne dönemeyen Afgan sığınmacıların zorlaşan yaşam koşullarından dolayı Türkiye'ye yönelmeleri olarak açıklanabilir. Nitekim bu durum çeşitli çalışmalarda da ortaya konulmuştur (Doğan, 2016; Eryurt, 2017b).

İran'ın Afganistan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşen bazı göç güzergahlarında da yer almasının da ikinci neden olduğu düşünülmektedir (Doğan, 2019). Nitekim Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen başka bir çalışmada katılımcıların yaklaşık %60'ının İran üzerinden, %40'ının da Afganistan üzerinden Türkiye'ye geldikleri ortaya konulmuştur (Koç, 2017a).

Tablo 11: Katılımcıların Türkiye'ye Göç Etmelerinde Etkili Olan Faktörler

	Sayı	%
İç çatışma/savaş/terör	210	65.6
Aileler arasında çatışma	51	15.9
Ekonomik kaygılar ve üçüncü bir ülkeye göç isteği	40	12.5
Üçüncü bir ülkeye göç	10	3.2
Ekonomik kaygılar	9	2.8
Toplam	**320**	**100.0**

Katılımcıların çeşitli nedenlerle Türkiye'ye göç ettikleri; en büyük grubu iç çatışma/savaş/terör olmak üzere üç farklı nedenden ötürü göç edenlerin (%65,6) oluşturduğu, onları %15,9'lık oranla aileler arasında çatışmalardan ötürü göç edenlerin izledikleri görülmektedir.

Ekonomik kaygılar ve üçüncü bir ülkeye yerleşme isteği gibi iki farklı sebeple göç edenlerin %12,5 ile üçüncü büyük gru-

bu oluşturduğu görülmektedir. Yalnızca ekonomik kaygılardan dolayı göç edenlerin oranının %2,8; üçüncü ülkeye yerleşmek için göç edenlerin oranının %3,1 olduğu göz önünde bulundurulduğunda ekonomik kaygıların ve üçüncü bir ülkeye yerleşme isteğinin birlikte olması durumunda göç motivasyonunun arttığı anlaşılmaktadır.

Tablo, Afganistan'daki siyasi istikrar eksikliği ve ülkede bölgesel bazda çatışmaların devam ediyor olmasının (Arınç, 2018) insanları can güvenliklerinin olduğu yerlere göç etmeye zorladığını açık bir biçimde göstermekte ve hatta bu durum Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen diğer çalışmalarda da ortaya konulmaktadır (Arpacı, 2020).

Bu araştırmaya katılan Afgan sığınmacıların Türkiye'ye göç etme nedenleri ile ilgili alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde özellikle ekonomik sebeplerden dolayı göç edenlerin oranlarında benzerlik görülmektedir (Koç, 2017b). Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarına karşı açık kapı politikası uygulamasının ve onları geçici koruma statüsü altına almasının Türkiye'ye yönelik Afgan sığınmacı göçünün artmasına yol açtığı ve bu politikanın Afganistan'dan veya İran'dan ekonomik sebeplerle ayrılmayı düşünen Afgan sığınmacıların göç kararı almalarını kolaylaştırdığını savunanlar da bulunmaktadır (Arınç, 2018).

Tablo 12: Göç Kararını Kimin Verdiğine İlişkin Dağılım

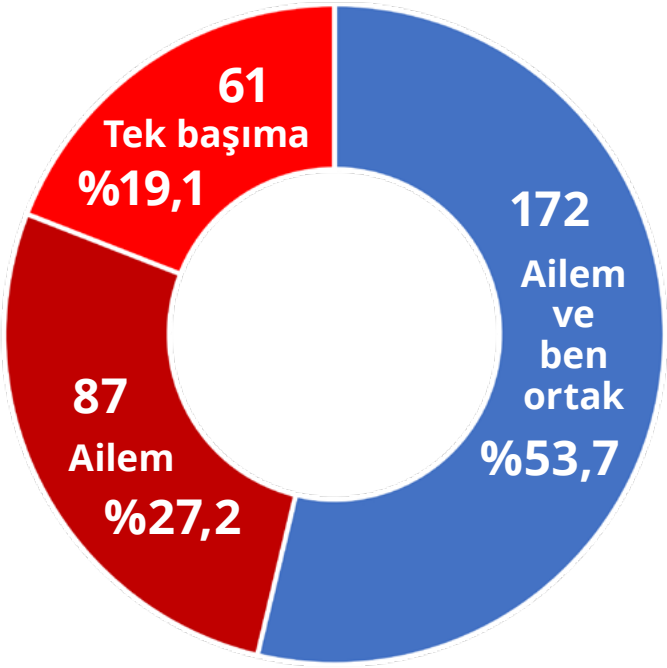

Katılımcıların yaklaşık yarısının göç etme kararını (%53,7) aileleriyle birlikte aldıkları ve onları %27,2 ile ailenin aldığı karara uyan katılımcıların izledikleri görülmektedir. Tek başına karar alanların ise yaklaşık olarak katılımcıların beşte birine (%19,1) tekabül ettiği anlaşılmaktadır.

Çalışmaya katılan Afgan sığınmacıların yarısından fazlasının göçe aileleriyle birlikte karar verdikleri ve katılımcıların yaklaşık dörtte birinin ise ailelerinin verdiği karara uygun hareket ederek Türkiye'ye göç etikleri anlaşılmaktadır. Ailelerin, göç eden kişilerle ortak ya da göçe katılan kişi için göç kararı almakta temel karar vericiler oldukları görülmektedir. Göç kararında ailelerin bu kadar yüksek etkiye sahip olmasının bir nedeni göçe katılan çoğunlukla erkek aile üyesinin öncü olarak gönderilmesi ve Türkiye'de tutunduktan sonra diğer aile üyelerini yanına alması üzerine kurulu bir sürecin planlanması olabilir. Diğer bir neden ise katılımcıların yaklaşık yarısının kadın olduğu göz önüne alındığında toplumsal cinsiyet kalıpları ve ataerkil düşünce yapısından dolayı göç kararı almalarında ailelerinin baskın olması ile açıklanabilir. Nitekim ilgili literatür göç süreçlerinde kadınların erkeğe bağlı bir özne olarak görüldüğünü ve söz hakkı tanınmadığını, göçle ilgili düşüncelerini ifade etmede zorluk yaşadıklarını ve göç süreçlerinde daha dezavantajlı olduklarını ortaya koymaktadır (Buz, 2007; Demirbaş ve Bekiroğlu, 2013; Şeker, 2016).

Tablo 13: Katılımcıların Türkiye'ye Giriş Yaptıkları İllerin Dağılımı

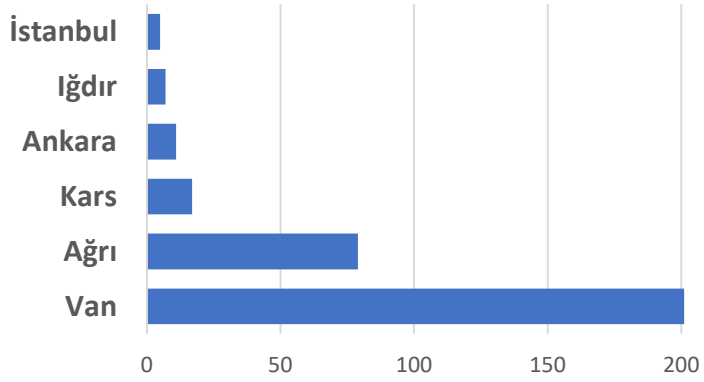

	Sayı	%
Van	201	62.8
Ağrı	79	24.7
Kars	17	5.3
Ankara	11	3.4
Iğdır	7	2.2
İstanbul	5	1.6
Toplam	**320**	**100.0**

Katılımcıların %62,8'inin Türkiye'ye Van ilinden giriş yaptığı ve onları %24,7 ile Ağrı ilinden giriş yapanların izlediği görülmektedir.

Van ve Ağrı illerinden giriş yapanların oranları toplandığında katılımcıların %87,5'inin İran'a sınır illerden Türkiye'ye giriş yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu veri katılımcıların %95'inin İran üzerinden Türkiye'ye geldiklerine dair verinin yer aldığı Tablo 10 ile uyumludur. Literatür, Afgan sığınmacıların düzenli veya düzensiz şekilde Pakistan ile

İran üzerinden bir rota izleyerek Van ve Ağrı illerinden Türkiye Cumhuriyeti'ne giriş yaptıklarını ortaya koymaktadır (Doğan, 2019).

Katılımcıların önemli bir kısmı (%39,7) için Türkiye Afganistan ve İran'a yakın olması ve Avrupa ülkelerine geçiş rotasında bir durak olması şeklinde iki nedenden dolayı tercih edilmiştir. Buna ek olarak katılımcıların %31,6'sı da göç sürecine başladıkları yere yakın olması ve Türkiye'de sosyal destek alabilecekleri, yardımlaşabilecekleri yakınlarının olması gibi iki farklı sebepten ötürü Türkiye'yi tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 14: Katılımcıların Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri

	Sayı	%
Yakınlık – diğer ülkelere transit geçiş için	127	39.7
Yakınlık – tanıdıkların olması	101	31.6
Tanıdıkların olması – kültürel benzerlikler (din, yaşam tarzı)	42	13.1
Diğer ülkelere transit geçiş için	39	12.2
Tanıdıkların olması- Çalışma olanakları	11	3.4
Toplam	**320**	**100.0**

Katılımcıların Türkiye'ye göç etme nedenleri incelendiğinde, diğer ülkelere transit geçiş imkânı sağlamasının en büyük etmen olarak yer aldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin Avrupa'ya sınırının olması ve Avrupa ülkelerine ulaşım güzergahında yer almasının göç almasında en büyük faktör olduğu (İçduygu, 2004) yönündeki tespitlerle uyumludur.

Çalışma kapsamındaki katılımcıların yaklaşık üçte biri tanıdıkları olduğu için Türkiye'ye yerleşmiştir. Sığınmacıların ülke,

şehir ya da semt seçiminde tanıdıklarından destek alabilme imkanları bulunan ve yaşam masraflarının düşük olduğu yerlere yerleşme motivasyonunun yüksek olduğu söylenebilir (Eryurt, 2017d). Örneğin üçüncü ülkeye geçmek isteyen Afgan sığınmacıların da akraba ya da tanıdıkları olduğu ülkeleri tercih etmek istediklerini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Doğan, 2019; Mixed Migration Center, 2020).

Afgan sığınmacılar arasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını kültürel açıdan yakın hissetmenin ve Türkiye'nin oldukça büyük bir kısmının Müslüman olmasının Afgan sığınmacıların Türkiye'ye gelmelerinde önemli bir etken olduğunu, benzer şekilde ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Geyik Yıldırım, 2018).

Katılımcıların Türkiye'ye giriş yaptıkları illerden Trabzon'a göç etmelerinde yarısından fazlası için (%59,7) "tanıdıkların varlığı" önemli bir sebep olmuştur. Bu durum katılımcıların tanıdıklarından alacakları sosyal desteği ve daha önce yerleşenlerin deneyimlerini önemsediklerini göstermektedir. Göçmen ağı kuramına (ilişkiler ağı) göre göç edenler kendilerinden önce göç edenlerle kurdukları ilişkiler üzerinden ve göçmen ağına katılarak hedef yerleşimlerini seçmekte ve önceki yerleşenlerin oluşturduğu imkanlar sayesinde özellikle göçün ilk evrelerinde birçok güçlüğün (dil, istihdam, barınma vs.) ve uyum sorununun üstesinden gelmektedir.

Tablo 15: Katılımcıların Trabzon'a Göç Etme Nedenleri

	Sayı	%
Tanıdık Olması	191	59.7
BMMYK'nin yönlendirmesi*	84	26.2
İş imkanları	24	7.5
Eğitim Olanağı	13	4.1
Hiçbiri	8	2.5
Toplam	**320**	**100.0**

* Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 10 Eylül 2018 tarihi itibariyle Türkiye'de uluslararası koruma sığınma başvurularına yönelik kayıt alma işlemlerini Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) devretmiştir.

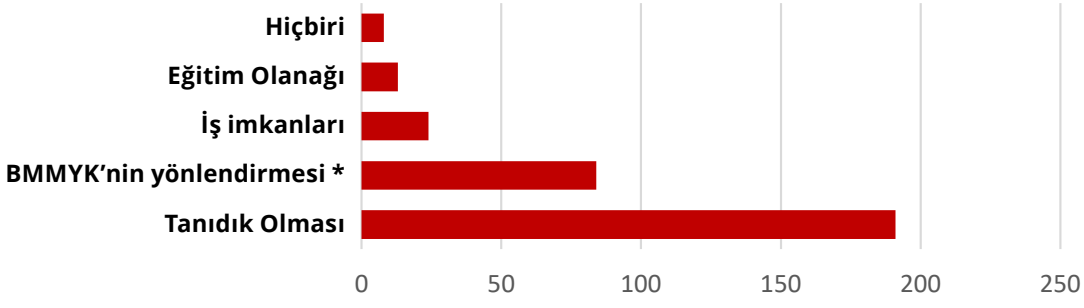

BMMYK tarafından yönlendirildikleri için Trabzon'a göç ettiklerini belirten %26,2'lik kesim de çalışma kapsamındaki ikinci büyük grubu oluşturmaktadır. Trabzon, uluslararası koruma başvuru veya statü sahiplerinin ikamet ettiği uydu kentlerden birisidir. Bu noktada istihdam olanaklarının daha iyi olduğu ve daha fazla sayıda sığınmacının yaşamını devam ettirdiği İstanbul, Ankara, Bursa gibi büyükşehirler yerine, BMMYK tarafından yerleştirildikleri ilde yaşamaya başlayan ve başvuru işlemlerinin sonuçlanmasını bekleyen bu kişilerin üçüncü ülkeye geçme noktasında daha büyük motivasyona sahip oldukları ve resmi prosedürlere uyarak, Türkiye'de kalışlarını geçicilik üzerine kurdukları ifade edilebilir. Son olarak katılımcıların %11,6'lık küçük bir kısmı için de iş imkanları ve eğitim olanaklarının Trabzon'a göç etmede bir etken olduğu görülmüştür.

Katılımcıların Trabzon'a göç etmenlerinde en büyük etkenlerin tanıdıkların varlığı olduğu görülmektedir. Katılımcılar sosyal destek kaynaklarına sahip olmak, yeni bir yerde yaşam kurma sürecinde benzer zorlukları deneyimleyen bireylerden destek almak gibi nedenlerle tanıdıklarının olduğu yerlere yerleşebilmektedirler. Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışma, sığınmacıların ev bulma, yerel toplum mensuplarıyla iletişim kurma ve resmî kurumlarla ilgili işlemlerde tanıdıkları diğer Afgan sığınmacılardan destek aldıklarını ortaya koymaktadır (Doğan, 2019).

Afganların İstanbul başta olmak üzere iş imkanlarının fazla olduğu sanayisi gelişmiş şehirlere yerleşme motivasyonlarının yüksek olduğu söylenebilir (Mixed Migration Center, 2020). Bu noktada Trabzon'un fazla iş imkanlarına sahip olmaması iş için göç eden Afgan sığınmacıların sayısının düşük olmasıyla ilişkili görünmektedir.

Katılımcıların %83,1'nin köken ülkelerinden gelen diğer insanlarla görüştüğü görülmektedir. Tablo 15'te görülebileceği üzere katılımcıların %59,7'sinin tanıdıklarının varlığından dolayı Trabzon'a yerleştikleri göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların büyük çoğunluğunun diğer Afgan sığınmacılarla iletişimde olduğu, aralarında canlı ve güçlü bir network olduğu görülmektedir.

Katılımcıların neredeyse dörtte üçünün (%75,3) köken ülkelerinden gelenlerle ev, apartman ya da aynı mahallede bir araya geldiği ve görüştükleri görülmektedir. Afgan sığınmacıların ev, apartman ve mahalle içinde görüşüyor olmaları birbirlerine yakın oturduklarını ve Afgan sığınmacıların yoğun olarak yerleştikleri mahallerin varlığını göstermektedir. Ayrıca ev, apartman veya mahallede görüşen katılımcı oranının görece fazla olmasının toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü kadınların ev ve mahalle temelinde genelde komşuluk ilişkileri kurmaları ve kamusal alanda görünürlüğünün azlığıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların diğer Afgan sığınmacılarla görüşme durumlarına dair veriler incelendiğinde katılımcıların oldukça büyük bir

Tablo 16: Katılımcıların Köken Ülkelerinden Gelenlerle Görüşme Durumu ve Görüşülen Yerler

	Sayı	%
Evet	**266**	**83.1**
Evde - Mahallede	*187*	*70.3*
Evde - Apartmanda	*38*	*14.3*
Mahallede - Aynı iş yerinde	*14*	*5.2*
Aynı iş yerinde	*22*	*8.2*
Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği'nde	*5*	*2*
Hayır	**54**	**16.9**
Toplam	**320**	**100.0**

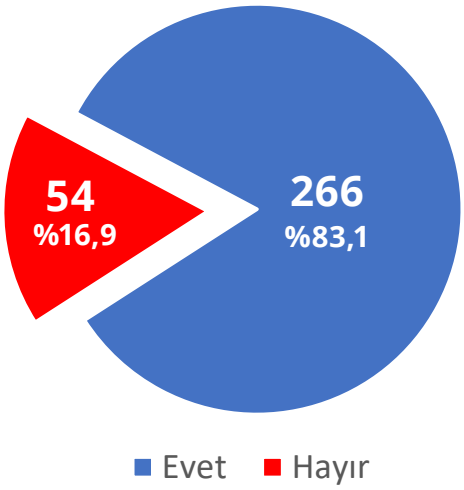

kısmının diğer Afgan sığınmacılarla görüştüğü görülmektedir. Kadın sığınmacıların toplumsal cinsiyet kalıplarından ve istihdama erişimde yaşadıkları zorluklardan dolayı daha çok komşularıyla evlerde ya da ev dışına çıkabildikleri sınırlı zamanlarda gidebildikleri az sayıdaki yerlerden biri olan çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından hizmet sunan toplum merkezlerindeki etkinlikler aracılığıyla iletişim içinde oldukları, erkek sığınmacıların ise ev dışı alanlarda ya da işyerinde birbirleriyle temas kurdukları düşünülmektedir. Ayrıca Afgan sığınmacıların kiraların düşük olduğu ve yerel toplum mensupları tarafından çok tercih edilmeyen muhitlerde yoğunlaşması da Afgan sığınmacıların birbirleriyle görüşmelerini arttıran olası bir diğer neden olabilir.

Çalışma kapsamında görüşülen katılımcıların yaklaşık %80'inin en az bir yıldır Türkiye'de olmaları, Trabzon'da tanıdıklarının bulunması ve Trabzon'da Afgan sığınmacılar tarafından kurulmuş sivil toplum kuruluşları ile inisiyatiflerin varlığının Afgan sığınmacı

topluluğun birbirleriyle görüşme motivasyonunu arttırmış olduğu düşünülmektedir. Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da Afgan sığınmacıların kendi aralarında iletişim içinde oldukları, haberleşmek için "whatsapp" grupları kurdukları ve göçmen ağlarındaki bağlantılarla birbirlerine destek sundukları ortaya konmuştur (Doğan, 2019).

Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği Afgan sığınmacıların yaşamlarını kolaylaştırma ve gereksinimi olan Afgan sığınmacılara yardım ulaştırma konusunda önemli bir işleve sahip olsa da oldukça az sayıda sığınmacı için buluşma mekânı olarak işlev görmektedir.

Tablo 17: Katılımcıların Yaşadıkları Yerde Afgan Sığınmacıların Olmasına Verdikleri Önem

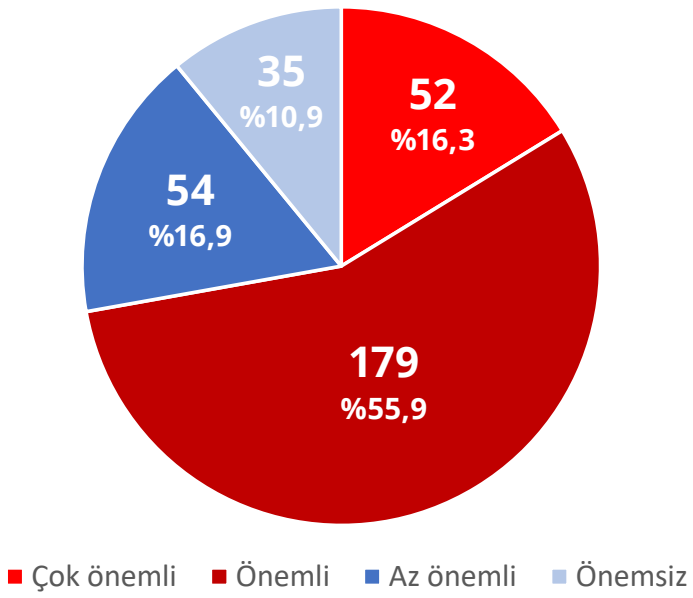

Katılımcıların çoğu yaşadıkları bölgede başka bir Afgan sığınmacının varlığını önemsemekte, %72,2'lik (N=231) bir grup bu durumu çok önemli ya da önemli olarak nitelendirmektedir. Yaşadıkları yerde başka Afgan sığınmacı bulunmasının az önemli (%16,9) ve önemsiz (%10,9) olduğunu ifade edenler dışında katılımcıların çoğunun bir arada yaşayarak birbirlerine sosyal destek sağlama, birbirlerini risklere karşı koruma, dayanışma ve kültürel özelliklerini sürdürme noktasında motivasyona sahip oldukları düşünülmektedir.

Katılımcıların yaklaşık %70'inin yaşadıkları yerde başka Afganların bulunmasına önem verdiği görülmektedir. Katılımcıların başka Afgan sığınmacılarla bir arada yaşama motivasyonlarının "göçmen ilişkiler ağının" sunacağı olası kolaylaştırıcı mekanizmalardan yararlanma arzusuyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Göçmen ilişkiler ağı, yeni gelen göçmen ve sığınmacıların önceden gelenlerle soydaşlık ve ortak köken bağlarıyla kurdukları ilişkileri tanımlamaktadır (Abadan Unat, 2002). Sonradan gelen Afgan sığınmacılar da göçmen ilişkileri ağı sayesinde, yeni yaşamlarını kurma, bu esnada karşılaştıkları zorluklarla mücadele etme, iş bulma, yardım mekanizmalarından yararlanma gibi konularda başvurabilecekleri bir sosyal sermayeye odaklanmaktadır.

Katılımcıların yaklaşık yarısının (%47,5) 1-3 yıl, yaklaşık %30'unun da 3-5 yıl aralığında Trabzon'da yaşamlarına devam ettiği görülmektedir. Bir yıldan az ve beş yıldan fazla bir süreden beri Trabzon'da olan katılımcıların oranının düşük olduğu görülmekle birlikte, bir yıldan daha az süre yaşayanların sayısı dikkate alındığında Trabzon'a gelen Afgan sığınmacı sayısının azalmadığı ve hatta belki arttığı görülmektedir. Tablo 19'da görülebileceği üzere Trabzon'a yanlarına gelinebilecek başka tanıdık Afgan sığınmacıların olması bu durumun olası sebebidir.

Tablo 18: Katılımcıların Trabzon'da Yaşadıkları Süre

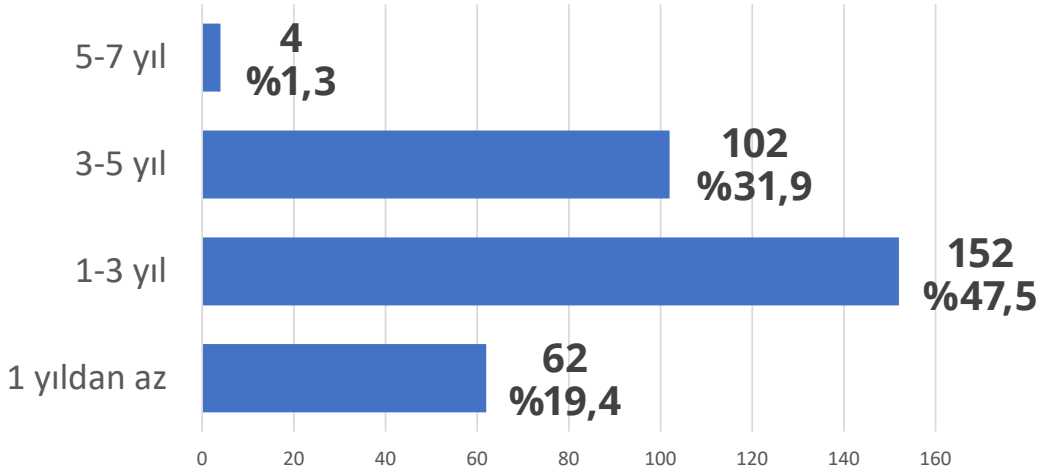

Katılımcıların Trabzon'da yaşadıkları süreye ilişkin yanıtlarının dağılımı ile Trabzon'a yerleşme nedenlerine ilişkin yanıtlar bütün olarak ele alındığında katılımcıların "göçmen ilişki ağları" çerçevesinde, kendilerinden önce Türkiye'ye gelen ve Trabzon'da yeni bir yaşam kuran "eski" sığınmacıların yanına gelme motivasyonuyla hareket ettikleri sonucuna ulaşılabilir. Göçmen ilişki ağlarının varlığı, sığınmacılara köken ülkeden ayrılma ve hedef ülkeye varma sürecine kadar rehberlik sağlamakta, hedef ülkede yaşam kurma ve iş bulma süreçlerinde yardım almalarına imkân sunmakta ve doğal olarak göçü teşvik eden bir yapı oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006).

Katılımcıların Trabzon'da yaşadıkları en temel sorunlar dil (N= 116), istihdam (N=106) ve kamusal hizmetlerden yararlanamama (N= 78) şeklindedir.

Dil sorunu pek çok göçmen, sığınmacı ve mülteci grubun karşılaştığı sorunların başında gelmektedir ve bu konuda pek çok çalışma bulunmaktadır (Topgül, 2016; Erdoğan ve Gönülaçan, 2018; Aslan ve Güngör, 2019; Arpacı, 2020). Beş farklı uydu ilde yaşayan Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların yaklaşık %50' sinin Türkçe bilmediği ortaya konulmuştur (Koç 2017a).

Tablo 19: Katılımcıların Trabzon'da Yaşadıkları Temel Sorunlar

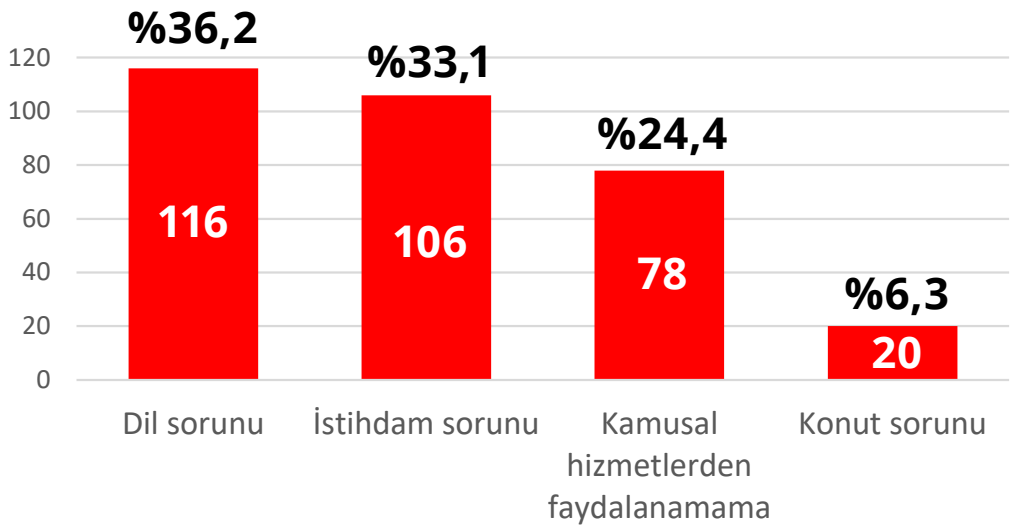

Dil sorunu ve köken ülkedeki eğitim ve mesleki geçmişin Türkiye'de tanınması konusundaki güçlükler istihdam sorunlarına yol açmaktadır. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin istihdamı konusundaki güçlükler (işveren, iş türü, işin koşulları, işgücü piyasasına erişim ve işgücü piyasasındaki sorunlar) pek çok çalışmada vurgulanmaktadır (Yıldız, 2013; Lordoğlu ve Aslan, 2016; Geyik Yıldırım, 2018; Güler, 2020) ve bu bulguyla paralellik göstermektedir.

Kamusal hizmetlerden yararlanamama düşük eğitim ve bilgi düzeyi ve dil sorunu, ev sahibi ülkedeki sistemin işleyişine dair bilgi sahibi olunmaması gibi faktörlerle ilişkili görünmektedir (Coşkun ve Yılmaz, 2018; Doğan, 2019).

Katılımcıların oldukça büyük bir kısmının barınma sorunu yaşadığı görülmektedir. Barınma alanında sorun yaşayan katılımcıların yarısından fazlasının (%50,8) maruz kaldığı en büyük sorunun ev sahiplerinin konutlarını Afgan sığınmacılara kiralamayı istememeleri olduğu görülmektedir. Bu sorunun ardından evini Afgan sığınmacıla-

Tablo 20: Katılımcıların Barınma Alanında Yaşadıkları Sorunlar

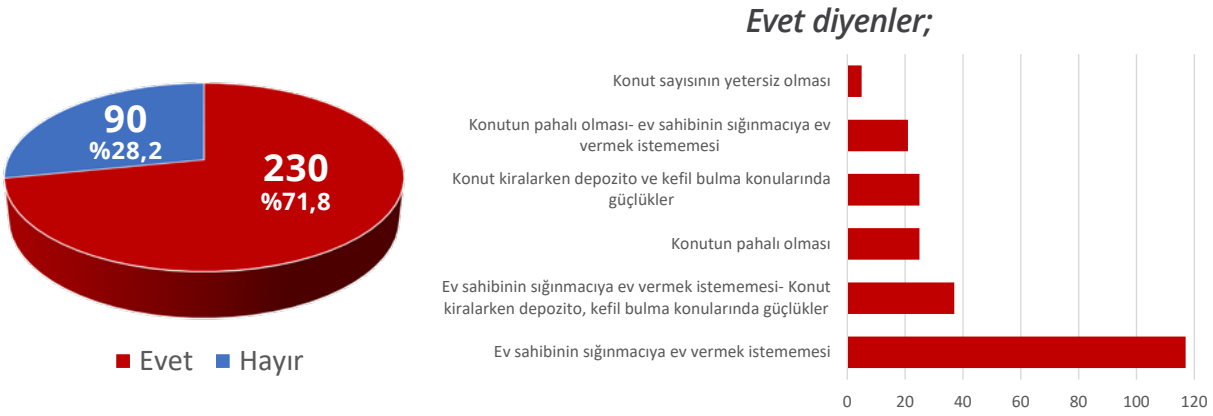

	Sayı	%
Evet	**230**	**71.8**
Ev sahibinin sığınmacıya ev vermek istememesi	117	50.8
Ev sahibinin sığınmacıya ev vermek istememesi - Konut kiralarken depozito, kefil bulma konularında güçlükler	37	16.0
Konutun pahalı olması	25	10.9
Konut kiralarken depozito ve kefil bulma konularında güçlükler	25	10.9
Konutun pahalı olması- ev sahibinin sığınmacıya ev vermek istememesi	21	9.1
*Konut sayısının yetersiz olması**	5	2.3
Hayır	**90**	**28,2**
Toplam	**320**	**100.0**

* Söz konusu oranlar, barınma alanında sorun yaşadığını belirten katılımcı sayısı baz alınarak hesaplanmış ve bundan ötürü N=230 kabul edilerek alt oranlar hesaplanmıştır.

ra kiralamak istemeyen ev sahipleri ile depozito ve kefil bulma sorunlarını aynı anda yaşama yani barınma alanında birden fazla sorun yaşama (%16) gelmektedir. Ardından %10,9'luk oranlarla kiraların pahalılığı ve kefil bulmanın zorlukları gelmektedir.

Ev sahiplerinin konutlarını sığınmacılara kiralamak istememesinin Afgan sığınmacıların karşılaştığı en büyük sorun olduğu görülmektedir. Nitekim bu durum Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen başka çalışmalarda da ortaya konulmuştur (Koç, 2017b; Doğan, 2019; Güler, 2020; Aygüler, Buz ve Güzel; 2021). Ayrıca Afgan sığınmacılarla geçekleştirilen bir diğer çalışmada katılımcıların üçte ikisinin barınma ile ilgili sorunlarının olduğu tespit edilmiştir (Mixed Migration Center, 2020). Afgan sığınmacıların Türkçe dil bilgilerinin yeterli olmayışı, kira ödeyebilecek kadar iyi maddi

koşullara sahip olmamaları, kefil bulma ve depozito ödeme konusundaki sorunlar yetersiz barınma koşullarına yol açmaktadır.

Katılımcıların %92,5'i kiralık evde yaşamını devam ettirmektedir. Bununla birlikte katılımcıların yaklaşık %5'inin akraba ya da tanıdıklarının yanında kaldıkları görülmektedir. Katılımcılar arasından barınacak bir konuta sahip olmayanlar oldukça düşük orandadır (%1,3).

Tablo 21: Katılımcıların Yaşamlarını Sürdürdükleri Yer

	Sayı	%
Kiralık ev	296	92.5
Akraba yanında	14	4.3
Kendi evim	4	1.3
Park ya da bahçede	4	1.3
Tanıdıkların yanında	2	0.6
Toplam	**320**	**100.0**

Çalışma kapsamında görüşülen Afgan sığınmacıların neredeyse tamamının kiralık evlerde yaşadıkları, çok az sayıda sığınmacının akraba/tanıdık yanında ya da park bahçe gibi kamusal alanda kaldığı görülmektedir. Bu durumun katılımcıların Trabzon'da yaşama süreleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. (Katılımcıların yaklaşık %80'inin Trabzon'da yaşama süresi 1-5 yıl arasındadır). Katılımcıların Trabzon'da bulundukları sürenin iş bulma, eşya alma ve kendi konutunu kiralama gibi süreçler için yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'deki çeşitli uydu illerde yaşayan Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada kiraların yüksekliğinden dolayı katılımcıların %40'ının konutunu başkalarıyla paylaştığı tespit edilmiştir (Mixed Migration Center, 2020). Bu durumun olası nedeninin söz konusu çalışmaya katılan sığınmacıların kalış süreleri ve medeni durumları ile bu çalışmanın katılımcılarının kalış süreleri ve medeni durum dağılımının farklı olmasıyla ilişki olduğu düşünülmektedir.

Katılımcılar arasında 250-500 TL arasında kira ödeyenler yaklaşık %60 ile en büyük grubu oluşturmaktadır. Onları 500-750 TL arasında kira ödeyenler yaklaşık %22'lik bir oranla takip etmektedir. Katılımcıların %10'u ise 750-1000 TL arasında kira ödemektedir.

Tablo 22: Katılımcıların Ödedikleri Aylık Kira Miktarları

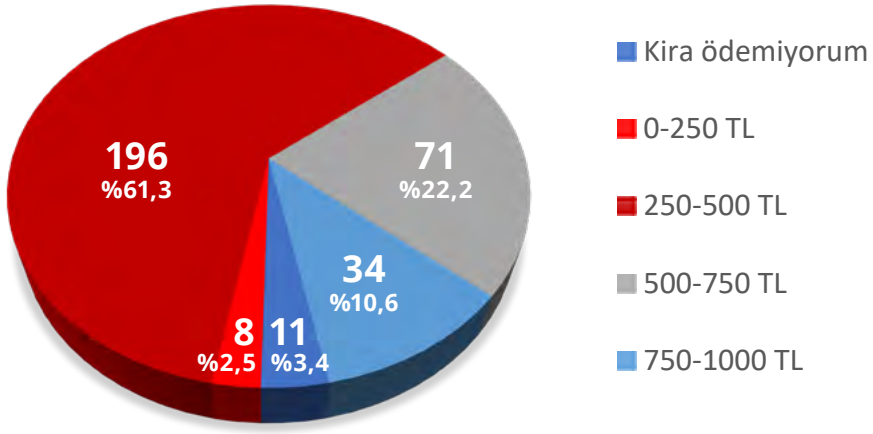

Tablo 21'de kendi konutuna sahip olan dört katılımcının olduğu dikkate alındığında yedi katılımcının kira ödemediği anlaşılmaktadır. TÜİK tarafından hazırlanan "Hane Halkı Tüketim Harcaması, 2019" verilerine göre, Doğu Karadeniz bölgesinde yaşayanlar gelirlerinin %21,5'ini kiraya harcamaktadır (TÜİK, 2020b). Bu veri göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların ödedikleri kira miktarının oldukça düşük olduğu ve Afgan sığınmacıların çoğunluğunun sağlıklı yaşamak için elverişli koşullara sahip olmayan, merkeze uzak, muhtemelen önceki dönemlerde başka göçmenler tarafından kullanılan, kötü ve eski evlerde oturmak durumunda kaldıkları sonucuna ulaşılabilir (Güler, 2020).

Tablo 23: Katılımcıların Barınma Yardımı Alıp Alamadıkları

Evet diyenler;

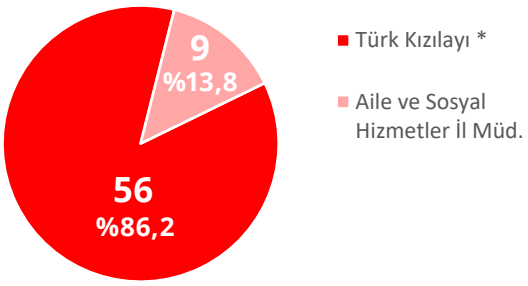

* Doğrudan barınma yardımı olmayıp Kızılaykart üzerinden verilen yardımların kira ödemede kullanılması söz konusudur. Daha detaylı bilgi için: http://kizilaykart-suy.org/TR/faq1.html

Katılımcıların yalnızca %20'si barınma yardımı almaktadır. Türkiye'de uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerine yönelik barınma seçenekleri oldukça sınırlıdır[10]. Bu durum medya ve toplumda yer alan sığınmacıların kiralarının devlet tarafından ya da sosyal yardımlarla ödendiğine dair bilginin yanlış ve haksız olduğunu göstermektedir (Tılıç ve Bal, 2019).

Barınma yardımı alan katılımcıların yaklaşık %85'inin Türk Kızılay'ından ve oldukça az sayıdaki sığınmacının kamu kurumundan yardım aldığı görülmektedir. Bu noktada Afgan sığınmacılara yönelik barınma giderlerinin daha önce de belirtildiği üzere kamu bütçesinden karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

Türk Kızılay'ın uluslararası koruma mensuplarına yönelik spesifik kira ya da barınma yardım hizmeti bulunmamakla birlikte, Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım (ECHO) tarafından fonlanan ve Sosyal Uyum programı kapsamında gereksinimi olan uluslararası ve geçici koruma mensuplarına yönelik nakdi yardımlar Kızılaykart aracılığıyla sunulmaktadır. Katılımcıların yanıtlarından bu fon kapsamında aldıkları maddi kaynağı kira ödemede kullandıkları anlaşılmaktadır. Türk Kızılay gibi göç alanında da faaliyet gösteren kurumların sundukları çeşitli yardımlar ve yürüttükleri programlarla uluslararası koruma mensubu bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmada etkin olduğu bilinmektedir (Türk, 2016; Aktel ve Kaygusuz, 2018).

[10] Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın ve bağlı kuruluşların vatandaşlara veya sığınmacılara yönelik düzenli kira yardımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla sunulan yardım türlerinden olan "Diğer yardım" kapsamında vakıf mütevelli heyetinin uygun görmesi koşuluyla başvuru sahiplerine tek seferlik kira yardımı verilebilmektedir.

Tablo 24: Katılımcıların Ev Sahiplerinin Tutumlarından Memnun Olma Durumu

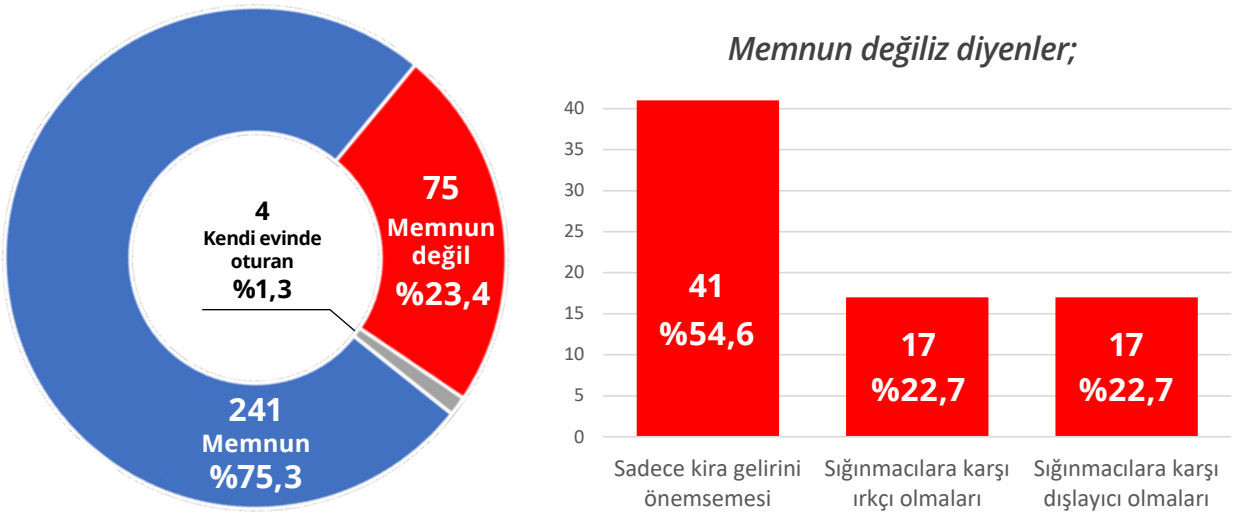

Katılımcıların dörtte üçünün ev sahiplerinin tutumundan memnun oldukları, yaklaşık %23'ünün de memnun olmadıkları görülmektedir.

Tablo 20'de görülebileceği üzere katılımcıların yaklaşık %65'inin ev sahiplerinin konutlarını kiraya vermek istememeleriyle alakalı sorun yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların dörtte üçünün kendilerine ev vermeyi kabul etmiş ev sahiplerinden memnun olmalarının ev sahibi ve Afgan sığınmacılar arasındaki temasın artması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim sığınmacılar ile yerel toplum arasında kurulan temasla tarafların birbirlerini anlamaya başladıklarını ve önyargılarından kurtulduklarını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Bolgün, 2020; Aygüler, Buz ve Güzel, 2021).

Afgan sığınmacıların yarısından fazlası (%54,6) ev sahiplerinin, kiracıların dezavantajlı koşullarını dikkate almadan yalnızca kira gelirine odaklanmalarından memnun değillerdir. Ev sahiplerinin dışlayıcı ve ırkçı olduğunu düşünen katılımcıların oranının da yüksek (yaklaşık her beş kişiden biri) olduğu görülmektedir.

Ev sahiplerinin kendilerine karşı tutumlarından memnun olmayan katılımcıların memnun olmama nedenleri ile uluslararası koruma mensubu sığınmacılarla gerçekleştirilen başka çalışmalarda (Çoşkun ve Yılmaz, 2018, Mixed Migration Center, 2020) ortaya konulan nedenler arasında benzerlik olduğu görülmektedir.

Tablo 25: Katılımcıların Evlerinin Bulunduğu Bölgeye İlişkin Memnuniyetleri

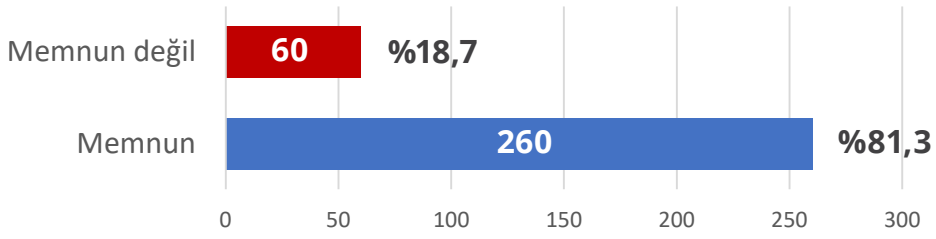

Memnun değiliz diyenler;

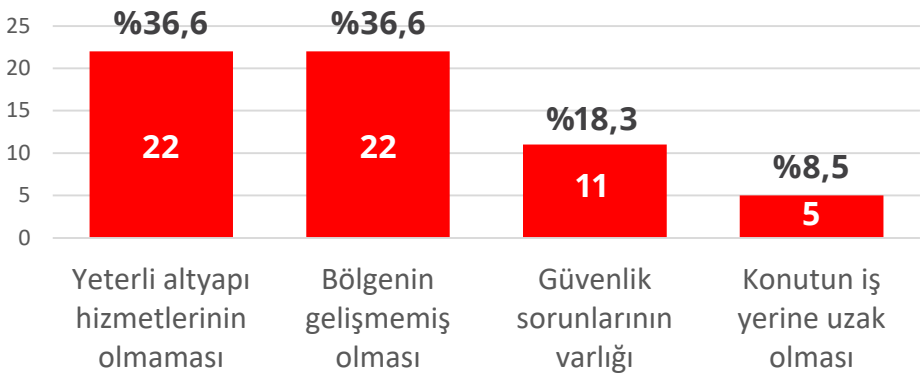

Katılımcıların evlerinin bulunduğu bölgeden büyük oranda memnun oldukları (%81,3) yaklaşık beşte birinin (%18,7) ise memnun olmadığı görülmektedir. Evin bulunduğu muhitten memnun olan katılımcılar için memnuniyetin diğer Afgan sığınmacılara yakın olma ile içinde bulunulan konutun türü, fiziki yapısı ve büyüklüğü arasındaki ilişkiyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Evlerinin bulunduğu bölgeden memnun olmayan katılımcıların memnun olmama nedenleri incelendiğinde yeterli alt yapı hizmetlerinin olmayışı (%36,6) ve bölgenin gelişmemiş olmasından (%36,6) yakınılmış, onları da konutun bulunduğu bölgeyi güvenli bulmayanlar izlemiştir. Afgan sığınmacıların büyük çoğunluğunun (%61,3) 250-500 TL arasında (Tablo 22'de görülebilir) kira ödediği konutlarda oturduğu göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların bölgeyle ilgili sorunlar konusunda yaşadıkları kaygıların haklı bir temeli olduğu anlaşılacaktır.

Göçmen ilişkiler ağının sunduğu mekanizmaların sığınmacıların yaşamlarını kolaylaştırdığı ve kendileriyle aynı kökenden gelen, aynı zorlukları deneyimleyen bireylerle ötekileştirilmeden bir arada yaşayabilmenin bulunulan muhite ilişkin memnuniyeti arttırdığı düşünülmektedir. Uluslararası koruma mensubu İranlı sığınmacıların yaşadıkları binalarda yerel toplum mensupları tarafından görmezden gelindiklerini ve "yabancılaştırdıklarını" ortaya koyan bir çalışma, yukarıdaki savı desteklemektedir (Akıllı ve Dirikoç, 2015).

Öte yandan Afgan sığınmacıların göç sürecinde yaptıkları harcamalara bağlı yoksullaşmaları ve yeni yaşam kurma süreçlerinde istihdama erişim konusunda yaşadıkları dezavantajlardan kaynaklı gelir yetersizliği, istedikleri muhitlerde oturamamalarına ve memnuniyetsizliğe neden olmaktadır. Ayrıca yeni gelen Afgan sığınmacıların ev bulma noktasında daha fazla zorlukla karşılaştıklarını, belirli bir süre diğer ailelerin yanında ya da park gibi kamusal alanlarda barınmak durumunda kaldıklarını ve bulabildikleri ilk konuta yerleştiklerini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Doğan, 2019; Mixed Migration Center, 2020). Bu sonuçlar katılımcıların destek alabilecekleri ve dayanışma ağlarına sahip olabilecekleri muhitte oturamama nedeniyle memnuniyetsizlik yaşadıkları savını kuvvetlendirmektedir.

Bu çalışmaya katılan Afgan sığınmacıların olumsuz yanıtları ile sığınmacıların yerel toplum mensupları tarafından genellikle tercih edilmeyen, kiraların uygun ama altyapı ve güvenlik hizmetlerinin eksik olduğu muhitlerde yaşadığını belirten çeşitli araştırmaların bulgularıyla uyumlu olduğu görülmektedir (Coşkun ve Yılmaz, 2018; Taş ve Tekkanat, 2018; Güler, 2020).

Katılımcıların yarıya yakını (%45,9) 3-5 kişiden oluşan hanelerde yaşamlarını devam ettirmektedir. Onları 1-3 kişiden oluşan ve 5-8 kişiden oluşan aileler yaklaşık %25'erlik oranlarla takip etmektedir.

Tablo 26: Katılımcıların Yaşadıkları Konuttaki Kişi Sayısı

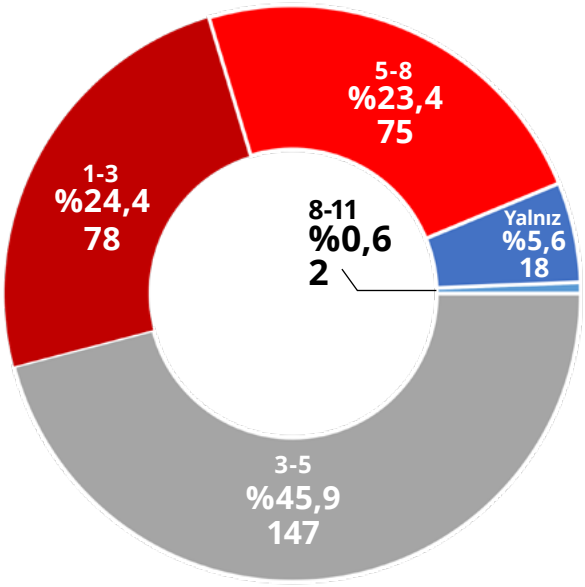

Katılımcıların yaklaşık dörtte üçünün (%75,9) en fazla beş kişinin yaşadığı konutlarda yaşamlarını devam ettirdiği göz önünde bulundurulduğunda sığınmacıların birkaç aile bir arada yaşadıkları, çok kalabalık oldukları, çok fazla çocuklarının oldukları yönündeki kabullerin bu araştırmada geçerli olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Afgan sığınmacıların yerel toplum mensuplarına göre daha yüksek hane üyesi sayısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim TÜİK tarafından gerçekleştirilen çalışmaya göre 2019 yılında Türkiye'de ortalama hane büyüklüğü 3,35 kişiden oluşmakta ve ailelerin %16,9'u tek kişilik hane halklardan oluşmaktadır (TÜİK, 2020c).

Tablo 27: Katılımcıların Yaşadıkları Konutun Yeterliliği

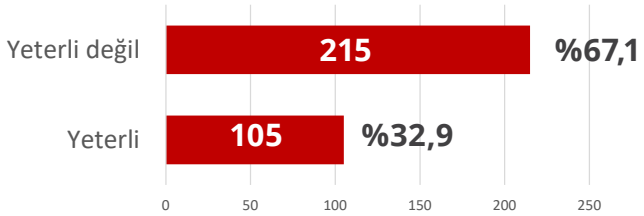

Yeterli değil diyenler;

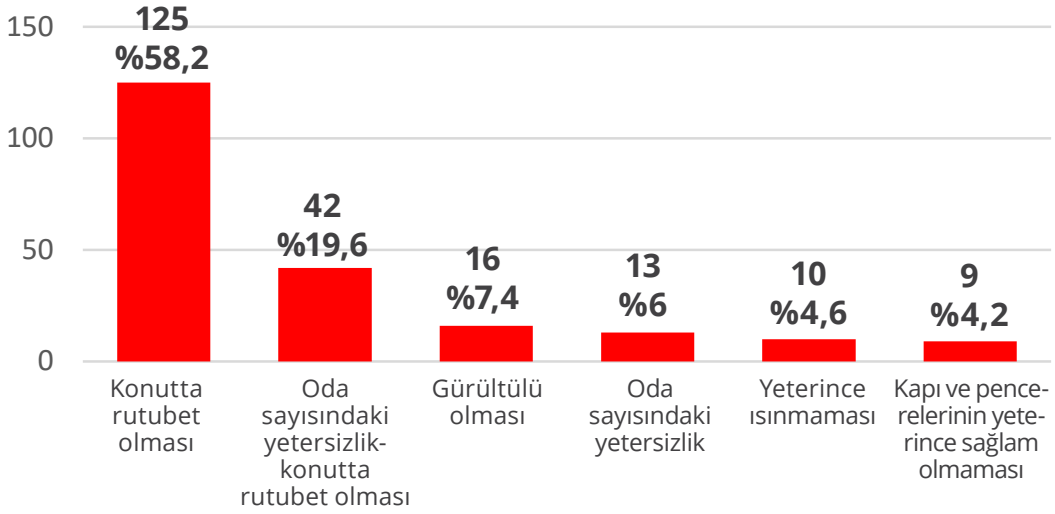

Katılımcıların yaklaşık %70'i (N=215) yaşadıkları konutun gereksinimlerini karşılamadığını belirtmektedir. Barınma konusundaki önceki verilerde görülebileceği üzere katılımcıların, aylık kiraların nispeten düşük olduğu, şehrin işlek olmayan eski mahallelerinde ve gecekondu yapısındaki konutları tercih etmek zorunda kalması yetersiz konut koşullarına yol açmaktadır.

Katılımcıların yarısından fazlası konutlarında rutubetten dolayı sorun yaşamaktadır. Onları yaklaşık %20'lik oranla hem rutubet hem de oda sayısının yetersiz olduğunu belirten katılımcılar takip etmektedir. Gürültü, evin yeterince ısınmaması, kapı ve pencerelerin sağlam olmaması gibi sorunlara sahip olan katılımcıların oranı da yaklaşık olarak %15'tir.

Katılımcılar, ev arama süreçlerinde ön-yargılarla karşılaşmaları, ev sahiplerinin konutlarını Afgan sığınmacılara kiralamak istememeleri, bütçelerinin yetersiz oluşu gibi sebeplerden yerel toplum üyelerinin oturmayı tercih etmediği konutlara yönelmek durumunda kalmakta ve yaşadıkları konutla ilgili pek çok sorunla karşılaşmaktadır.

Sığınmacıların konut bulma sürecinde ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve bundan dolayı yerel toplum tarafından tercih edilmeyen konutları kiralamak zorunda kaldıklarını ortaya koyan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Akıllı ve Dirikoç, 2015; Çoşkun ve Yılmaz, 2018, Mixed Migration Center, 2020). Sığınmacıların rutubetli, soğuk ve elverişsiz konutlarda yaşamak zorunda kalmalarından dolayı sağlık problemleriyle karşılaşabilecekleri ve bundan dolayı sahip oldukları dezavantajların artabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 28: Katılımcıların Türkiye'ye Gelmeden Önce Düzenli İşe Sahip Olma Durumu

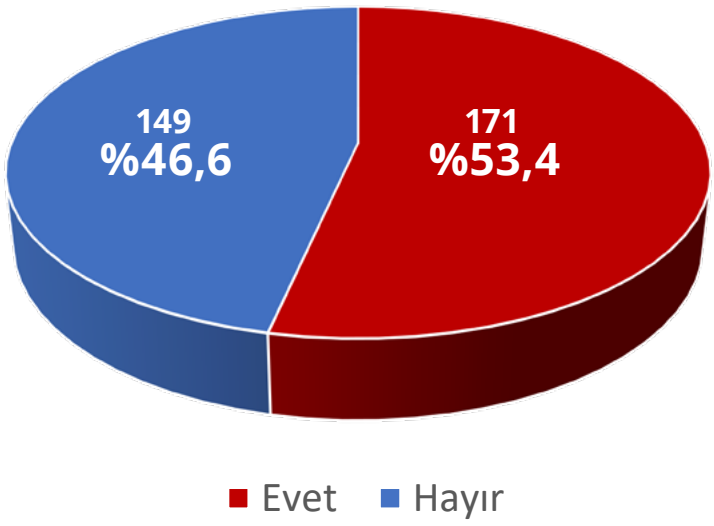

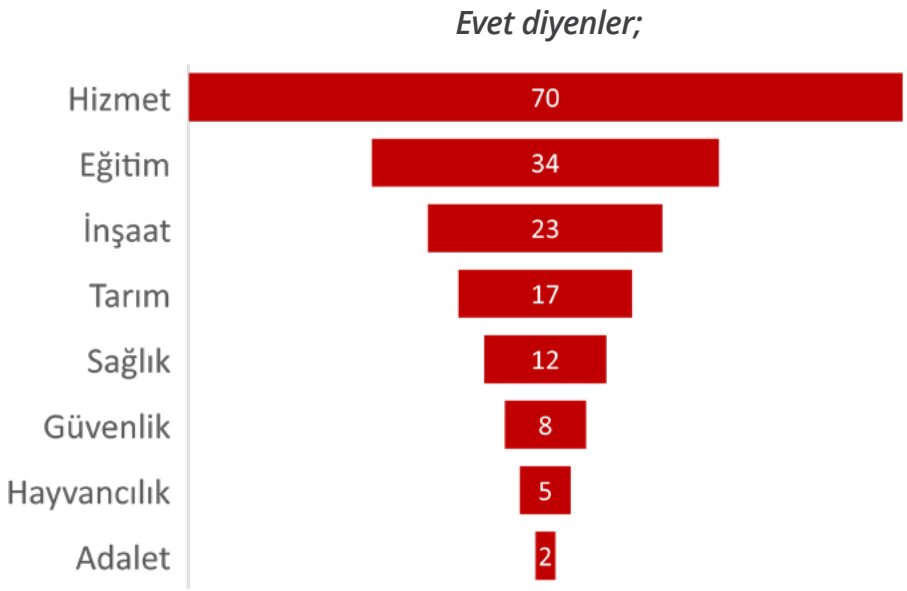

Katılımcıların yarısından biraz fazlasının (%53,4) Türkiye'ye gelmeden önce bulundukları ülkede düzenli işe sahip oldukları ancak silahlı çatışmalar, savaş, elverişsiz yaşam koşulları ve siyasi belirsizliklerden dolayı göç hareketliliğine katılıp ülkelerinden ayrıldıkları görülmektedir. Öte yandan katılımcıların yaklaşık %47'sinin ülkelerinde düzenli bir işinin olmaması ekonomik sebeplerin de göç motivasyonlarını arttırmada önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Trabzon'da Afgan sığınmacıların varlığıyla oluşan göçmen ilişki ağlarının, Trabzon'a yönelecek Afgan sayısını arttırmada etkili olduğunu (Çağlayan, 2006), Afganistan İslam Cumhuriyeti'nden ayrılan bazı bireylerin, göç kararını alırken yalnızca can güvenliklerini değil daha iyi yaşam şartları ve gelecek kaygısını da göz önünde bulundurduklarını (Doğan, 2019) ve son olarak da İran ya da Pakistan'da yaşamları zorlaşan Afgan sığınmacıların Türkiye'ye yönelmelerinde ekonomik sebeplerin etkili olduğunu belirten (Arınç, 2018) çalışmaların varlığı bu savı desteklemektedir.

Türkiye'ye gelmeden önce istihdamda yer alan katılımcıların yaklaşık %40'ının hizmet sektöründe, %20'sinin eğitim sektöründe, %14'ünün inşaat ve %10'unun da tarım alanında çalıştıkları görülmektedir. Bu sektörler genellikle emek yoğun, sosyal güvencesiz, düşük ücretli ve yevmiyeli işlerin olduğu sektörler olarak bilinmektedir. Katılımcılar arasında sayıları az da olsa adalet, güvenlik, hayvancılık ve sağlık alanlarında çalışanlar da bulunmaktadır.

Afgan sığınmacıların Türkiye'ye gelmeden önce istihdamda oldukları alanlar incelendiğinde, katılımcıların önemli bir kısmının belirli bir eğitim ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 29: Katılımcıların Geldikleri Ülkelerde Çalıştıkları Alanla İlgili Eğitim Alma Durumu

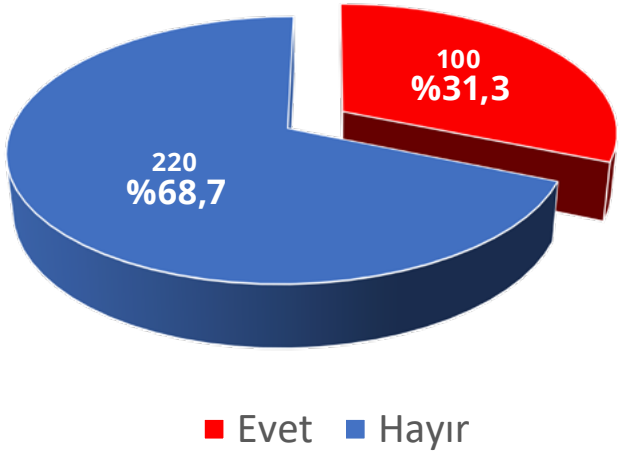

Katılımcıların belirli bir mesleki bilgi ve becerileri olmayışının, Türkiye'de güvenceli ve sürekli bir işe girme ihtimallerini azalttığı düşünülmektedir. Nitekim Türkiye'deki sığınmacıların istihdamı ile ilgili yapılan çalışmalar sığınmacıların eğitim düzeylerinin düşük olduğunu, "amele pazarları" nda iş aramak durumunda kaldıklarını, düzenli işlere sahip olamadıklarını ortaya koymaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015; Duruel, 2017; Coşkun ve Yılmaz, 2018). Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal mevzuatından kaynaklı birtakım düzenlemelerin de sınırlı sayıdaki "eğitimli" ve belirli bir mesleki donanıma sahip olan uluslararası koruma statüsü altındaki sığınmacıların kayıtlı ve düzenli istihdama erişimlerini zorlaştırdığı görülmektedir (Atlıhan, 2019; Aygüler, Ayalp, Yetkin Aker, Buz, 2021).

Tablodan katılımcıların yaklaşık %70'inin çalışma alanıyla ilgili herhangi bir eğitime sahip olmadığı görülmektedir. Tablo 28'deki yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda sağlık, güvenlik, adalet, eğitim gibi alanlarda çalışanların alanlarıyla ilgili eğitime sahip oldukları kabul edildiğinde bile, inşaat, tarım ve hayvancılık alanlarında çalışanların mesleki eğitimlerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların büyük bir kısmının geçmiş yaşamlarında, çalıştıkları alanlarla ilgili eğitim almamış olmaları, bireysel olarak değerlendirildiğinde nitelikli ve iyi gelir elde etme imkânı sunan işlere erişimlerini engellemekte ve daha geniş açıdan bakıldığında ise Türkiye'nin beşerî sermayesine olumlu katkı sunma ihtimallerini azaltmaktadır (Tınalı ve Yılmaz, 2016). Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) bireyin ve hatta daha geniş perspektife bireylerden oluşan toplumun ekonomik faaliyetlerle ilgili sahip olduğu bilgi, beceri ve yeterlik gibi özellikleri beşerî sermaye olarak tanımlamaktadır (OECD, 1998).

Tablo 30: Katılımcıların Trabzon'da Düzenli İşe Sahip Olma Durumu

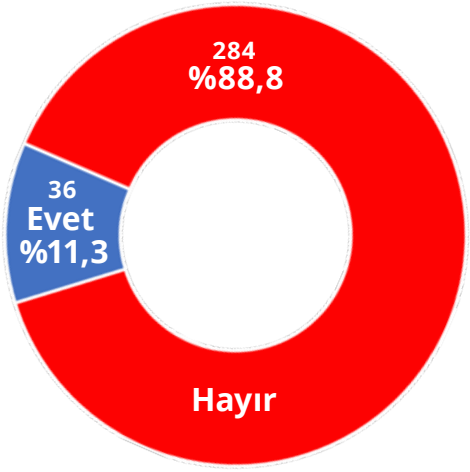

Tablodan katılımcıların neredeyse %90'ının düzenli bir işe sahip olmadığı görülmektedir. Katılımcıların çalışma izinlerinin olmaması, aldıkları eğitimin Türkiye'de denk sayılmaması, dil bariyeri gibi etmenlerden ötürü kendi işlerini yapamadıkları ve buna ek olarak düzenli işe giremedikleri düşünülmektedir (Duruel, 2017; Akcan, 2018).

Trabzon ilinin istihdam imkanlarının sanayi kentlerine göre daha az olması, sanayileşmesinin düşük olması gibi etmenler de Afgan sığınmacıların istihdamını zorlaştırmaktadır.

Afgan sığınmacıların düzenli bir işe sahip olmalarını sağlayacak kayıtlı istihdama girebilmeleri için çalışma izni alınması gerekliliği, bu izin için ödenmesi gereken harçlar, aşılması gereken bürokratik işlemler ve kayıt dışı işçi çalıştırmanın ekonomik avantajları işverenlerin, sığınmacıları kayıtlı çalıştırma yönündeki girişimlerini azaltmaktadır (Lordoğlu ve Aslan, 2016; İşcan ve Çakır, 2019). Bu durum da sığınmacıların sürekliliği olmayan ve yerel toplum mensupları tarafından tercih edilmeyen düşük ücretli ve riskli işlere yönelmelerine neden olmaktadır.

Mevcut dönemde herhangi bir işte çalışmayan Afgan sığınmacı sayısının yüksek olmasının olası bir diğer nedeninin ise kadın katılımcıların kültürel özellikler, çocuk sahibi olmadan kaynaklı bakım sorumluluğu ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından daha dezavantajlı olmaları nedeniyle istihdam olanaklarına erişememeleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Kadın sığınmacılar yerel toplum mensupları tarafından istihdama erişim sürecinde erkek sığınmacılara yönelik "yabancı" nitelendirmesinden kaynaklı önyargılara ek olarak kadın olmaktan ötürü birtakım bariyerlerle de karşılaşmaktadır. Sığınmacı kadınların göç sürecinde erkeklere göre daha fazla zorluk deneyimlediklerini (Buz, 2007), zor koşullar altında, cinsel tacize açık şekilde ve erkek sığınmacılara göre daha düşük ücret alarak çalışmak durumunda kaldıklarını ortaya koyan çeşitli çalışmalar (Barın, 2015; Yaman, 2018) yukarıdaki savı desteklemektedir.

Tablo 31: Çalışmayan Katılımcıların Çalışmama Süreleri

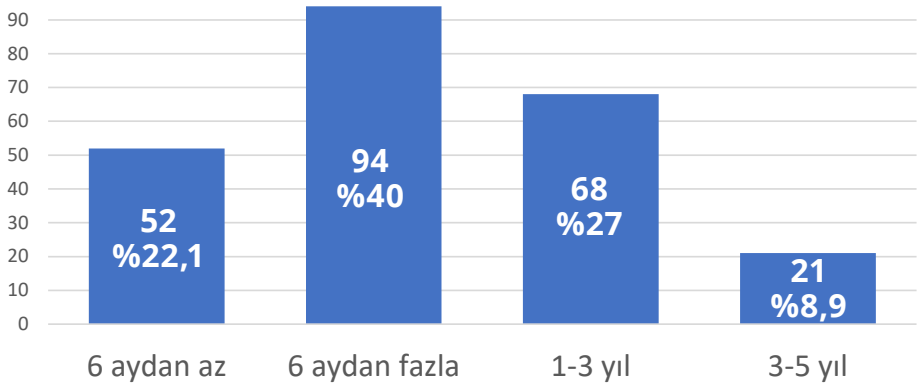

Çalışmayan katılımcılar içinde en büyük grubu %40'lık bir oranla altı aydan fazla bir yıldan az süredir çalışmayan katılımcıların oluşturduğu, bir yıldan az süredir çalışmayan katılımcıların toplam oranının %62,1 olduğu görülmektedir. Ayrıca 3-5 yıl arasında bir süredir çalışmayan katılımcıların oranının yaklaşık %10 ile en küçük grubu oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada Trabzon'da kalış süresi arttıkça işsiz sayısının azaldığı görülmekte ve bu duruma etki eden faktörlerin dil öğrenmedeki kazanımlar ve kültürel benzerlik olduğu düşünülmektedir. Bir yıldan az süren işsizlik geçici olsa da çalışma seçeneğinin Afgan sığınmacılar açısından kullanıldığını göstermektedir.

Katılımcıların çalışmama sürelerine ilişkin veriler Trabzon'da yaşanılan süre ve cinsiyet faktörleri göz önünde bulundurularak incelendiğinde kadın katılımcıların hâkim toplumsal cinsiyet kalıplarından ötürü istihdama girememelerine bağlı olarak uzun süredir çalışmayan (1-5 yıl) grup içinde daha çok yer alabilecekleri, 6 aydan az süredir çalışmayanların ise Trabzon'a yeni gelen ve henüz göçmen ilişki ağlarından yeterince yararlanamayan sığınmacılar olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 32: Katılımcıların İş Bulma Şekilleri

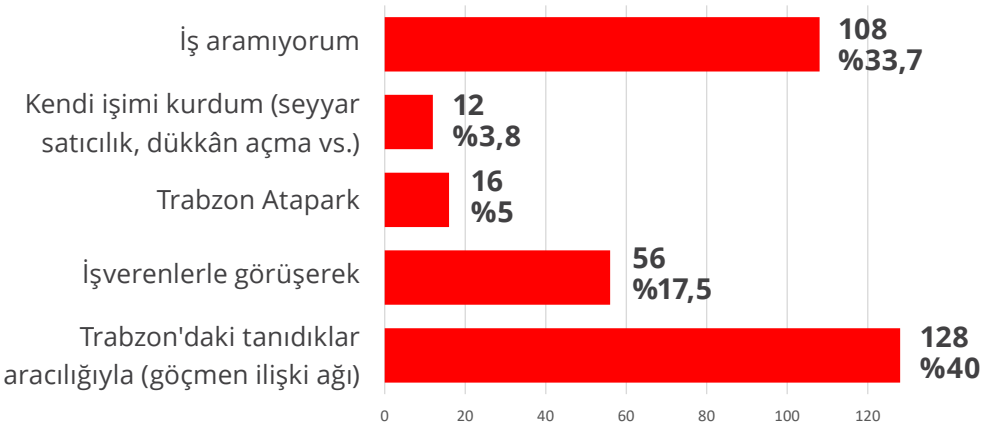

Katılımcıların %40'ı göçmen ağlarındaki tanıdıkları aracılığıyla bir diğer ifadeyle sahip oldukları kendi sosyal sermayeleriyle iş bulmakta ve tanıdıklarından yardım almaktadır. İşverenlerle görüşerek iş bulduğunu ifade eden katılımcıların oranı ise %17,5'tir. Gündelik işlerde çalışmak isteyenlerin ve işçi arayanların bulunduğu bir nevi "amele pazarı" olarak nitelendirilebilecek Atapark isimli bölgede iş bulanların oranının ise %5 olduğu görülmektedir.

Tablo daha detaylı incelendiğinde ise çok küçük bir kesimin (N=12) kendi işini kurabildiği görülmektedir. Diğer yandan yaklaşık 108 katılımcının ise iş bulmaktan ümidi kestiği (%33,7) ve iş aramadığı görülmektedir.

Katılımcıların iş bulma süreçlerinde tanıdıkların bu kadar önemli bir paya sahip olması, göçmen ilişki ağlarının önemini ortaya koymaktadır. Göçmen ilişkiler ağının, özellikle uluslararası göç hareketlerinde daha önemli işlevinin olduğu, yeni gelen sığınmacıların masraflarını ve maruz kalabilecekleri riskleri azalttığı, yeniden yaşam kurma sürecini kolaylaştırdığı ve sığınmacıların haklara erişimi ile uyumlarına yardımcı olduğu (Görgün; 2017) göz önünde bulundurulduğunda sığınmacılar arasındaki dayanışmanın önemi daha çok anlaşılacaktır.

Tablo 33: Katılımcıların Çalıştıkları ve Çalışmak İstedikleri Alanların Dağılımı

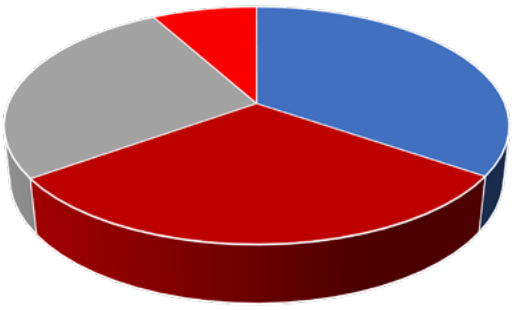

Çalıştıkları Alan			Çalışmak İstedikleri Alan		
	Sayı	%		Sayı	%
Çalışmıyorum	108	33.7	Çalışmak istemiyorum	108	33.7
Hizmet sektörü	95	29.7	Hizmet sektörü	88	27.5
İnşaat	84	26.3	Sağlık ve sosyal hizmetler	80	25.0
Ev içi temizlik işleri	25	7.8	Danışmanlık	32	10.0
Tarım	8	2.5	Basın, yayın ve gazetecilik	12	3.8
Toplam	**320**	**100.0**	**Toplam**	**320**	**100.0**

Tablo 33'te katılımcıların çalıştıkları dönemlerde faaliyetlerde bulundukları alanlara ve aslında çalışmak istedikleri alanlara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Söz konusu tabloya göre Afgan sığınmacıların yaklaşık %30'u hizmet sektöründe, yaklaşık %27'si inşaat sektöründe faaliyet göstermektedir. Katılımcıların yaklaşık %35'i ise hiçbir zaman istihdama girememiş kişilerden oluşmaktadır.

Hizmet sektöründe çalışanların "beyaz yakalı çalışan" olmadıkları, daha ziyade garsonluk, oto yıkamacısı gibi günlük ücret karşılığında, sosyal güvencesiz çalıştıkları göz önünde bulundurulmalıdır. İnşaat sektöründe çalışanların da genellikle yevmiye karşılığında çalıştıkları ve sosyal güvenceye sahip olmadıkları bilinmektedir. İstihdama hiçbir şekilde giremeyenlerin katılımcılar arasında en büyük grubu oluşturduğu da dikkate alındığında Afgan sığınmacıların istihdamla ilgili sorunlarının olduğu ve istihdamla ilgili desteklerin arttırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Tablodan katılımcıların %27,5'inin Türkiye'de hizmet sektöründe, %25'inin sağlık ve sosyal hizmetler alanında çalışmak istedikleri görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların yaklaşık %35'i de herhangi bir alanda çalışmak istemediğini ifade etmektedir.

Katılımcılar arasında en büyük grubu oluşturan çalışmak istemeyenlerin, çalışma motivasyonlarının düşük olmasının olası sebeplerinin çalışma izinlerinin olmayışı, istihdam piyasasına girişte karşılaştıkları ayrımcılık, istihdam sürecinde maruz kaldıkları kötü muamele, uzun çalışma süreleri ve düzenli ücret alamamalarından (Lordoğlu ve Aslan, 2016; Çetin, 2016a; Kaygısız, 2017; Aygül, 2018) kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 34: Çalışan Katılımcıların İş Koşullarına Yönelik Memnuniyet Düzeyleri ve Memnun Olmama Nedenleri

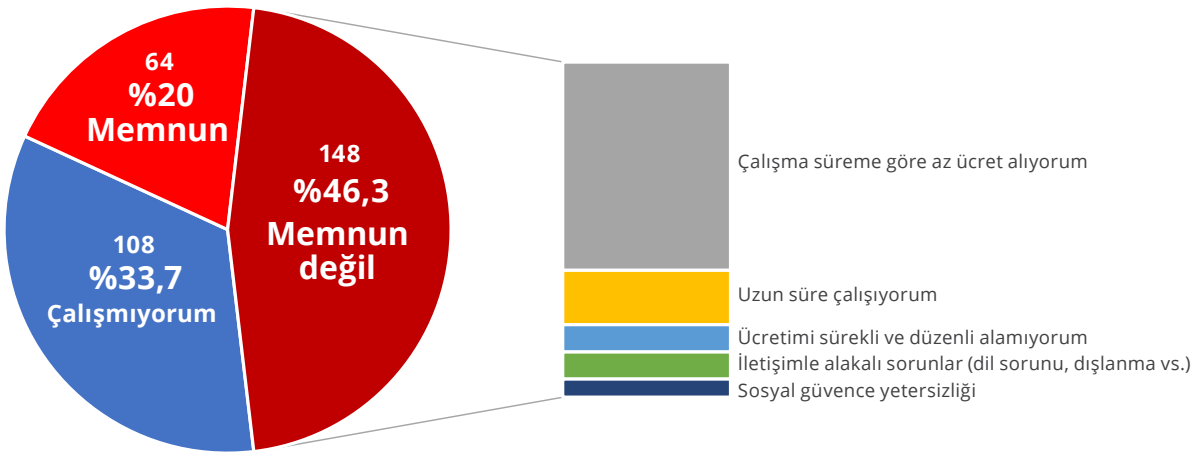

	Sayı	%
Çalışmıyorum	**108**	**33.7**
Memnun	**64**	**20.0**
Memnun Değil	**148**	**46.3**
Çalışma süreme göre az ücret alıyorum	92	62.2
Uzun süre çalışıyorum	24	16.2
Ücretimi sürekli ve düzenli alamıyorum	12	8.1
İletişimle alakalı sorunlar (dil sorunu, dışlanma vs.)	12	8.1
Sosyal güvence yetersizliği	8	5.4
Toplam	**320**	**100.0**

Tabloda çalışma deneyimine sahip olan katılımcıların iş koşullarına yönelik memnuniyet düzeyleri yer almaktadır. Katılımcıların yalnızca %20'sinin (çalışanların yaklaşık %30'unun) iş koşullarından memnun olduğu görülmektedir. Literatürde yer alan bilgilere göre, kayıt dışı çalışmaları, düzenli işe sahip olmamaları, çalışma izni olmadan istihdama girmeleri, yaptıkları işe göre görece düşük ücret almaları iş koşullarından duydukları memnuniyeti azaltmaktadır.

Afgan sığınmacıların işlerinden memnun olmama nedenleri içinde düşük ücret alınması %62'lik oranla katılımcıların en büyük memnuniyetsizlik nedenidir. Çalışma sürelerinin (mesainin) uzun olması katılımcıların %16'sı tarafından dile getirilen bir diğer işten memnun olmama nedenidir. Öte yandan düzenli ücret alamama ve dil bilmemeden kaynaklanan sorunlar da katılımcıların yaklaşık %20'si tarafından dile getirilmiş olup, katılımcıların yaklaşık %5'i ise sosyal güvence yetersizliğinden kaynaklanan sebeplerle işlerinden memnun olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların işlerinden memnun olmalarını engelleyen koşullara ilişkin bu veriler literatür bilgileri ile tutarlılık göstermektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015; İşcan ve Çakır, 2019).

Tablo 35: Çalışan Katılımcıların Ücretlerini Alma Şekli

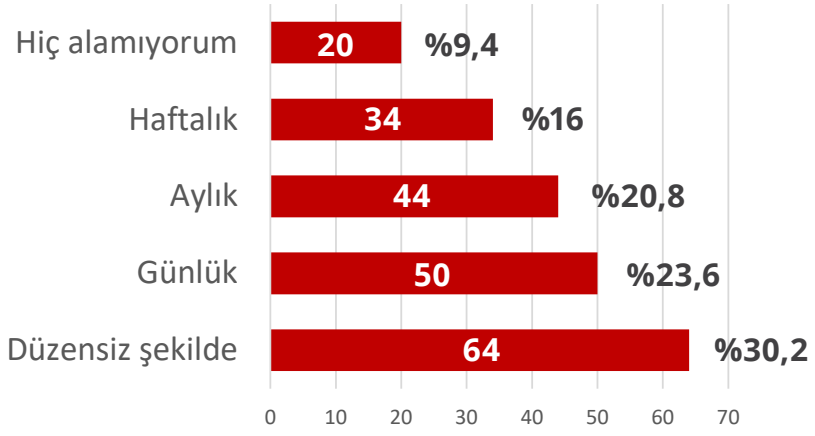

Afgan sığınmacıların yaklaşık %30'unun çalışmalarından kaynaklı ücretlerini düzensiz, %23'ünün günlük, %20'sinin ise aylık olarak aldığı görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık %10'u ise emeklerinin karşılığını alamadığını ifade etmiştir.

Tabloda yer alan verilerden hareketle ücretini düzenli ya da hiç alamayanların toplam oranının yaklaşık %40 olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada zaten yeni bir yerde yaşam kurma ve yeni toplum ve ülkeye adapte olma ile ilgili birçok zorluğu deneyimleyen sığınmacıların bu şekilde ekonomik istismara maruz kalmaları kuşkusuz yaşamlarını zorlaştırmakta ve incinebilirliklerini arttırmaktadır. Buna ek olarak bu durum Afgan sığınmacıların Türkiye'de kalma ve ekonomik katkıda bulunma motivasyonlarını azaltmakta ve toplumla bütünleşmelerini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 36: Katılımcıların Türkiye'deki İşçilerin Ücretleri Konusundaki Bilgi Durumu

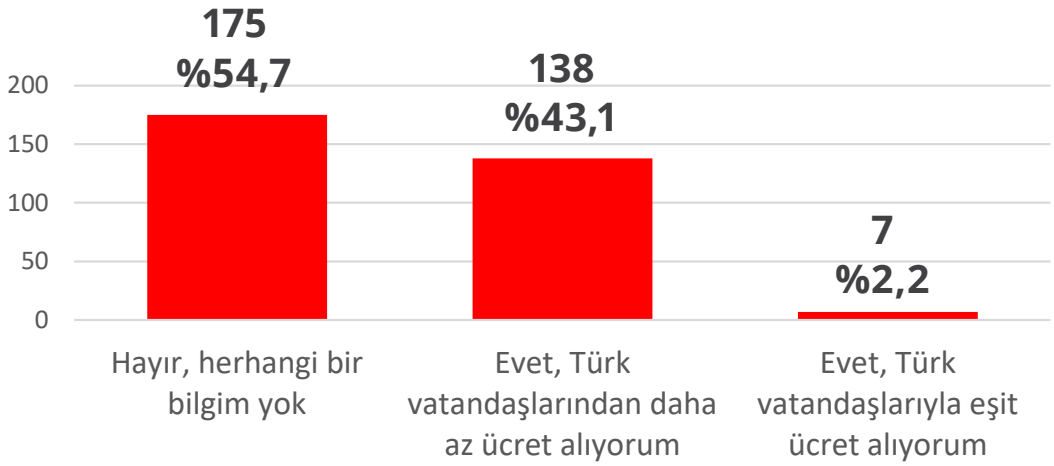

Katılımcıların yarısından fazlası (%54,7) Türkiye vatandaşı işçilerin ne kadar ücret aldığını bilmemekte ve kendi aldıkları ücretle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının aldıkları ücreti kıyaslayamamaktadır. Diğer yandan Türkiye'deki işçi ücretlerini bilenlerin neredeyse tamamı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından daha düşük ücret aldıklarını belirtmektedir. Yalnızca yedi katılımcı yerel toplum mensuplarıyla eşit ücret aldığını beyan etmektedir. Bu noktada sığınmacı işçilerin istihdam piyasasında ekonomik istismara maruz bırakıldıkları sonucuna varılabilir. Ayrıca bu durumun Afgan sığınmacıların Türkiye'de yaşama ve çalışma motivasyonlarına zarar vereceği ve toplumla bütünleşme sürecini geciktireceği çıkarımı yapılabilir.

Katılımcıların yaklaşık %95'i ülkelerinde kalan aile üyelerine maddi yardımda bulunmamaktadır. Katılımcıların çoğunun düzenli bir

Tablo 37: Katılımcıların Köken Ülkelerindeki Yakınlarına Para Gönderme Durumu

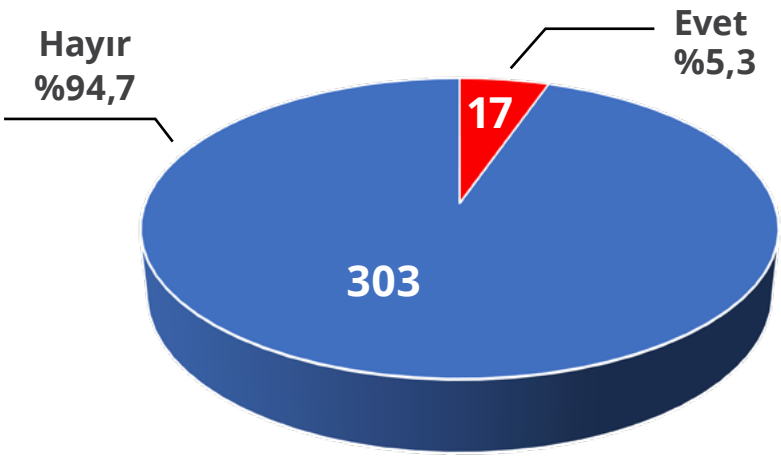

işe sahip olmamalarından dolayı birikim yapamamaları, daha ağır koşullarda çalışmalarına rağmen yerel toplum mensuplarına göre daha düşük ücret almaları ve bu aldıkları ücretin yalnızca geçimlerini sağlamaya yetecek düzeyde olması (Erdoğan ve Ünver, 2015; Lordoğlu ve Aslan, 2016) gibi sebepler ekonomik birikim yapmalarını ve bu sayede köken ülkelerinde kalanlara maddi yardımda bulunmalarını engellemektedir. Diğer yandan katılımcıların büyük çoğunluğu aileleriyle yaşadıklarından, geride maddi yardımda bulunmaları gereken bir yakınlarının olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 38: Katılımcıların Türkiye'de Eğitim Alma Durumu

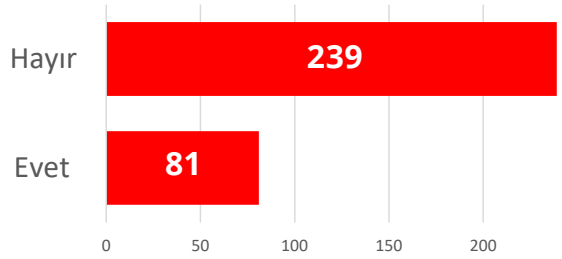

	Sayı	%
Evet	**81**	**25.3**
Dil eğitimi	58	71.6
Örgün eğitim	15	18.5
Mesleki eğitim (terzilik, ahşap vb.)	8	9.9
Hayır	**239**	**74.7**
Toplam	**320**	**100.0**

Afgan sığınmacıların %25,3'ü Türkiye'de eğitim almaktayken %74,7'sinin eğitim almadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar arasında eğitim alanların oranı ilk bakışta yüksek görünse de kadın katılımcıların (halk eğitim merkezlerinde ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarına ait toplum merkezlerinde) katıldıkları kursları eğitim olarak algılayıp yanıtlamış olabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkçe eğitimi, katılımcıların en yaygın şekilde devam ettikleri eğitimdir. Katılımcıların yaklaşık dörtte üçü (%71,6) dil eğitimine devam etmektedir. Onları %18,5'lik bir oranla okula giden ve yaklaşık %10'luk oranla mesleki eğitim alan katılımcılar takip etmektedir. Okula giden katılımcıların oranının görece düşük olmasının nedeni araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların 18 yaşından büyük olmalarıdır.

Türkiye'de eğitim almayan sığınmacıların oranından hareketle, katılımcıların eğitime erişimlerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu noktada Afgan sığınmacıların ilgilerine ve yaşlarına uygun olacak şekilde eğitime erişimlerinin arttırılması, eğitimle ilgili destekler sunulması ve çocukların da eğitime kazandırılması gereksinimi ortaya çıkmaktadır (Yavuz ve Mızrak, 2016; Yıldırım, 2020).

Çalışmaya katılan Afgan sığınmacıların %40'ından fazlasının Türkçe bilmediğini (N=136, bakınız Tablo 47) belirttiği göz önünde bulundurulduğunda dil eğitimine devam edenlerin oranının toplam katılımcılar baz alındığında yüksek bir orana tekabül etmediği anlaşılmaktadır. Sığınmacıların yerel toplum mensuplarıyla iletişim kurabilmeleri, kendi yaşamlarında daha fazla kontrole sahip olmaları ve en önemlisi uzun yıllar sürecek olan üçüncü ülkeye yerleştirme işlemi gerçekleştirilene kadar yerel toplumla uyum ilişkisi geliştirebilmeleri için dil bariyerinin ortadan kalkması, bir diğer ifade ile Türkçe öğrenmeleri oldukça büyük öneme sahiptir (Aslan ve Güngör, 2019). Bu noktada dil kurslarının arttırılması, kadın katılımcıların kurslara katılımlarını kolaylaştıracak önlemlerin alınması ve çoğunluğu erkek sığınmacılardan oluşan çalışan kesimin gündüzleri işte olacağı göz önünde bulundurularak kurs saatlerinin planlanmasına hassasiyet gösterilmesi gereklidir. Türk Kızılay Ankara Toplum Merkezi'nden hizmet alan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada da erkek sığınmacılar için mesai saatinden sonra dil kursu düzenlemenin yararlı ve sürdürebilir olduğu ortaya konmuştur (Karataş, Demiröz, Aygüler, Ayalp ve Bolgün, 2018).

Afgan sığınmacılara uluslararası koruma başvurusundan yaklaşık beş altı ay sonra uluslararası koruma kimliği verilmesinin dil kurslarına katılımlarını engellediğini ve uyum süreçlerine zarar verdiğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Doğan, 2019). Bu noktada uluslararası koruma kimliği verme ile ilgili bürokratik süreçlerin hızlandırılması ya da Afgan sığınmacıların kurslara katılımı için çeşitli önlemlerin alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 39: Katılımcıların Türkiye'de Aldıkları Eğitimi Yeterli Bulma Durumu

Tablodan katılımcıların %53,1'lik bir kesiminin aldıkları eğitimden memnun olduğu, %24,7'sinin yeterli bulmadığı ve yaklaşık olarak %20'lik bir kesimin ise eğitim konusunda kararsız olduğu anlaşılmaktadır.

Aldıkları eğitimi yeterli bulmayan azımsanamayacak orandaki katılımcının, memnun olmalarını engelleyen etmenleri tespit ederek bunları gidermeye çalışmak en başta temel bir insan hakkı olan eğitime erişime katkı sunacak ardından eğitimin niteliğinin artmasına ve sığınmacıların akademik yapabilirliklerinin artmasına fırsat sunacaktır. Yukarıda da bahsedildiği üzere kadın katılımcılar için kreş imkânı sunulması ve erkek katılımcılar için çalışma saatleri dışında kursların düzenlenmesi gibi oldukça somut ve temel düzenlemelerin yapılması oldukça önemlidir.

Tablo 40: Katılımcıların Eğitimlerine Devam İçin Duydukları Gereksinimler

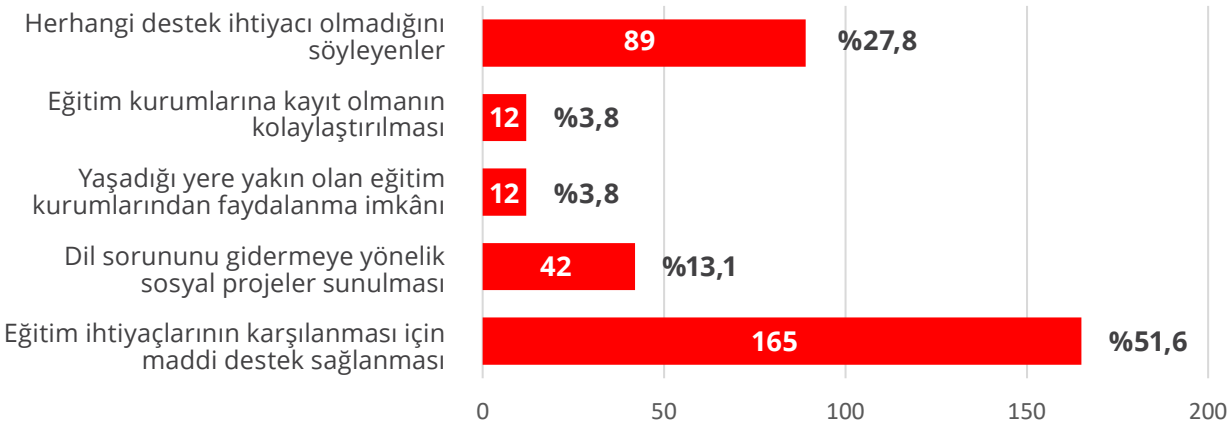

Katılımcıların yarısından fazlasının (%51,6) eğitimine devam etmek için maddi desteğe gereksinim duyduğu, %13,1'inin dil sorununu gidermeyi istediği, yakındaki eğitim kurumlarına kaydolabilmeyi ve kayıt işlemlerinin kolaylaştırılmasını isteyenlerin oranlarının aynı olduğu (%3,8) son olarak da herhangi bir destek ihtiyacı olmadığını ifade edenlerin katılımcıların yaklaşık %30'unu oluşturduğu görülmektedir.

Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada, bu çalışmayla benzer şekilde, eğitim alanında sorun yaşadığını belirten katılımcıların %76'sının okulla ilgili giderler ve dil bariyerinden dolayı okula erişimde zorluklarla karşılaştıkları ortaya konulmuştur (Mixed Migration Center, 2020). Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen başka bir çalışmada da katılımcıların %40'ının eğitim harcamalarını karşılamada sorun yaşadıkları ve bundan dolayı eğitime devamlarında sürekliliğin olmadığı ortaya konmuştur (Koç, 2017b). Ekonomik sıkıntılara sahip sığınmacı ailelere mensup olan ve maddi imkansızlıklardan dolayı okula devam edemeyen çocukların işçiliğe yönelmelerinin kolaylaştığı (Akıllı ve Dirikoç, 2015) göz önünde bulundurulduğunda, eğitime yönelik desteklerin önemi anlaşılacaktır.

Tablo 41: Katılımcıların Çocuklarının Eğitime Devam Durumu

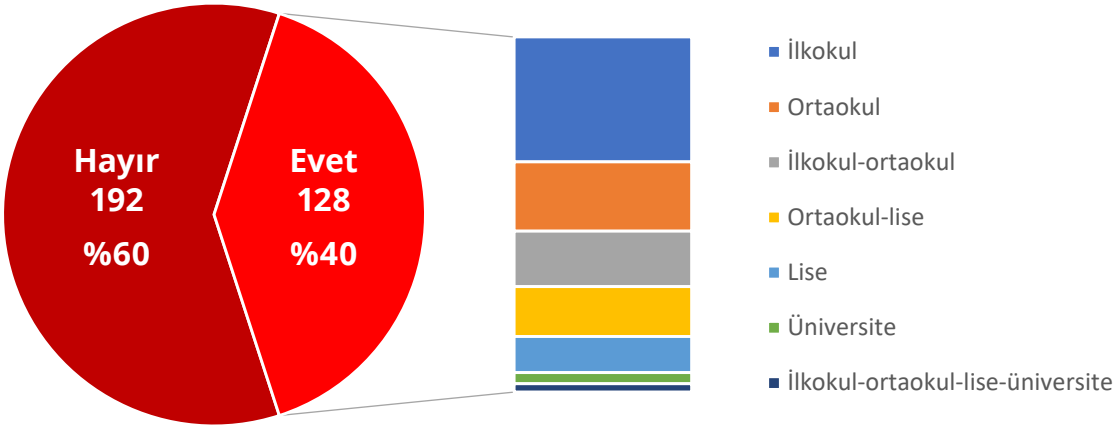

	Sayı	%
Evet	**128**	**40.0**
İlkokul	*45*	*35.2*
Ortaokul	*25*	*19.5*
Lise	*13*	*10.2*
Üniversite	*4*	*3.1*
İlkokul-ortaokul	*20*	*15.6*
Ortaokul-lise	*18*	*14.0*
İlkokul-ortaokul-lise-üniversite	*3*	*2.4**
Hayır	**192**	**60.0**
Toplam	**320**	**100.0**

* Söz konusu oranlar, eğitime devam eden çocuğu olduğunu belirten katılımcı sayısı baz alınarak hesaplanmış ve bundan ötürü N= 128 kabul edilerek alt oranlar hesaplanmıştır.

Katılımcıların %40'ının okula devam eden çocuğunun olduğu, %60'ının ise okula devam eden çocuğunun olmadığı görülmektedir. Tablo 6'da katılımcıların yaklaşık %60'ının çocuğunun olduğu ve Tablo 7'deki çocuk sayıları göz önünde bulundurulduğunda okula devam edemeyen çocukların olabileceği düşünülmektedir. Bu noktada okula devam edemeyen çocukların eğitime kazandırılmaları için gerekli desteklerin sunulması ve önlemlerin alınması gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların okula devam eden çocuklarının eğitim düzeyine ilişkin verilerin yer aldığı tabloya göre %35,2 ile çocuğu ilkokula gidenler en büyük grubu oluşturmakta onları %19,5'i ortaokula giden çocuğu olanlar ve %10,2 ile liseye giden çocuğu olanlar izlemektedir. İki farklı kademede (hem ilkokul hem de ortaokula devam eden) okula devam eden çocuğu olanların oranının %15,6; ortaokul ve liseye devam eden çocuğu olan katılımcıların oranının ise %14 olduğu anlaşılmaktadır. Üniversiteye devam eden çocuğu olan katılımcıların toplamının yaklaşık %5 olduğu görülmektedir.

Katılımcılar arasındaki en büyük grubu çocukları ilkokula gidenlerin oluşturmasının, katılımcıların yaşları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Katılımcılar arasında gençlerin fazla olması önemli bir etken olmakla birlikte, maddi imkansızlıklar, kız çocuklarının evlendirilmesi ve erkek çocukların ailenin geçimine katkıda bulunmaları için çalışmak zorunda kalmaları gibi etmenlerin de lise ve üniversite gibi kademelerde okula devamı azalttığı tahmin edilmektedir.

Çocukların yaşı ilerledikçe çalışmak durumunda kaldıkları ya da akademik açıdan yetersiz hissetmelerinden ötürü okula devamlarının azaldığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Levent ve Çayak, 2017; Eren, 2019).

Tablo 42: Katılımcıların Çocuklarının Okulda Karşılaştıkları Güçlükler

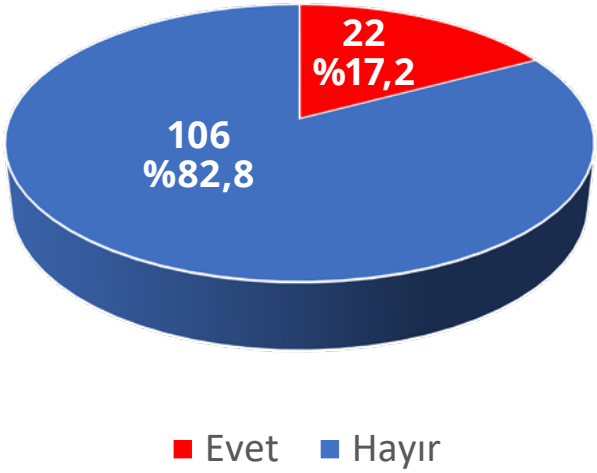

	Sayı	%
Evet	**22**	**17.2**
Sosyal dışlanma	*14*	*63.6*
İletişim	*5*	*22.7*
Adaptasyon	*3*	*13.7**
Hayır	**106**	**82.8**
Toplam	**128**	**100.0**

* Söz konusu oranlar, çocuğunun okulda güçlüklerle karşılaştığını beyan eden katılımcı sayısı baz alınarak hesaplanmış ve bundan ötürü N= 22 kabul edilerek alt oranlar hesaplanmıştır.

Çocuğu okula devam eden katılımcıların yaklaşık beşte biri (%17,2) çocuklarının okulda çeşitli güçlüklerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çocuklarının ne tür güçlüklere maruz kaldığına dair yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %63,6'lık kısmı çocuklarının sosyal dışlanmaya maruz kaldığını, %22,7'lik bir kısmı iletişim güçlükleri yaşadığını ve %13,7'lik bir grup da adaptasyonla alakalı güçlük deneyimlendiğini belirtmektedir. Bu açıdan bu çalışmanın sonuçları ile alan yazında yer alan çalışmaların benzeştiği görüşmektedir. Nitekim alan yazın incelendiğinde sığınmacı çocukların okula devam konusunda yeterli seviyede olmadıkları, yerel toplum mensupları tarafından dışlandıkları, sınıfta tek başlarına ya da diğer sığınmacı çocuklarla birlikte oturmak durumunda kaldıkları, akran zorbalığına maruz kaldıkları, okulda arkadaş edinmede zorluklarla karşılaştıkları, savaş, silahlı çatışma, düzensiz göç ve kültürlerine yabancı bir ortamda olmalarından kaynaklı güvenlik endişelerinin olduğu, okuma, yazma ve konuşma etkinliklerine aktif katılmadıkları görülmektedir. Ayrıca Türkçeye tam olarak hâkim olamamalarından ötürü akademik zorluklar yaşadıkları ve kendilerini ifade edemedikleri belirtilmektedir (Atlıhan, 2019; Yıldırım, 2020; Yıldırım, 2021). Çocukların okulda güçlükle karşılaşmaları hem okula devam motivasyonlarını azaltmakta hem de akademik başarılarına zarar vermektedir. Bu noktada çocukların kaynaşmalarını ve sığınmacı çocukların maruz kaldıkları zorlukların ortadan kaldırılmasını sağlayacak önlemlerin alınması oldukça önemlidir.

Tablo 43: Katılımcıların Türkiye'ye Girişte Sağlık Kontrolünden Geçme ve Kronik Rahatsızlığa Sahip Olma Durumu

Sağlık Kontrolünden Geçme Durumu		
	Sayı	**%**
Evet	37	11.6
Hayır	283	88.4
Kronik Rahatsızlığa Sahip Olma Durumu		
	Sayı	**%**
Evet	**10**	**3.1**
Kronik solunum yolu hastalıkları	*4*	*40.0*
Kalp-damar hastalıkları	*3*	*30.0*
Nörolojik hastalıklar	*2*	*20.0*
Diyabet	*1*	*10.0**
Hayır	**310**	**96.9**
Toplam	**320**	**100.0**

* Söz konusu oranlar, kronik rahatsızlığı olan katılımcı sayısı baz alınarak hesaplanmış ve bundan ötürü N= 10 kabul edilerek alt oranlar hesaplanmıştır.

Katılımcıların yaklaşık %89'u Türkiye'ye geldiklerinde herhangi bir sağlık kontrolünden geçmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmının Türkiye'ye geliş esnasında sağlık kontrolünden geçmemelerinin Afgan sığınmacıların düzensiz göç hareketliliğiyle Türkiye'ye gelmiş olmaları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Afgan sığınmacıların %96,9'unun herhangi bir kronik rahatsızlığı bulunmamaktadır. Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen çeşitli çalışmalarda, bu çalışmadan farklı olarak kronik rahatsızlığa sahip olanların oranları %19,3 (Eryurt, 2017c) ve %32 (Mixed Migration Center, 2020) olarak tespit edilmiştir.

Katılımcıların sahip olduğu kronik rahatsızlıkların türü incelendiğinde solunum yolu rahatsızlıkları ile kalp-damar hastalıklarının önde gelen kronik rahatsızlıklar olduğu görülmektedir. Özellikle kronik solunum yolu rahatsızlığına sahip olanların iyi ısınan, rutubeti ve nemi az olan konutlarda yaşamaları önemlidir. Ne var ki katılımcıların yaşadıkları konutların durumlarına ilişkin özellikler (Koç, 2017b, 2017; Doğan, 2019; Özçürümez, Hoxha, Kurfalı, 2021) göz önünde bulundurulduğunda bu noktada katılımcıların sağlıkları için elverişli konutlarda yaşamalarının büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Tablo 44: Katılımcıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Zorluk Yaşama Durumu

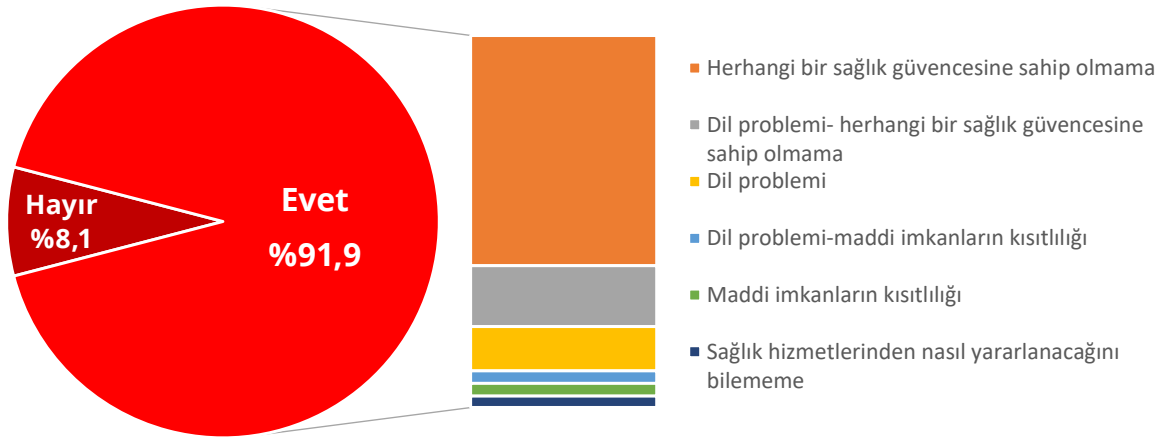

	Sayı	%
Evet	**294**	**91.9**
Herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmama	*182*	*61.9*
Dil problemi-herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmama	*48*	*16.3*
Dil problemi	*35*	*11.9*
Dil problemi-maddi imkanların kısıtlılığı	*10*	*3.4*
Maddi imkanların kısıtlılığı	*10*	*3.4*
Sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanacağını bilememe	*9*	*3.1**
Hayır	**26**	**8.1**
Toplam	**320**	**100.0**

* Söz konusu oranlar, sağlık hizmetlerine erişimde güçlük yaşadığını belirten katılımcı sayısı baz alınarak hesaplanmış ve bundan ötürü N=294 kabul edilerek alt oranlar hesaplanmıştır.

Katılımcıların %91,9'u sağlık hizmetlerine erişim noktasında zorluk yaşadığını belirtmiştir ve bu yüksek oran katılımcıların sağlık alanında önemli sorunlarla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır.

Sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşayan katılımcıların, hangi sorunları yaşadıkları incelendiğinde herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmamanın %61,9 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Dil problemi ve sağlık güvencesine sahip olmama şeklinde aynı anda iki farklı soruna sahip olan katılımcıların oranının %16,3 olduğu, yalnızca dil probleminden ötürü sağlık hizmetlerine erişemeyenlerin oranının ise %11,9 olduğu belirtilmektedir. Maddi imkanların yetersizliği ile sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanacağını bilmemeden kaynaklı iki soruna sahip olanlar görece azınlıkta kalmaktadır.

Çalışma izni gibi bürokratik ve işverenlerin istekli olmaması gibi ayrımcı tutumlardan ötürü kayıtlı istihdamda yer alamayan Afgan sığınmacıların sağlık güvencesine sahip olmaları ancak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına yapacakları başvuru sonucunda sınırlı miktarda da olsa katkı payı ödemeleriyle mümkün olmaktadır. Ancak istihdamda yer almayan, ücretini düzenli alamayan ve düşük ücretle çalışmak zorunda kalan Afgan sığınmacılar katkı paylarını ödemede zorlanmakta ve bundan ötürü sağlık hizmetlerine erişememekte ya da çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Nitekim Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışma katılımcıların %68'inin katkı paylarını ödeme noktasında zorlandığını ortaya koymuştur (Eryurt, 2017c).

Bir çalışmada sağlık hizmetlerine bir şekilde erişebilen az sayıdaki Afgan sığınmacının şikayetlerini anlatacak kadar Türkçe bilmediğinden uygun tedaviyi alamadığı ve bundan dolayı sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamadığı ortaya konmuştur (Doğan, 2019). Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen diğer bir çalışmada hastanelerde yeterli sayıda Dari/Farsça dillerini bilen tercüman olmayışının sağlık hizmetlerinden yararlanmayı engellediği ortaya konulmuş (Mixed Migration Center, 2020) başka bir çalışmada ise katılımcıların %80'inin dil bariyerinden ötürü şikâyetlerini anlatamadıkları ortaya konulmuştur (Eryurt, 2017c).

Tablo 45: Katılımcıların Psikososyal Desteğe Gereksinim Duyma Durumu

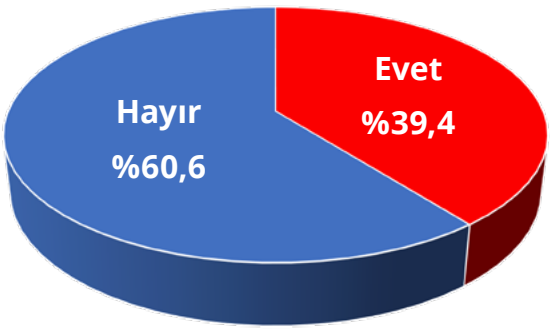

	Sayı	%
Evet	**126**	**39.4**
Profesyonel yardım	*61*	*48.4*
Terapi	*39*	*31.0*
Konuşma ihtiyacı	*26*	*20.6 **
Hayır	**194**	**60.6**
Toplam	**320**	**100.0**

* Söz konusu oranlar, psikososyal desteğe gereksinim duyduğunu belirten katılımcı sayısı baz alınarak hesaplanmış ve bundan ötürü N=126 kabul edilerek alt oranlar hesaplanmıştır.

Katılımcıların yaklaşık %40'ı psikososyal desteğe gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Psikososyal desteğe gereksinimi olduğunu düşünen katılımcıların yaklaşık yarısı (%48,4) profesyonel yardıma, %31'i terapiye ve %20 ,6'sı da konuşmaya gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Göç sürecinin birey üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında katılımcıların psikososyal iyilik hallerinin sağlanması ve yerel toplum mensuplarıyla sağlıklı bir sosyal uyum geliştirebilmeleri için ruh sağlığı hizmetlerine erişebilmeleri ve sahip oldukları göçle ilgili travmalardan ve stres faktörlerinden arınmaları gereklidir (Mixed Migration Center, 2020).

Tablo 44'te de görülebileceği üzere katılımcıların %90'ından fazlasının sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sorun yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda Afgan sığınmacıların ruh sağlığı hizmetlerine erişimlerinin oldukça sınırlı olduğu görülebilir. Bu noktada Afgan sığınmacıların ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılması, sosyal hizmet merkezleri ve göç idaresi il müdürlüklerinde psikolog ve sosyal hizmet uzmanı gibi ruh sağlığı alanında çalışan meslek mensuplarının bulundurulması oldukça önemlidir.

Tablo 46: Katılımcıların Kendilerini Genellikle Nasıl Hissettikleri

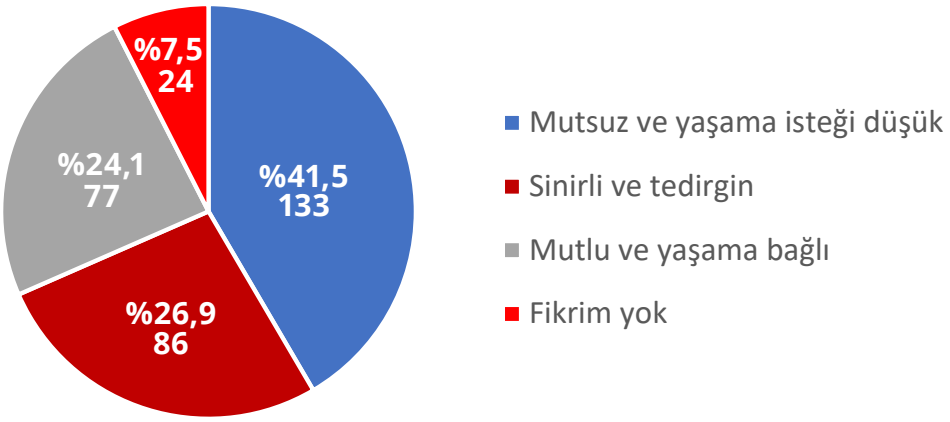

Katılımcılar içinde mutsuz ve yaşama isteği düşük olanların oranının %41,6, sinirli ve tedirgin olanların oranının ise %26,9 olduğu görülmektedir. Bu olumsuz duygulara karşın mutlu ve yaşama bağlı olduğunu belirten katılımcıların oranının %24,1 olduğu ve ne hissettiği hakkında fikri olmayan katılımcıların oranının ise %7,5 olduğu anlaşılmaktadır.

Tablodaki verilerden hareketle katılımcıların göç sürecinde ve yeni bir yerde, farklı bir kültürde yeniden bir yaşam kurmanın zorluklarının sebep olduğu korku, kaygı, stres ve mutsuzluk duygularıyla baş edemedikleri ve bundan ötürü ruh sağlığı alanında çalışan profesyoneller tarafından desteklenmeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer bir sonuç ortaya konulmuş ve bazı sivil top-

lum kuruluşları tarafından sunulan "sınırlı" desteğe rağmen Afgan sığınmacıların aldıkları psikososyal desteğin yetersiz olduğu ve arttırılması gerektiği tespit edilmiştir (Mixed Migration Center, 2020). Afgan sığınmacıların ruh sağlığı başta olmak üzere sağlık hizmetlerine erişememeleri profesyonel destek almalarını engellemektedir.

Katılımcılar arasında Türkçe bilenlerin oranı %57,5'tir. Katılımcıların Türkiye'de bulundukları süre (katılımcıların büyük bir kısmı bir ile üç yıl arası Türkiye'de olduğu) göz önünde bulundurulduğunda bu oranın daha da yükseltilebileceği ve bunun için Afgan sığınmacılara yönelik dil desteklerinin arttırılması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 47: Katılımcıların Türkçe Bilme Durumları ve Türkçeyi Öğrendikleri Yerler

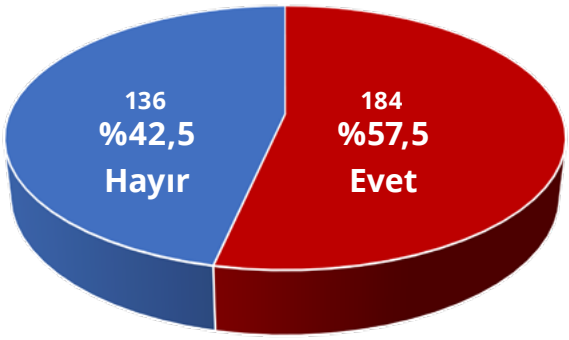

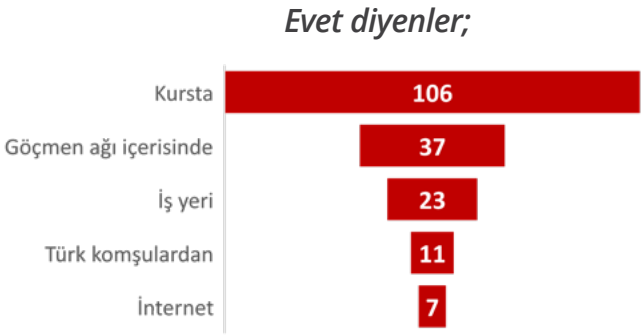

	Sayı	%
Evet	**184**	**57.5**
Kursta	*106*	*57.6*
Göçmen ağı içerisinde (Türkçe bilen tanıdık aracılığıyla)	*37*	*20.2*
İş yeri	*23*	*12.5*
Türk komşulardan	*11*	*5.9*
İnternet	*7*	*3.8**
Hayır	**136**	**42.5**
Toplam	**320**	**100.0**

* Söz konusu oranlar, Türkçe bildiğini belirten katılımcı sayısı baz alınarak hesaplanmış ve bundan ötürü N=184 kabul edilerek alt oranlar hesaplanmıştır.

Katılımcıların nerede Türkçe öğrendiklerine dair yanıtları incelendiğinde, kursta öğrenenlerin %57,6'lık oranla ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Onları diğer Afgan sığınmacılar aracılığıyla öğrenenler %20,2'lik oranla ve işyerinde öğrenenler %12,5'lik oranla takip etmektedir. Türkiyeli komşuları aracılığıyla Türkçe öğrenenlerin oranının %5,9 olduğu ve katılımcıların %3,8'inin de Türkçeyi internetten öğrendiği anlaşılmaktadır.

Genellikle farklı sivil toplum kuruluşlarına bağlı toplum merkezlerinde sunulan kurs-

ların sığınmacıların dil öğrenmesi ve buradan hareketle yerel topluma ve Türkiye'ye entegrasyonlarının kolaylaşması noktasında oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Türkçe bilen diğer sığınmacıların yardımıyla dil öğrenebilenlerin oranı (%20,2), sığınmacılar arasında iletişim ve dayanışma mekanizmaları olduğunu göstermektedir.

Tablo 48: Katılımcıların Türkçe Kullanma Sıklığı

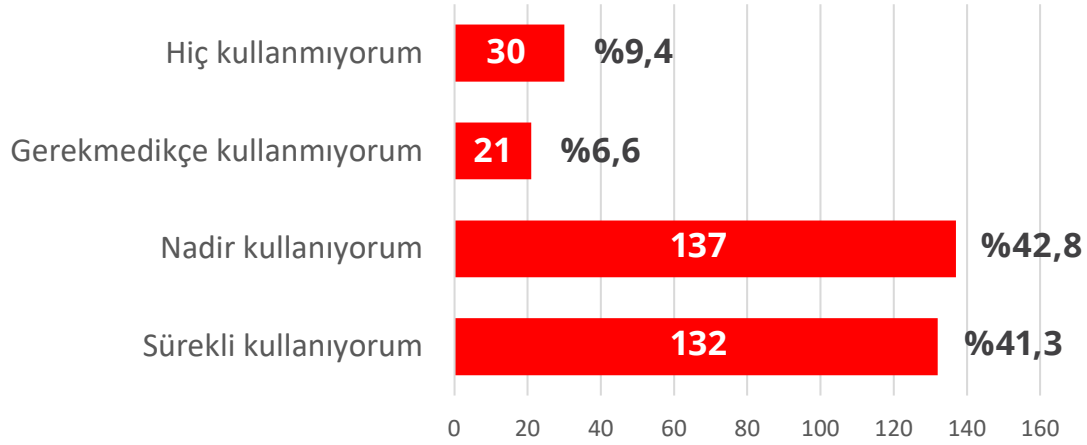

Katılımcılar arasında Türkçeyi nadiren kullananların oranı %42,8'dir. Sürekli kullananların oranı ise %41,2'dir. Gerekmedikçe ve hiç kullanmayanların oranı da yaklaşık %16'dır. Tablodaki verilerden hareket edildiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkçeyi oldukça az kullandıkları görülmekte ve hatta katılımcıların yaklaşık %10'unun hiç kullanmadığı, bir diğer ifadeyle yerel toplum mensupları ile iletişim kurmadığı ve etkileşim içinde olmadığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların toplumsal süreçlere katılabilmeleri için Türkçeyi kullanmaları oldukça önemlidir. Ayrıca dil bilmek sağlık, eğitim ve sosyal yardımlar başta olmak üzere çok sayıda kamusal hizmete erişimlerini ek olarak da istihdama girmelerini sağlamaktadır. Diğer yandan dil öğrenmek yerel toplumla ilişki kurmalarını sağlamakta ve entegrasyon süreçlerini hızlandırmaktadır (Çetin, 2016b). Bu noktada katılımcıların Türkçe öğrenmelerini ve dili kullanmalarını teşvik edecek mahalle buluşmaları gibi sığınmacıların fayda sağlayacağı etkinliklerin düzenlenmesi oldukça önemlidir.

Afgan sığınmacıların %66,6'sının göç öncesinde Türkiye hakkında olumlu bir fikre sahip olduğu ve göç sürecinden sonra bu oranın %30,3'e düştüğü görülmektedir. Bu veri ile örtüşecek şekilde olumsuz fikri olanların oranının %5,6'dan %48,4'e yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca herhangi bir fikri olmayanların oranının %27,8'den %21,3'e düştüğü ancak bu değişimin olumsuz fikre dönüşüm yönünde olduğu saptanmıştır.

Tablo 49: Katılımcıların Göç Kararından Önce ve Şimdi Türkiye Hakkındaki Fikirleri

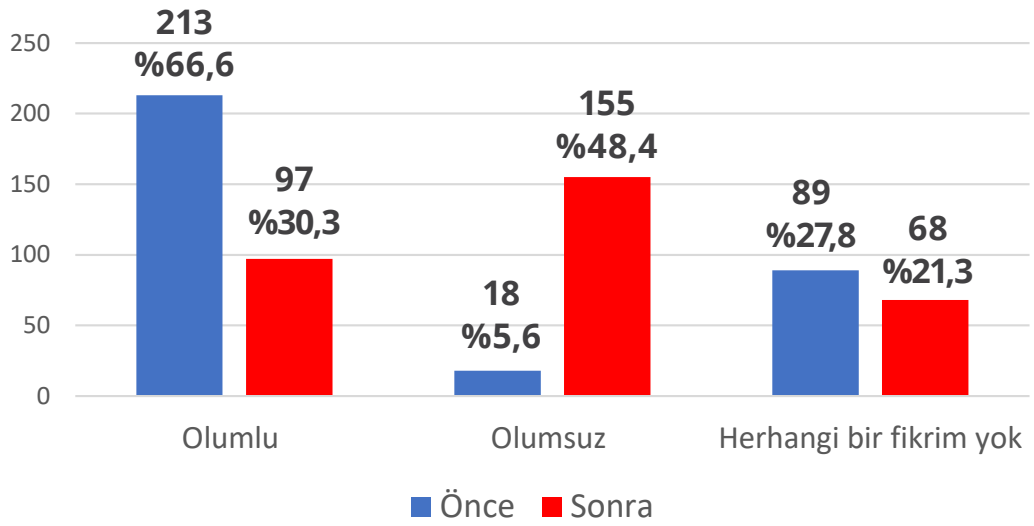

Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların yaklaşık %75'inin Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'nin uluslararası koruma sistemi hakkında bilgi sahibi olmadığı, bilgi sahibi olanların da daha önce Türkiye'ye gelenlerden aldıkları bilgilerle hareket ettikleri ortaya konulmuştur (Eryurt, 2017d). Bu bulgulardan hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa ülkelerinden gelenler dışında herhangi bir kimseye hukuki olarak sığınmacı statüsü vermeyişini Türkiye'de öğrenmenin katılımcıların Türkiye hakkındaki fikirlerinin olumsuza dönüşmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan oldukça büyük sayıda katılımcının Türkiye'ye gelmeden bir diğer ifade ile göç sürecine katılmadan önce Türkiye hakkında olumlu fikirlerinin olmasında bulundukları bölgede silahlı çatışmaların varlığı, ekonomik koşullarının elverişli olmaması ve kamusal hizmetlere erişememe gibi göçü teşvik edici nedenlerin de etki ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların Türkiye'ye geldikten sonra yerel toplum mensupları tarafından "sıcak" karşılanmamaları, istihdama erişimde engellerle karşılaşmaları, kamusal hizmetlere yeterince erişememeleri da hayal kırklığı yaşamalarına neden olmakta ve Türkiye hakkındaki fikirlerinin olumsuzlaşmasına sebep olmaktadır.

Afgan sığınmacıların dezavantajlı konuma düşmelerine sebep olacak çok sayıda soruna sahip oldukları göz önünde bulundurularak, bu sorunlara yönelik çözümlere ek olarak psikososyal açıdan desteklenmelerinin de önemli olduğu görülmektedir.

Katılımcılar arasında Türkiye'de kalmayı arzu edenlerin oranının yaklaşık %20 olduğu ve katılımcıların oldukça büyük bir çoğunluğunun (%78,1) üçüncü ülkeye geçme motivasyonlarının olduğu görülmektedir. Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen başka bir çalışmada da katılımcıların yaklaşık %20'si gelecekte Türkiye'de kalmayı; yaklaşık %80'i de

Tablo 50: Katılımcıların Gelecekte Türkiye'de Kalma Düşüncesi

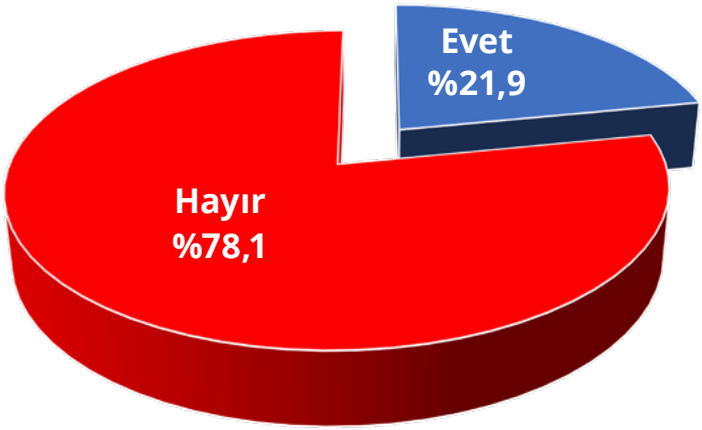

Hayır diyenlerin gitmek istedikleri ülkeler;

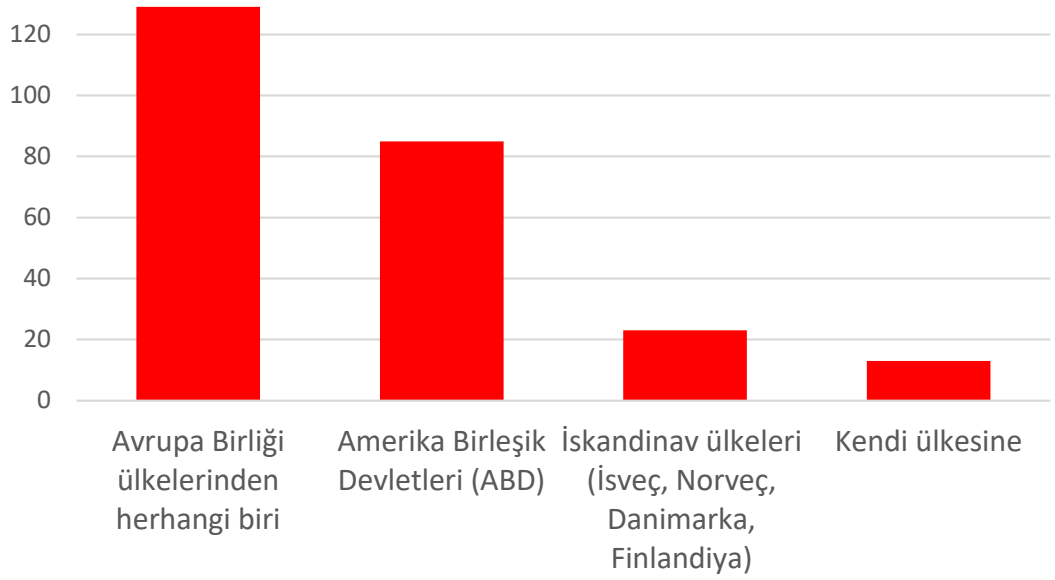

	Sayı	%
Evet	**70**	**21.9**
Hayır	**250**	**57.6**
Avrupa Birliği ülkelerinden herhangi biri	*129*	*20.2*
Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	*85*	*12.5*
İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya)	*23*	*5.9*
Kendi ülkesine	*13*	*42.5*
Toplam	**320**	**100.0**

BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi istediğini ifade etmiştir (Koç, 2017c).

Türkiye'de yaşanılan süreçte Afgan sığınmacıların istihdam, eğitim, sağlık alanları başta olmak üzere temel alanlarda önemli dezavantajlarla karşılaşmalarının üçüncü ülkeye geçme motivasyonlarının artmasına sebep olduğu düşünülmektedir. Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada, sürekli oturum ve yasal istihdam imkanları sağlanmadığı sürece Afgan sığınmacıların üçüncü ülkelere geçmek için göç hareketliliğine devam edecekleri ortaya konmuştur (Mixed Migration Center, 2020). Başka bir çalışmada da Afgan sığınmacılar ancak can güvenlikleri sağlanırsa kendi ülkelerine döneceklerini, bu gerçekleşmezse de sığınmacıların daha iyi yaşam koşullarına sahip olduğu ve çocukların daha iyi bir geleceğe kavuşacakları, tercihen de göçmen ilişki ağlarına sahip olacakları ülkelere geçmek istediklerini ortaya konulmuştur (Doğan, 2019). Türkiye'de kalmayı düşünen sığınmacıların ise bu tercihlerinin altında Türkiye'nin köken ülkelerine yakın olması ve toplumun geneliyle benzer dini inanca sahip olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir (Geyik Yıldırım, 2018).

Türkiye'de kalmak istemeyen katılımcıların yarısından fazlası için herhangi bir Avrupa ülkesi ilk tercih olarak gözükmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ise katılımcılardan %34'ünün ilk tercihi olarak ifade edilmiştir. İskandinav ülkelerine gitmek isteyen katılımcıların oranının %10'a yakın olduğu ve katılımcıların yaklaşık %5'inin ise kendi ülkesine dönmeyi planladığı görülmektedir. Afgan sığınmacılarla gerçekleştirilen bir çalışmada kendi ülkelerine geri dönmek isteyenlerin oranı %3, ABD ve Kanada'ya gitmek isteyenlerin oranı yaklaşık %30, Avusturalya'ya yerleşmek isteyenlerin oranı yaklaşık %12, güvenli herhangi bir ülkeye yerleşmek isteyenlerin oranı %16 bulunmuş; kalan katılımcıların da AB ülkelerinden birine yerleşmek arzusunda olduğu görülmüştür (Koç, 2017c).

Başka bir çalışmada herhangi bir Avrupa ülkesine giderim diyen ve İskandinav ülkelerine gitmek isteyen Afgan sığınmacıların toplamının katılımcıların %60'ından fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların bu kadar büyük bir kısmının Avrupa ülkelerinin sahip olduğu gelişmiş refah sistemi ve sosyal devlet olanakları (Ersin ve Baş, 2019) ile coğrafi açıdan Türkiye'ye yakın olunması nedeniyle Avrupa'ya geçmeyi istedikleri düşünülmektedir.

Avrupa ülkelerinin son zamanlarda sığınmacı alımını iyice sınırlandırmaları, mülteci kotalarını düşürmeleri gibi sebeplerden ötürü Türkiye'deki Afgan sığınmacıların Avrupa ülkelerine geçişlerinin günden güne zorlaştığı bilinmektedir. Bu noktada Afgan sığınmacıların Türkiye'yi bekleme ülkesi bir diğer ifadeyle göç sürecinde "bir durak" olarak görmeleri, yerel topluma ve Türkiye'ye entegre olma motivasyonlarını düşüren ve iki toplumun bir arada yaşamalarını zorlaştıran bir etkide bulunmaktadır (Aygüler, Buz ve Güzel, 2021). Türkiye'de geçici olduğunu düşünen Afgan sığınmacıların iş bulma, eğitime devam etme, dil öğrenme konularında fazladan desteklenmeleri ve takip edilmeleri olası "kayıp kuşakların" önüne geçmek için oldukça önemlidir.

Tablo 51: Katılımcıların Yerel Toplumun Kendilerine Yaklaşımına İlişkin Düşünceleri

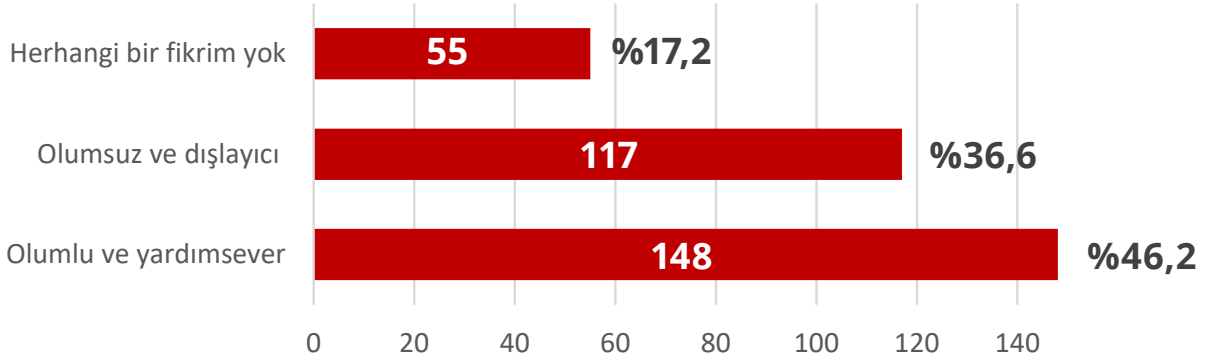

Katılımcılar arasında toplumun kendilerine karşı olumlu ve yardımsever olduğunu düşünenlerin oranının %46,2 olduğu; olumsuz ve dışlayıcı olduğunu söyleyenlerin oranının ise %36,6 olduğu görülmektedir.

Herhangi bir fikri olmayanlar ayrı tutulduğunda, katılımcıların yarısından fazlasının yerel toplumun kendilerine karşı olumlu ve yardımsever olduğu yönünde bir fikre sahip olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle Afgan sığınmacıların bu algısı yerel toplum üyeleriyle temas kurma ve kaynaşmalarını kolaylaştırmada olumlu bir faktör olarak değerlendirilmelidir. İki toplumun bir araya geleceği ve tarafların birbirlerini anlamalarının sağlanacağı etkinliklerin organize edilmesi oldukça önemlidir.

Tablo 52: Katılımcıların Türkiye'deki Sosyal Yaşama Uyum Sağlama Durumu

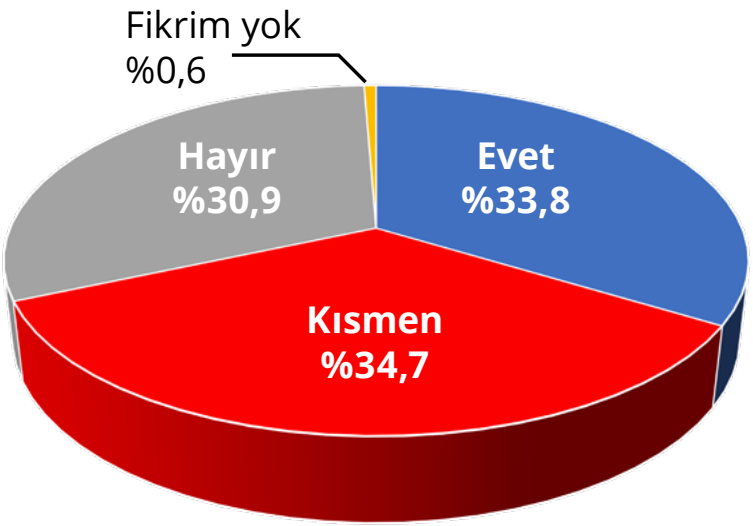

	Sayı	%
Evet, uyum sağladığımı düşünüyorum	108	33.8
Evet, kısmen uyum sağladığımı düşünüyorum	111	34.7
Hayır, uyum sağladığımı düşünmüyorum	99	30.9
Herhangi bir fikrim yok	2	0.6
Toplam	**320**	**100.0**

Katılımcılar arasında Türkiye'deki sosyal yaşama kısmen uyum sağladığını düşünenlerin oranının %34,7; uyum sağladığını düşünenlerin oranının %33,8 ve uyum sağlamadığını düşünenlerin oranının %30,9 olduğu görülmekte; katılımcıların uyum sağlamaya yönelik yanıtlarının dağılımının birbirine oldukça yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablodaki verilerden hareketle kısmen uyum sağlayanların ve uyum sağlamadığını düşünen katılımcıların uyum sağlama noktasında hangi açılardan desteklenmeleri gerektiği, hangi koşullarda uyum sağlayabileceklerinin keşfedilmesi, uyum sağlamaları için ne tür kolaylaştırıcı mekanizmalara gereksinimlerinin olduğunun öğrenilmesi, başarılı ve eşitlikçi bir sosyal uyum için kritik öneme sahiptir.

Tablo 53: Katılımcıların Türkiye'ye Entegrasyon İçin Önem Verdiği Unsurlar ve Yapılmasını Gerekli Gördüğü Çalışmalar

Entegrasyon İçin Önem Verilen Unsurlar		
	Sayı	**%**
Türkçe öğrenme	183	57.2
Türk vatandaşlarıyla ortak faaliyetlere katılım gösterme	105	32.8
Afgan dernekleri tarafından Türk kültürünü tanıtmaya yönelik aktivitelerin gerçekleştirilmesi	32	10.0
Entegrasyon İçin Yapılması Gerekli Çalışmalar		
	Sayı	**%**
Türk vatandaşları ve Afganları bir araya getirecek projeler geliştirilmeli	129	40.3
Resmî kurumlara bağlı Türkçe dil kursları açılmalı	83	25.9
Afganlara yönelik danışma merkezleri oluşturulmalı	48	15.0
Türkiye'de kültürel ve toplumsal yaşamla ilgili eğitimler düzenlenmeli	33	10.3
Türkiye'yi tanıtıcı aktiviteler yapılmalı (film gösterileri, gezi vs.)	27	8.4
Toplam	**320**	**100.0**

Katılımcıların Türkiye'ye entegrasyon sağlamak için Türkçe öğrenme (%57,2) ve yerel toplum mensuplarıyla ortak faaliyetlere katılmaya (%32,8) önem verdikleri görülmektedir. Alan yazınla da uyumlu olan katılımcıların entegrasyon için önem verdikleri unsurlardan hareketle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü başta olmak üzere merkezi kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin düzenleyeceği dil kursları ve iki toplumun bir araya geleceği çeşitli etkinlikler bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır (Aygüler, Buz ve Güzel, 2020).

Entegrasyon için Afgan sığınmacıların %40,3'ü iki toplumun bir araya geleceği projelerin gerçekleştirilmesinin, %25,9'u resmi Türkçe kurslarının açılmasının, %15'i kendileri için danışma merkezleri oluşturulmasının, %10,3'ü kültürel ve toplumsal yaşamla ilgili eğitimler düzenlenmesinin ve %8,4'ü de Türkiye'yi tanıtıcı etkinliklerin yapılmasının gerekli olduğunu düşünmektedir.

Resmi kurum ve kuruluşların, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin bir diğer ifadeyle sosyal uyumla ilgili aktörlerin katılımcıların bulunduğu noktadan hareket etmelerinin ve katılımcıların hoşlanabileceği ve fayda görebileceği etkinlikler düzenlemelerinin sosyal uyum için oldukça önemli olduğu farkındalığıyla hareket etmeleri ve Afgan sığınmacıların belirttiği faaliyetlere sosyal uyum çalışmalarında yer vermeleri önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Afganistan'dan Türkiye'ye gelen ve Trabzon'a yerleşen katılımcıların profili incelendiğinde cinsiyet açısından yakın oranlarda, çoğunluğunun 30 yaş altında ve genç yetişkinlik döneminde (23-28 yaş) ve tamamının çalışma çağında (15-64 yaş arası) oldukları ortaya çıkmıştır.

Katılımcılar içinde evli ve çocuk sahibi olanların oranının yüksek olduğu, en yoğun alınan eğitimin ise lise eğitimi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalama hane halkı büyüklüğü 3-5 kişidir.

Katılımcılar, Afganistan'daki iç çatışma / şiddet/terör, aileler arası çatışma, ekonomik fırsatların eksikliği, temel yaşam ihtiyaçlarının giderilmesinde karşılaşılan güçlüklerden dolayı çoğunlukla ailelerle birlikte göç kararı almışlardır. Katılımcıların yarısından biraz fazlasının Türkiye'ye gelmeden önce bulundukları ülkede düzenli işe sahip olduğu ancak silahlı çatış-

Trabzon, Türkiye.

malar, savaş, elverişsiz yaşam koşulları ve siyasi belirsizliklerden dolayı göç hareketliliğine katılıp ülkelerinden ayrıldıkları görülmektedir. Göç kararının alınma süreçleri açısından ise tek başına göç kararı alanların daha az oranda olduğu, katılımcıların yaklaşık yarısının göç etme kararını aileleriyle birlikte aldıkları ve bunun yanı sıra ailenin aldığı göç kararına uyan katılımcıların da olduğu ortaya çıkmaktadır.

> ***Afgan sığınmacıların göç güzergahı izlendiğinde neredeyse tamamının tehlikeli yolculuklar ile Türkiye'ye İran üzerinden geldiği, Türkiye'ye Van ilinden giriş yaptığı (ardından Ağrı gelmektedir) ortaya çıkmıştır.***

Katılımcıların Türkiye'yi Afganistan ve İran'a yakınlığı, Avrupa ülkelerine geçiş rotasında bir durak olması ve Türkiye'de sosyal destek alabilecekleri, yardımlaşabilecekleri yakınlarının olması nedeniyle tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yaklaşık yarısının uluslararası koruma başvurusunu 1-3 yıl önce yaptığı görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun Afganistan'dan gelen diğer sığınmacılarla görüşmesi diğer Afgan sığınmacılarla güçlü bir iletişim içinde olunduğu, aralarında canlı ve güçlü bir network bulunduğunu göstermektedir. Afgan sığınmacıların birbirlerine yakın yerlerde yaşadıkları, köken ülkelerinden gelen diğer insanlarla çoğunlukla ev, apartman ya da mahallelerinde iletişim halinde oldukları, yaşadıkları bölgede Afgan sığınmacıların olmasına önem verdikleri, yaşam koşullarındaki tüm olumsuzluklara rağmen kendilerini yerel topluma yakın gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların yarısının 1 ile 3 yıl arası bir

süre Trabzon'da bulunduğu, geri kalanların ise 3-5 yıl aralığında Trabzon'da yaşamlarına devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Trabzon'da bulunma süresi 1-5 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların Türkiye'de bulundukları süre (katılımcıların büyük bir kısmı bir ile üç yıl arası Türkiye'de olduğu) göz önünde bulundurulduğunda 3/5'inin Türkçe bildiği ve Türkçeyi çok sık kullanmadıkları ortaya çıkmıştır.

> ***Trabzon'da katılımcıların yaşadıkları en temel sorunlar dil yetersizliği, istihdama erişim, kötü çalışma koşulları ve kamusal hizmetlerden yararlanamama olarak ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak katılımcıların oldukça büyük bir kısmının barınma sorunu yaşadığı görülmektedir.***

Afgan sığınmacıların büyük çoğunluğunun Trabzon'da düzenli bir işe sahip olmadıkları, bir işte çalışan sığınmacıların ise ücretlerini düzenli alamama ya da hiç alamama sorunu yaşadıkları görülmektedir. Çalışanların ücretlerinin düzensiz, günlük ve aylık olarak ödendiği ve emeklerinin karşılığı olan adil bir ücret alamadıkları ortaya çıkmaktadır. İş bulma konusunda kendi imkanları ile hareket ettikleri ve göçmen ağlarındaki tanıdıklarından yardım aldıkları görülmektedir. Çalışanların yoğun olarak hizmet ve inşaat sektörü gibi düşük nitelikli ve kalifikasyon gerek-

tirmeyen işlerde çalıştığı anlaşılmaktadır. Genellikle düşük ücretli, uzun çalışma saatlerinin söz konusu olduğu bu tür güvencesiz işlerde çalışanların memnuniyet oranları çok düşüktür. Afgan sığınmacıların işlerinden memnun olmama nedenleri içinde düzenli ücret alamama ya da düşük ücret alınması, çalışma sürelerinin uzun olması, dil bilmemeden kaynaklanan sorunlar ve sosyal güvence yetersizliği yer almaktadır. Katılımcıların Türkiye vatandaşı işçilerin ne kadar ücret aldıklarını bilmemeleri nedeniyle ücret açısından bir kıyaslama yapmaları da söz konusu olmamaktadır.

> ***Afgan sığınmacıların barınma alanında yaşadıkları en büyük sorun ev sahiplerinin konutlarını Afgan sığınmacılara kiralamayı istememeleri, depozito ödeme ve kefil bulmada karşılaşılan zorluklar ve kiraların pahalılığı olarak ortaya çıkmıştır.***

Ödenen kira miktarlarının çoğunlukla 250-500 TL aralığında olduğu ve katılımcıların yarısından fazlasının oturduğu konutu rutubet ve oda sayısı yetersizliği gibi nedenlerle yeterli bulmadığı görülmektedir. Barınma konusundaki verilerde görülebileceği üzere katılımcıların, aylık kiraların nispeten düşük olduğu, şehrin işlek olmayan eski mahallelerinde ve gecekondu yapısındaki konutları tercih etmek zorunda kalması yetersiz konut koşullarına

yol açmaktadır. Buna karşın katılımcıların çoğunluğu ev sahiplerinin tutumundan ve evlerinin bulunduğu bölgeden memnun olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmanın bulguları Afgan sığınmacıların büyük çoğunluğunun okuma yazma bilip ülkelerinde çeşitli düzeylerde eğitim aldığını, Türkiye'de ise dil eğitimi dışında herhangi bir eğitim almadıklarını göstermiştir. Afgan sığınmacıların sadece ¼'ü Türkiye'de eğitim almakta olup bu oranın düşüklüğünün nedenleri eğitime devam etmek için maddi desteğe gereksinim duyulması, dil sorunu ve yakındaki eğitim kurumlarına kayıt işlemlerinin zorluğu olarak ortaya çıkmaktadır. Afgan sığınmacıların Trabzon'da okula devam eden çocuklarının ise okulda sosyal dışlanmaya maruz kaldığı, iletişim güçlükleri yaşadığı ve uyum konusunda güçlükler deneyimlediği ortaya çıkmıştır.

Sağlık hizmetlerine erişim açısından zorluklar yaşandığı, bu zorlukların ise herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmama, dil problemi, maddi imkanların yetersizliği ve sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanacağını bilmeme gibi sebeplerden kaynaklandığı ve çoğunlukla birden fazla nedenin hizmetlere erişimi sınırlandırdığı ortaya çıkmıştır.

Afgan sığınmacılara yönelik psikososyal destek önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmış olup bu destek türleri profesyonel yardım, terapi ve konuşma olarak ifade edilmektedir. Psikolojik olarak katılımcılar içinde mutsuz ve yaşama isteğinin düşük olduğunu ifade edenlerin sinirli ve tedirgin hissedenlere oranının daha fazla olması

psikososyal destek hizmetlerinin öncelikli olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Afgan sığınmacıların göç öncesinde Türkiye hakkında olumlu bir fikre sahip olduğu, göç sürecinden sonra ise bu fikrin olumsuza döndüğü, bu doğrultuda Türkiye'de kalmayı arzu edenlerin oranının oldukça düşük (1/5) ve üçüncü ülkeye geçme motivasyonu olanların oranının oldukça yüksek (4/5) oluşu Türkiye'de gündelik yaşamda karşılaşılan güçlükler, gelir yetersizliği, olumsuz istihdam koşulları ve yerel toplum üyeleri ile temas eksikliği ile ilgili görünmektedir. Türkiye'de kalmak istemeyen katılımcıların gitmek istedikleri ülkeler içinde herhangi bir Avrupa ülkesinin ilk tercih olduğu, bunu Amerika Birleşik Devletleri ve İskandinav ülkelerinin takip ettiği ve katılımcıların çok azının kendi ülkesine dönmeyi planladığı ortaya çıkmıştır.

Afgan sığınmacıların yerel toplum ile ilişkilerine bakıldığında toplumun kendilerine karşı olumlu ve yardımsever olduğunu düşünenlerin oranının olumsuz ve dışlayıcı olduğunu söyleyenlerin oranından yüksek olduğu ve Türkiye'ye entegrasyon sağlamak için Türkçe öğrenme ve yerel toplum mensuplarıyla ortak faaliyetlere katılmayı önemli buldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Afgan sığınmacılar, entegrasyon için iki toplumun bir araya geleceği projelerin gerçekleştirilmesi, Türkçe kurslarının açılması, kendileri için danışma merkezleri oluşturulması, kültürel ve toplumsal yaşamla ilgili eğitimler düzenlenmesi ve Türkiye'yi tanıtıcı etkinliklerin yapılmasının gerekli olduğunu düşünmektedir.

Öneriler

Türkiye'deki Kamu Kurumları ve Yetkililerine Yönelik Öneriler

- Uluslararası Koruma Kimlik başvurusu işlemleri Afgan sığınmacıların mağduriyetlerini azaltmak için hızlandırılmalı, Afgan sığınmacıların temel gereksinimlerini (barınma, istihdam vb.) karşılama konusunda gerekli yasal ve idari değişiklikler yapılmalıdır. Bu açıdan örneğin Afgan sığınmacıların işe girişlerini kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılması ve niteliklerinin arttırılması için gerekli sürecin işletilmesi öncelik taşımaktadır.
- Türkiye işgücü piyasasındaki ara ya da kalifiye eleman eksikliğinden ötürü Afgan sığınmacıların istihdam açığı olan alanlara yönlendirilmesi beşerî sermayelerini arttıracak, sığınmacıların yardım bağımlılığını azaltacak, ekonomik özgürlüklerini kazanmalarını sağlayacak, kayıtlı istihdamı arttıracak ve ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sunacaktır. Bu açıdan katılımcıların üçte birinin istihdam sorunu yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, istihdam olanaklarının geliştirilmesi önemlidir. Afgan sığınmacıların istihdama erişimleri ile entegrasyon süreçlerinin de hızlanacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

- Afgan sığınmacıların yetkin olduğu alanlarda mesleki eğitim ve iyi bir dil eğitimi ile güçlendirilerek ve akreditasyon kazanarak istihdam edilmeleri sağlanmalıdır. Örneğin, ülkesinde iken eğitim alanında çalışma deneyimi olan katılımcıların Türkiye'de sığınmacı çocukların okula kazandırılmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla çalışmak isteyenler için yeterli dil desteği, mesleki ve teknik eğitim verilmeli ve destek hizmetleri sunulmalıdır.
- Çalıştıkları alanla ilgili mesleki eğitime sahip olmayan Afgan sığınmacıların tarım ve hayvancılık gibi görece istihdam açığı olan alanlarda enformel olarak çalıştığı bilinmektedir. Afgan sığınmacıların bu alanlarda ekonomik olarak istismar edilmeden kayıtlı çalışmalarına olanak sağlanması için gerekli yasal, teknik ve idari düzenlemeler yapılmalıdır.
- Geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler arasında kendi işletmelerini/fabrikalarını kuran girişimcilerin varlığı ve Suriyelilerin Afgan sığınmacılara göre daha büyük bir grup olmaları Suriyelilerin istihdama erişimlerini Afgan sığınmacılara göre nispeten kolaylaştırmaktadır. Bu noktada Afgan sığınmacıların istihdama girme açısından geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere göre daha incinebilir oldukları göz önünde bulundurulmalı, Afgan sığınmacıların dezavantajlarını azaltacak önlemler alınmalıdır.

- Sığınmacılara yönelik eğitim veren kuruluşların sundukları kursların arttırılmasının yanı sıra çalışanların ve öğrencilerin kurslara katılımlarının sağlanabilmesi için esnek düzenlemeler yapılmalıdır. İş ya da okul çıkışında akşam saatlerinde kurslara katılabilecek durumda olan kişiler ve çocuk bakım hizmetleri sunulduğunda eğitimlere katılabilecek olan kadınlar bu açıdan dikkate alınmalı ve farklılaşan gereksinimlere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Afgan sığınmacı kadınların istihdam alanında ve toplumsal yaşamda görünürlüğünün artırılması için kadınlara yönelik halk eğitim merkezleri ve Türkiye İş Kurumu bünyesinde çeşitli meslek edindirme programları oluşturulmalı ve kadınların katılımını arttıracak düzenlemeler (çocuk bakımı desteği, ekonomik destek vb.) yapılmalıdır. Bu mesleki eğitimlerin sonucu istihdama erişim açısından çeşitli olanaklar yaratmak üzere ilgili tüm paydaşlar iş birliği içinde çalışmalıdır.
- Afgan sığınmacı çocukların eğitim imkanlarından daha iyi faydalanabilmesi için MEB tarafından okula kayıt konusundaki güçlüklerin azaltılması, okulda yaşanan güçlükler konusunda sosyal ve ekonomik desteklerin sunulması, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve çocuklara yönelik dil öğrenimi imkanlarının sağlanması konusunda ilgili taraflarla çalışmalar yürütülmelidir. Eğitime devam için maddi gereksinimi olan katılımcıların oranı göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların şartlı eğitim yardımları, kırtasiye yardımı, beslenme yardımı, ulaşım yardımı gibi çeşitli sosyal yardımlara erişimlerinin sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu tür yardımların Afgan sığınmacıların donanım ve niteliklerini arttırdığı ve yaşamlarının ileriki dönemleri için yapabilirlik kazandırdığı düşünüldüğünde bu dönemde verilecek yardımların ileriye yönelik önemli yararlar sağlayacağı ifade edilebilir.
- Eğitim açısından öncelik çocukların eğitimlerine devamlarını sağlamak olmalı ve bu doğrultuda tüm yasal, idari ve uygulamadan kaynaklı sorunlara çözüm bulunmalıdır. Ancak öte yandan okula düzenli devam imkanı olmayan ve çalışan ço-

cuklara yönelik olarak Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren halk eğitim merkezleri ile Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren mesleki eğitim merkezlerinin tanıtımlarının yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede ortaokuldan mezun olduktan sonra çalışmak durumunda kalanlar için yukarıda sözü edilen mesleki eğitim merkezlerinde kayıt için yaş sınırının olmamasının, çocukların haftanın iki günü okula devam etmeleri kalan günlerde işyerlerinde çalışıp para kazanabilmeleri açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çocukların çalıştığı kurumlara yönelik sigorta desteği kayıt dışı istihdamın azaltılması ve öğrencilerin standart bir gelire sahip olmalarında önemli bir etki yaratacaktır.

- Dil bilmeme pek çok alanda yaşanan sorunların çok temel nedenlerinden biridir, bu nedenle dil öğrenimi konusunda daha fazla destek sunulmalıdır. Dil konusundaki destekler Afgan sığınmacıların daha iyi koşullarda yaşamaları, çalışmaları ve yerel toplum üyeleri ile sosyal olarak iletişimlerini sürdürmeleri açısından da katkı sağlayacaktır.

- Afgan sığınmacılar arasında başkasına öğretebilecek düzeyde Türkçe bilen bireylerin olduğu görülmektedir. Bu bireylerin kurslarda eğitmen olarak istihdam edilmelerinin hem dil öğrenenlerin daha kolay öğrenmelerine katkı sunacağı hem de bazı sığınmacıların kayıtlı ve düzenli işe sahip olmalarına aracı olacağı söylenebilir.
- Türk komşuları aracılığıyla da dil öğrenenlerin olması aslında iki farklı toplumun temas kurduklarında birbirleriyle kaynaştıklarını ve sığınmacıların yaşamının kolaylaştığını göstermektedir. Bu noktada yerel toplum üyeleri ve Afgan sığınmacıların birbirlerini tanıma imkânı bulacakları temas kurmalarını sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesi faydalı olacaktır. Son olarak çok az da olsa internet aracılığıyla Türkçe öğrenen katılımcıların olduğu göz önünde bulundurulduğunda sığınmacıların dil öğrenmeleri için web sayfalarının ya da akıllı telefon uygulamalarının geliştirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Afgan sığınmacıların yerel toplumla temasını arttırmaya dönük ortak etkinlikler düzenlemek ve uyum faaliyetlerini arttırmak için ilgili kuruluşlar iş birliği içinde çalışmalıdır.
- Düzensiz göçle gelen Afgan sığınmacıların elverişli olmayan koşullardaki göç yolculuğu dikkate alındığında ve bazı hastalıklara yakalanma ihtimallerinin olduğu düşünüldüğünde kayıt işlemleri yapılır yapılmaz sağlık kontrolünden geçirilerek genel sağlık taramalarının yapılması ve koruyucu sağlık eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinin teşhis ve tedavi aşamalarında ise hastanelerde yeterli sayıda ve farklı lehçeleri bilen (Dari, Peştu vb.) tercümanların bulunması Afgan sığınmacıların alacakları sağlık hizmetlerinin niteliğini arttırmaya ve temel bir insan hakkı olan sağlığa erişimin önündeki engelleri azaltmaya katkı sunacaktır. Bunun yanı sıra sağlık hizmetlerine erişimde ifade edilen güçlüklerin dikkate alınarak gerekli hizmetlerin sunulması önerilmektedir.
- Afgan sığınmacılara yönelik psikososyal desteğin kültür ve dil farklılığı dikkate alınarak sunulması için girişimler başlatılmalıdır. Bu açıdan kayıp, yas ve travma gibi konularda danışmanlık büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası ve Ulusal STK'lara Yönelik Öneriler

- Katılımcıların dil sorununu aşmaları yönünde kamu, yerel yönetimler ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından açılacak olan dil kurslarına katılımı artırmak için, sığınmacıların içinde bulunduğu koşullara uygun şekilde kurslar tasarlanmalıdır.

- Kamusal hizmetlerden yararlanamayan Afgan sığınmacılar için hizmetlere nasıl başvurulacağı ile ilgili yazılı ve görsel bilgilendirme kanalları üzerinden etkili bir iletişim geliştirmek gerekmektedir. Aynı zamanda kamusal hizmetlerin geliştirilmesi konusunda kamuya yönelik öneriler geliştirilmeli ve Afgan sığınmacılar lehine savunuculuk ve lobicilik faaliyetleri yürütülmelidir.

- Uluslararası sivil toplum kuruluşları sığınmacılara destek olmak üzere kurulmuş olan ulusal STK'ların fon ve sürdürülebilirlik sorunlarının giderilmesi ve kapasitelerinin güçlenmesi için iş birliği içinde çalışarak destek vermelidir.

- Psikososyal desteğin sunumunda her ne kadar kamu kurumları temel aktör olarak yer almak durumundaysa da sığınmacıların sivil toplum örgütlerinden psikososyal destek almayı tercih edebildikleri görülebilmektedir. Bu nedenle psikososyal desteğin kesintisiz sunumunda kamu ile iş birliği ve koordinasyon içinde çalışmalar yürütülmelidir.

Uluslararası Topluma Yönelik Öneriler

- Göç rotalarının düzenli hale gelmesi ve tehlike/risklerden arındırılması için Afganistan'dan Türkiye'ye göç yolculuğunda statülerine bakılmaksızın Afgan sığınmacıların göç rotaları ve deneyimleri izlenmelidir. Göç yolculuğu boyunca temel yaşam ihtiyaçları (beslenme ve barınma gibi) karşılanmalı ve olası suiistimallerin ortada kaldırılması için önlemler alınmalıdır.
- Afgan sığınmacıların sığındıkları ülkelerde uluslararası korumaya erişim ve iltica hakkı başta olmak üzere haklarının gözetilmesi ve herhangi bir hak kaybı yaşanmaması adına sığınmacı ve mülteci konumunda bulundukları ülkelerdeki koşullarının iyileştirilmesi için gerekli uluslararası düzenlemeler yapılmalı ve mali destekler sağlanmalıdır.
- Tüm sığınmacılar gibi Afgan sığınmacıların da haklara erişiminin güçlendirilmesi, hizmet ve desteklerden yararlanmasının sağlanmasının yanı sıra dezavantajlı durumda bulunan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler gibi gruplara özel önem ve öncelik verilmesini sağlayan düzenlemeler oluşturulmalı ve takip edilmelidir.
- Afgan sığınmacıların yaşam koşulları; barınma, eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel alanlarda yaşadıkları hizmetlere erişim güçlüklerini ortadan kaldıracak gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine ve sığınmacıların koşullarının iyileştirecek çabalara destek olunmalıdır.
- Afgan sığınmacıların yerleştirilecekleri üçüncü ülkelerin kota azaltma girişimleri yerine kotalarını arttırmaları ve mültecilerin yeniden yerleşimi için programlar geliştirmelerini teşvik etme yönünde uluslararası düzeyde bir duyarlılık gelişimine öncülük edilerek farkındalık çalışmaları yapılmasına katkı verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Abadan Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ABD Sayım Bürosu (2013). American Fact Finder. Erişim Adresi: https://data.census.gov/cedsci/deeplinks?url=https%3A%2F%2Ffactfinder2.census.gov%2F
- Afganistan Ülke Raporu (2017). T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği: Kabil.
- Afganistan Demografisi (2021) (https://tr.qaz.wiki/wiki/Demographics_of_Afghanistan).
- Ahmadi, B. (2016). Forced return of Afghan refugees and implications for stability. US Institute of Peace.
- Akbaş, S., & Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). Küresel fabrika kentinin görünmeyen işçileri: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli göçmenler. Çalışma ve Toplum, 56(1), 167-192.
- Akcan, A. T. (2018). Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli sığınmacıların yeri ve etkileri. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 8(2), 59-73.
- Akkurt, M. (2005). Afganistan'ın Yapılandırılmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayıncılık.
- Akimbekov, S. (2002). The Conflict Problems in Afghanistan: Conditions, Problems and Prospects' Central Asia, A Gathering Storm?, Edited By Boris Rumer, New York: M.E. Sharpe.
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (03), 16-29.
- Aktaş, A. (2016). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Kadın Mülteciler: Kilis Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Akıllı, H., & Dirikoç, A. (2015). Uydu kent Nevşehir'de göç çocukları. İdealkent, 6(17), 252-269.
- Akpolat, Y., Karabulut, K., Özdemir, D., Gül, S., Topçuoğlu, Ö., Alpar, G.& Kayış, A.C. (2019). Türkiye'nin Doğu Sınırı Ağrı ve Erzurum'da Göçmenler ve Göç Süreçleri, London: Transnational Press.
- Aktel, M. ve Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye'de göç yönetimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2), 579-604.
- Akyüz, M. (2018). İçeridekinin Bakış Açısıyla Kadın, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alakuş, E., & Uzan, Y. (2020). İnsan ticaretine konu olma potansiyeli bakımından Türkiye'nin Afgan düzensiz göçmen gerçeği. Göç Araştırmaları Dergisi, 6(1), 92-117.
- Alagöz, B., & Demirkıran, Y. (2020). Düzensiz göç, güvenlik ve politika: İran ve Türkiye örnekleri. Ortadoğu Etütleri, 12(1), 206-237.
- Alptekin, K., Akarçay Ulutaş, D., & Ustabaşı Gündüz, D. (2018). Konya'da geçici koruma altında yaşayan Suriyeliler üzerine bir çalışma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 18(40/2), 87-114.
- Arınç, K. (2018). Doğu sınırlarından Türkiye'ye yaya mülteci akını ve ortaya çıkan sorunlar. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(3), 1467-1485.
- Arınç, K., & Zaman, M. (2018). Tarihi İpekyolu'ndan Erzurum'a yaya mülteci akını ve ortaya çıkan sorunlar. N. Türkoğlu, R. Bayar, K. Karabacak, C. Kurtar Anlı, H. Kılar, E. Gökkaya (Ed.) TÜCAUM 30. yıl uluslararası coğrafya sempozyumu bildiler kitabı (s 677-691) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Arpacı, M. (2020). Ulusaşırı göç ve toplumsal cinsiyet: Erzincan'da yaşayan Afgan kadınlar örneği. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 135-154.

- Arslan, M. (2015). Abdurrahman Han Reformlarından 2015'e Afgan Modernleşmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (13), 309- 336.
- Arslan, M. (2016). Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri. Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, 1 (2), 47- 63.
- Ashrafi,A., & Moghissi, H. (2002). Afghans in İran: Asylum Fatigue overshadows İslamic Brotherhood. Global Dialogue, 4(4), 89-99.
- Aslan, G. G., & Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul örneği. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), 1602-1632.
- Atlıhan, A. M. (2019). Göçmen öğrencilerin okul örgütüne uyumunda öğretmen ve okul yöneticilerinin rolleri. (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Denizli.
- Aygül, H. H. (2018). Mülteci emeği'nin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümü ve etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 9(20), 68-82.
- Aygüler, E., Ayalp, M.Ç., Yetkin Aker, D., Buz, S. (2021). Türkiye'deki sığınmacı istihdamının beşerî sermaye açısından değerlendirilmesi. Sosyoekonomi, 29 (47), 159-180.
- Aygüler, E., Buz, S., Güzel, B. (2021). Sosyal uyumun başarılmasının önündeki engeller: Niteliksel bir çalışma. Journal of Economy Culture and Society. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jecs/issue/51923/845805
- Barfield, T. (2010). 'Afghan Customary Law and Its Relationship to Formal Judicial Institutions'. the United States Institue for Peace. DC June 26. Washington.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. Göç Araştırmaları Dergisi, 1(2), 10-56.

- Behroz, A. (2020). Afganistan Siyasi Coğrafyası Ekseninde Tarih ve Toplum, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Beşer, A., & Tektaş-Kerman, K. (2017). Göç eden bireylerin öncelikli sağlık sorunları ve sağlık hizmetine ulaşımdaki engeller. Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics, 3(3), 143-8.
- BMMYK. (1997). Dünya Mültecilerinin Durumu, Bir İnsanlık Sorunu. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- BMMYK. (2016). Küresel eğilimler: 2016'da zorla yerinden edilmeler. Cenevre: BMMYK.
- BMMYK. (2020). Kasım 2020 durum istatistikleri. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/12/UNHCR-Turkey-Operational-Update-November-FINAL.pdf
- Bolgün, C. (2020). Sosyal uyum ve gruplararası ilişkiler: Türkiye'de yerel toplum ve Suriyeliler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Bolgün, C., & Uçan, G. (2020). Birlikte yaşamak mümkün mü? Okur yorumlarında "Suriyeli sığınmacı" söyleminin inşası. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1), 250-269.
- Burget, F.A. (2013). "Durand Hattı": Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı" Ortadoğu Analiz, 5 (56), 60-67.
- Buz, S. (2002), Türkiye'deki sığınmacıların üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Buz, S. (2003). Aile politikalarına mülteciler boyutunda bir bakış, Aile ve Toplum, 5 (2): 1-7.
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(2), 37-50.

- Buz, S. (2008). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. Polis Bilimleri Dergisi, 10(4), 1-14
- Castles, S.& Miller, M.J. (2008). Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (Çev. Bal, B.U., & Akbulut, İ.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chishti, M. (2014). Post- Conflict Afghanistan: A Post-Colonial Critique, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Toronto, Ontario Institute for Studies in Education, Kanada.
- Çallı, M. (2016). Türkiye'de mültecilerin ve sığınmacıların sağlık hakkı. İş ve Hayat, 2(3), 131-154.
- Çınarlı, Ö. (2012). Afganistan'ın etnik yapısı. Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(1), 73-84.
- Coşkun, E., & Yılmaz, Ç. (2018). Sığınmacıların toplumsal uyum sorunları ve sosyal hizmetlere erişimi: Düzce uydu kent örneği. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (75), 269-305.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 67-91.
- Çavlin, A., & Keskin, F. (2017). Uluslararası koruma başvuru ve statüsü sahibi kişilerin temel özellikleri. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.), Uydu kentlerde yaşayan sığınmacıların sosyo–ekonomik profilleri içinde (ss. 69-81). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Çetin, İ. (2016a). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyonu: Adana-Mersin örneği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(4), 1001-1016.
- Çetin, İ. (2016b). Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların sosyal ve kültürel entegrasyonu. Sosyoloji Dergisi, (34), 197-222.
- Dalkıran, M. (2013). Eve geri dönüş: Afganistan. İstanbul: Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi, No:10, 1-7.
- Danış, A.D. (2005/2006). 'Integration in limbo' Iraqi, Afghan, Maghrebi and İranian Migrants in İstanbul. İstanbul: Koç Üniversitesi.

- Danış, D., Pérouse, J. F., & Taraghi, C. (2006). Integration in limbo. Iraqi, Afghan, Maghberi and Iranian Migrants in Istanbul. İstanbul: MİREKOC
- Demirbaş, H., & Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. Kriz Dergisi, 21(1), 11-24.
- Deniz, O. (2009). Mülteci hareketleri açısından Van kentinin durumu ve kentteki mültecilerin demografik profili. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), 187-204.
- Dimitriadi, A. (2013). Migration from Afghanistan to third countries and Greece. Athens: IRMA Background Report, 1-34.
- Doğan, M. (2019). Temel eğitim kurumlarındaki Afgan uyruklu öğrencilerin sosyal entegrasyonunda okulun yeri: Karaman örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Karaman.
- Doğan, Y. (2019). Trabzon'da yaşayan Afganistan uyruklu sığınmacıların göç deneyimleri ve sorunları. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 5(7), 11-29.
- Dursun, G. (1998). Afganistan'ın etnik kimliği. Avrasya Dosyası, 4(3-4), 48-57.
- Duruel, M. (2016). Suriyeli sığınmacıların eğitim sorunu. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30(5), 1399- 1414.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(2), 207-222.
- Dünya Göç Raporu, (2020). World Migration Report 2020 (Turkish): 2. Bölüm Göç ve Göçmenler: Küresel Bakış, IOM Publications
- Dünya Bankası (2019). The World Bank Afghanistan Data.
- Erişim Adresi: https://data.worldbank.org/country/AF

- Erdoğan, M. M., & Ünver, C. (2015). Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları.
- Erdoğan, M., & Gönülaçan, A. (2018). Kadın ve göç ekseninde Trabzon'daki Suriyeli-Afgan kadınların sosyo-demografik analizi. Turkish Studies Social Sciences, 13(18), 547-567.
- Eren, Z. (2019). Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre göçmen çocukların eğitim sorunları ve çözüm önerileri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(1), 213-234.
- Erman, K. (2017). Afganistan'da Sovyet nüfuzu ve işgali. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ersin, İ., & Baş, H. (2019). Güney Avrupa refah ülkelerinde sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 9(1), 193-213.
- Eryurt. M. A. (2017a). Irak, Afganistan, İran ve Somali'nin sosyo-demografik yapısı ve dış göç süreci. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.). Uydu kentlerde yaşayan sığınmacıların sosyo-ekonomik profili içinde (ss 33-47). Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Eryurt, M. A. (2017b). Dünyada mültecilerin durumu ve Afgan mülteciler. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.), Türkiye'de Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahipleri üzerine analiz: Türkiye'ye geliş sebepleri, Türkiye'de kalışları, gelecek planları ve amaçları içinde (ss. 33-38). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Eryurt, M. A. (2017c). Uydu kentte yaşam koşulları. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.), Türkiye'de Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahipleri üzerine analiz: Türkiye'ye geliş sebepleri, Türkiye'de kalışları, gelecek planları ve amaçları içinde (ss. 107-116). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Eryurt, M. A. (2017d). Türkiye'ye göç ve yerleştirilme süreci. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.), Türkiye'de Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahipleri üzerine analiz: Türkiye'ye geliş sebepleri, Türkiye'de kalışları, gelecek planları ve amaçları içinde (ss. 99-106). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

- Hayri, A. (2007). Afganistan'da Türkçe Eğitimin Tarihi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karadağ, S. (2021). 'Ghosts of İstanbul': A report on Afghans at the margins of precarity. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği Yayınları.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı mülteciler". Göç Araştırmaları Dergisi, 4(2), 128-159.
- GİGM. (2014). Türkiye göç raporu-2013. Ankara: GİGM
- GİGM. (2015). Türkiye göç raporu-2014. Ankara: GİGM
- GİGM. (2016). Türkiye göç raporu-2015. Ankara: GİGM
- GİGM. (2020a). İstatistikler, düzensiz göç. Erişim adresi: https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler
- GİGM. (2020b). İstatistikler, uluslararası koruma. Erişim adresi: https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler
- GİGM. (2021). İstatistikler, geçici koruma. Erişim adresi: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638
- Goularas, G. B., & Sunata, U. (2015). Türk dış politikasında göç ve mülteci rejimi. Moment Dergi, 2(1), 12-40.
- Göktuna Yaylacı, F., & Çarpar, M. (2019). Zorunlu göçün görün(e)meyen aktörleri: Temsil ve toplumsal cinsiyet bağlamında sığınmacı erkekler. Journal of Economy Culture and Society, (60), 61-85.
- Gözübüyük Tamer, M. (2020). Mülteci ve sığınmacı yetişkinlere sunulan Türkçe dil öğretiminin halk eğitim merkezi öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi (Trabzon örneği). Karadeniz Araştırmaları, (65), 97-115.
- Görgün, M. (2017). Küreselleşme sürecinde göçmen ilişkileri ağının önemi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Göç Özel Sayısı), 1317-1327.

- Gülecen, S. (2008). Afganistan ve Türkiye Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Güler, H. (2020). Afgan göçmenlerin göç süreçleri ve işçilik deneyimleri: Uşak ili örneği. Çalışma ve Toplum, 66(3), 1461-1482.
- Hussein, S., Manthorpe, J., & Stevens, M. (2011). Exploring the potential of refugees and asylum seekers for social care work in England: A qualitative study. Health & Social Care in the Community, 19(5), 468-475.
- IOM. (2014). Afghanistan migration profile. Kabul: IOM Afghanistan.
- İçduygu, A. (2004). Türkiye'de kaçak göç. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye, Nereye Kadar Bir Göç Ülkesi? Görüş Dergisi, 88,17-22.
- İşcan, İ. H., & Çakır, M. (2019). Türkiye'deki sığınmacı ve mültecilerin Türk işgücü piyasasına etkisi: Bir saha araştırması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19(43), 177-236.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi (2015). Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi
- Jazayery, L. (2002). The migration & development nexus: Afghanistan case study. International Migration, 40(5), 231-254.
- Kahya Nizam, Ö., & Sallan Gül, S. (2017). Türkiye'de mültecilere yönelik yerleşim politikaları ve uydu kentler: güvenlik kıskacında yaşamlar. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Göç Özel Sayısı), 1385-1410.
- Kara, P., & Korkut, R. (2010). Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler. Türk İdare Dergisi, 467(1), 153-162.
- Karadere, M. (2015). Afganistan: Asya'daki stratejik çıkmaz. İstanbul: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.

- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi (24. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karataş, K., Demiröz, F., Aygüler, E., Ayalp, M. Ç. ve Bolgün, C. (2018). Türk Kızılayı Ankara Toplum Merkezinden hizmet alan Suriyeliler: Sorun, gereksinim, beklenti ve kurum memnuniyetleri. Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları.

- Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri. İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.

- Koç, İ. (2017a). Uluslararası koruma başvuru ve statüsü sahibi Afganistan uyruklu kişilerin temel özellikleri. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.), Türkiye'de Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahipleri üzerine analiz: Türkiye'ye geliş sebepleri, Türkiye'de kalışları, gelecek planları ve amaçları içinde (ss. 69-81). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

- Koç, İ. (2017b). Hanehalkı nüfusunun ve yaşanılan konutun özellikleri. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.), Türkiye'de Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahipleri üzerine analiz: Türkiye'ye geliş sebepleri, Türkiye'de kalışları, gelecek planları ve amaçları içinde (ss. 51-72). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

- Koç, İ. (2017c). Uluslararası koruma başvuru ve statüsü sahibi Afganistan uyruklu kişilerin geleceğe yönelik planları. M. A. Eryurt ve İ. Koç (Ed.), Türkiye'de Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahipleri üzerine analiz: Türkiye'ye geliş sebepleri, Türkiye'de kalışları, gelecek planları ve amaçları içinde (ss. 117-122). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

- Koç, M. (2019). Türkiye'ye düzensiz Afgan göçü ve İran'ın göç politikaları. Ankara: İran Araştırmaları Merkezi.

- Kolukırık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: Medya politiği üzerine bir değerlendirme. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 1-20.

- Korac, M. (2003). Integration and how we facilitate it: A comparative study of the settlement experiences of refugees in Italy and the Netherlands. Sociology, 37(1), 51-68.
- Köçer, M. (2019). Afganistan'da Taliban Sonrası Sosyal Değişim. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 46, 369- 381.
- Kuschminder, K., & Dora, M. (2009). Migration in Afghanistan: history, current trends and future prospects. Paper Series: Migration and Development Country Profiles, 1-40.
- Levent, F., & Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(27), 21-46.
- Lintner, C., & Elsen, S. (2018). Getting out of the seclusion trap? Work as meaningful occupation for the subjective well-being of asylum seekers in South Tyrol, Italy. Journal of Occupational Science, 25(1), 76-86.
- Lordoğlu, K. & Aslan, M. (2016). En fazla Suriyeli göçmen alan beş kentin emek piyasalarında değişimi 2011-2014. Çalışma ve Toplum Dergisi, 49 (2), 789-808.
- MacDonald, I. (2011). Landlessness and Insecurity: Obstacles to Reintegration in Afghanistan. Washington: Middle East Institute Fondation pour la Recherche Strategique.
- Monsutti, A. (2006). Afghan transnational networks: Looking beyond repatriation. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit.
- Margesson, R. (2007). Afghan refugees: Current status and future prospects. Washington DC: Library of Congress Research Service.
- Martin, M. A. B. (2011). Geopolitical analysis of Afghanistan. Prebie3, (2), 7.
- Menteş, O. (2020). 2001 yılı Sonrasında Afganistan'a Eğitim Alanında Yapılan Uluslararası Yardımlar, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- MEPA News (2021). Afganistan Etnik Grup Haritası, https://www.mepanews.com/afganistan-etnik-grup-haritasi-21807h.htm
- Mixed Migration Center. (2019). Distant deams: Undering the aspirations of Afghan returnees. Mixed Migration Centre Asia.
- Mixed Migration Center. (2020). Destination unknow – Afghans on the move in Turkey. MMC Middle East Research Report
- Mohseni, S. (2014). Terörizm ve Afganistan'da ulus-devlet inşa süreci. İstanbul: Horasan Yayınları.
- Noor, S. (2006). Afghan Refugees After 9/11. Pakistan Horizon, 59(1), 59-78.
- Obayd, A. J. (2020). Afganistan'da Göç Sorunu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- OECD (1998), Human capital investment: An international comparison, Paris: OECD.
- Özbesler, C., & Duyan, V. (2010). Okul ortamlarında sosyal hizmet. Eğitim ve Bilim, 34(154), 17-25.
- Özçürümez, S., Hoxha, J., & Kurfalı, M. A. (2021). Toplumsal Bütünleşme ile Yerleşke Dönüşümü İlişkisi: Türkiye'ye Zorunlu Göçle Gelenler ve Barınma Deneyimi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 76(1), 129-164.
- Öztürk, S. & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 1-12.
- Özer, S., Uysal, O., Atvur, S. (2010). NATO ve AB'nin Değişen Güvenlik Stratejilerinin Afganistan Örneğinde Değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, (19), 257- 285.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (Çev Ed: Bütün, M. ve Demir, S. B). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Pupal, K. (2016). Deryahayi Afganistan. Aryana Afganistan Online, 1-27.
- Rittersberger Tılıç, H., & Bal, S. (2019). Türkiye emek piyasasında mülteciler/göçmenler: Görünmeyen emek ve görünen politika üzerine bir değerlendirme. Nüfusbilim Dergisi, 41(1), 26-51.
- Rodenbough T. F. (2005). Afghanistan and the Anglo-Russian dispute. The Project Gutenberg e- Book.
- Sağıroğlu, A. Z. (2015). Türkiye'nin değişen göç karakteri. Sosyoloji Divanı, 3(6), 9-30.
- Savar, E., & Kedikli, U. (2019). Türkiye'de mülteci ve sığınmacılara sağlanan imkânlar ve uyum sorunları: Çankırı örneği. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 15(4), 1119-1142.
- Sayım, F. (2017). Yabancı uyruklu göçmenler-sığınmacılar ve ziyaretçiler için kamu ve özel hastanelerde verilen hizmetlerin faturalanması ve muhasebe kayıtları-Yalova örneği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (53), 35-54.
- Schmeidl, S. (2009). Repatriation to Afghanistan: durable solution or responsibility shifting? Forced Migration Review, 33, 20-22.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31(2), 267-305.
- Sezik, M. (2017). Yurt dışı zorunlu göçlerin Türkiye kentleri üzerindeki etkileri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 139-156.
- Stigter, E. (2006). Livelihoods upon return: Afghan Migratory strategies-an assessment of repatriation and sustainable return in response to the convention plus. Refugee Survey Quarterly, 25(2), 109-122.
- Şanlıöz, S. A. (2016). Dış göç olgusunun düzensiz göç gerçeği: karşılaşılan etkilere ekonomik ve sosyolojik çözüm önerileri. Sosyoekonomi, 24(30), 139-146.

- Şeker, D. (2016). Göç sürecinde kadın. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 199-214.

- Taş, D., ve Tekkanat, S. (2018). Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar arasında bir kent: Elazığ örneği. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(4), 77-90.

- Topgül, S. (2016). Sosyal dışlanma ve göç: Mülteci işçiler örneği. Sosyoloji Dergisi, (34), 269-289.

- Tunalı, H.N., & Yılmaz, A. (2016). "Büyüme, beşerî sermaye ve kalkınma ilişkisi: OECD Ülkeleri'nin ekonometrik bir incelemesi. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 14(4), 295-318.

- TÜİK. (2020a). Ulusal eğitim istatistikleri. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=okuryazar&dil=1

- TÜİK. (2020b). Hanehalkı harcama istatistikleri. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-(Bolgesel)-2019-33594

- TÜİK. (2020c). İstatistiklerle aile, 2019. Erişim adresi: https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730

- Türk, G. D. (2016). Türkiye'de Suriyeli mültecilere yönelik sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme. Marmara İletişim Dergisi, (25), 145-157.

- UİGM. (2020a). Çalışma izni. Erişim adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm /calisma-izni/basvuru-turleri/

- UİGM. (2020b). Türk vatandaşlarına hasredilen meslekler. Erişim adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/

- UK Essays (2018). Afghanistan Geostrategic Importance. Erişim Adresi: https://www.ukessays.com/essays/politics/brief-history-and-geo-strategic-location-of-afghanistan-politics essay.php

- Yalda, R. (2019). Afganistan'ın Sosyo- ekonomik Gelişmişlik Düzeyinin ECO Üyesi Ülkeler ile Karşılaştırılmalı Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Yaman, M. (2018). Suriyeli kadın "mültecilerin" emek ve istihdam koşulları. Toplum ve Hekim, 33(4), 306-313.
- Yavuz, Ö., & Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. Göç Dergisi, 3(2), 175-199.
- Yıldırım, E. (2020). Sosyal bilgiler dersinde sığınmacılara yönelik kapsayıcı eğitimin incelenmesi. Milli Eğitim Dergisi, 49(225), 283-317.
- Yıldırım, E. (2021). Okullarda kapsayıcı liderlik ve danışmanlık: sığınmacı öğrenciler. Journal of Qualitative Research in Education, 25, 130-155.
- Yıldız, Ö. (2013). Türkiye kamplarında Suriyeli sığınmacılar: Sorunlar, beklentiler, Türkiye ve gelecek algısı. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 16(1), 140-169.
- Yoldaş, M. A. (2007). Afganistan'ın Sosyal Kültürel ve Ekonomik Yapısı ile İlgili Olarak Türk Yatırımcı Firmaları İçin Bazı Tespitler, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi, (13), 1-11.

EKLER

Ek-1: Etik Komisyon İzni

Tarih: 24/10/2019
Sayı: 35853172-050.01-E.00000826760
0000826760

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-050.01
Konu : Prof. Dr. Sema BUZ (Etik Komisyon İzni)

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : 08.10.2019 tarihli ve 90955707-050.01/00000808242 sayılı yazı.

Fakülteniz Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi **Prof. Dr. Sema BUZ**'un **Öğr. Gör. Muhlise CANLI** yardımcılığında yürüttüğü **"Trabzondaki Afganların Profili ve Gereksinimleri Araştırması"** adlı araştırma projesi Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **15 Ekim 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr adresinden 0ec5026b-735e-40d6-a260-a5234de0bbc4 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Sevda TOPAL

Ek-2: Görüşme Formu

TRABZONDA YAŞAYAN AFGAN SIĞINMACILARIN PROFİLİ VE GEREKSİNİMLERİ ARAŞTIRMA PROJESİ GÖRÜŞME FORMU

Bu araştırmanın amacı, Trabzon' da bulunan Afgan sığınmacıların profilini ortaya koyarak gereksinimlerini ve karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmektir.

Bu amaca ulaşmak için **Görüşme Formu** hazırlanmıştır. **Görüşme Formunu** doldurarak Trabzon'da bulunan Afganların gereksinim ve sorunlarının çözümü için atılacak adımların belirlenmesine ve Afganların sosyal uyumlarının desteklenmesine önemli bir katkınız olacaktır. Elde edilen veriler tamamen bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Kimlik bilgileriniz paylaşılmayacaktır.

Araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Görüşme başlamadan önce **Görüşme Formunu** inceleyebilir, herhangi bir sorunuz var ise çekinmeden sorabilirsiniz. Formu doldururken istediğiniz anda, araştırmadan ayrılmak istediğinizi uygulayıcıya herhangi bir neden veya koşul belirtmeden ifade edebilir ve ayrılabilirsiniz.

Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan izin alınmıştır. Araştırmada sağlıklı veriler elde edebilmek için soruları samimi ve eksiksiz bir şekilde yanıtlamanız önemlidir. Araştırmaya katkı sağladığınız için şimdiden teşekkür ederim.

A. Katılımcıların Demografik Özellikleri

1.Yaşınız:

a) 18-23 b) 23- 28 c) 28- 33 d) 33- 38 e) 38- 43

f) 43-48 g) 48- 53 g) 53- 58 i) 58 Üstü

2.Cinsiyetiniz:

a) Erkek b) Kadın

3.Medeni Haliniz:

a) Bekar b) Evli c) Boşanmış d) Eş vefatı

4. Çocuğunuz var mı?

a) Evet b) Hayır

5. 4. soruya cevabınız evet ise, Kaç çocuğunuz var?

a) 1- 3 b) 3- 5 c) 5- 7

6.Eğitim Durumu (en son bitirilen okul)

a) Okur-yazar değil b) Okur yazar c) İlköğretim

d) Orta öğretim e) Lise f) Üniversite

7.Uluslararası Koruma Kimlik belgeniz var mı?

a) Evet b) Hayır c) Başvuru sahibi kimliği

8. 7. Soruya cevabınız hayır ise soruyu cevaplayınız, Uluslararası Koruma Kimlik belgesi almak için İl Göç İdaresi' ne başvuru yaptınız mı?

a) Evet b) Hayır

9. Uluslararası Koruma Kimlik belgesi almak için İl Göç İdaresi'ne ne zaman başvuru yaptınız?

a) Başvuru yapmadım b) 1 yıldan az c) 1- 3 yıl önce d) 3- 5 yıl önce

e) 5 yıldan fazla

10. Statünüz var mı?

a) Evet b) Hayır

B. Göç Süreci

11.Türkiye'ye hangi ülke üzerinden geldiniz?

a) Afganistan b) İran c) Suriye d) Irak

12.Menşei ülkenizden Türkiye'ye göç etmenizde etkili olan faktörler nelerdir?

a) İç çatışma /savaş/ terör b) Ekonomik kaygılar c) Üçüncü bir ülkeye göç

d) Aileler arası çatışma e) Ekonomik kaygılar/ üçüncü bir ülkeye göç

13.Göç kararını kiminle birlikte verdiniz?

a) Kendim b) Ailem c) Ailem ve benim ortak kararımız

14.Türkiye' ye hangi il sınırından giriş yaptınız?

a) Ağrı b) Kars c) Iğdır d) Van e) Ankara

f) İstanbul

15.Türkiye'yi tercih etme nedeniniz nedir?

a) Yakınlığı- Tanıdıkların olması

b) Yakınlığı- Diğer ülkelere transit geçiş için

c) Tanıdıkların olması- Kültürel benzerlikler (din, yaşam tarzı)

d) Tanıdıkların olması- Çalışma olanakları

e) Diğer ülkelere transit geçiş için

16.Trabzon' a göç etmenizdeki temel nedeniniz nedir?

a) Tanıdıkların olması b) İş imkanları c) Eğitim olanağı d) BMMYK

e) Hiçbiri

17.Yaşadığınız bölgede menşei ülkenizden gelenlerle iletişim içinde misiniz?

a) Evet b) Hayır

18.17. soruya cevabınız evet ise nerelerde bir aradasınız?

a) İletişim içinde değilim b) Evde- Apartmanda

c) Mahallede- Aynı işyerinde d) Aynı işyerinde

e) Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği'nde f) Evde- Mahallede

19.Yaşadığınız yerde Afgan göçmenlerin olmasının sizin için önemi nedir?

a) Çok önemli b) Önemli c) Az önemli d) Önemsiz

20.Trabzon' da ne kadar süredir yaşıyorsunuz?

a) 1 yıldan az b) 1- 3 yıl c) 3- 5 yıl d) 5- 7 yıl e) 7- 9 yıl

21. Trabzon' da yaşadığınız en temel sorun nedir?

a) Dil sorunu b) İstihdam sorunu c) Konut sorunu

d) Kültürel sorunlar e) Kamusal hizmetlerden (eğitim, adalet, güvenlik) faydalanamama

f) Sağlık Sigortası

C. Barınma Gereksinimleri

22. Barınma gereksiniminizi karşılarken sorun yaşadınız mı?

a) Evet b) Hayır

23.22. soruya cevabınız evet ise, Ne tür sorunlar yaşadınız?

a) Herhangi bir sorun yaşamadım

b) Konutun pahalı olması

c) Ev sahibinin göçmene ev vermek istememesi

d) Konut sayısının yetersiz olması

e) Konut kiralarken depozito, kefil bulma konularında güçlükler

f) Konutun pahalı olması- Ev sahibinin göçmene ev vermek istememesi

g) Ev sahibinin göçmene ev vermek istememesi- Konut kiralarken depozito, kefil bulma konularında güçlükler

24.Yaşamınızı nerede sürdürüyorsunuz?

a) Park ya da bahçede b) Akraba yanında c) Kiralık ev

d) Kendi evim e) Tanıdıkların yanında

25.Yaşadığınız konutta kiracı iseniz ne kadar kira ödüyorsunuz?

a) 0- 250 TL b) 250- 500TL c) 500- 750 TL d) 750- 1000 e)kira ödemiyorum

26.Barınma ihtiyacınızı karşılamak için herhangi bir kurum ya da kuruluştan yardım alıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

27. 26. soruya cevabınız evet ise, Hangi kurumdan?

a) Kızılay b) ASAM c) Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü d) Diğer …..

28. Barınma gereksiniminizi karşılarken konut sahiplerinin göçmenlerle ilgili tutumlarından memnun musunuz?

a) Evet b) Hayır

29. 28.soruya cevabınız hayır ise konut sahiplerinin size karşı tutumları nasıl?

a) Konut sahiplerinin tutumundan memnunum

b) Göçmenlere karşı ırkçı

c) Göçmenlere karşı dışlayıcı

d) Sadece kira gelirini önemseyen, ekonomik bakış açısına sahip

30.Yaşadığınız konutun bulunduğu bölgeden memnun musunuz?

a) Evet b) Hayır

31. 30. Soruya cevabınız hayır ise yaşadığınız konutun bulunduğu bölgenin koşullarına ilişkin en önemli sorununuz nedir?

a) Herhangi bir sorun yok

b) Konutun bulunduğu bölgede yeterince alt yapı hizmetlerinin olmaması

c) Konutun bulunduğu bölgenin gelişmemiş olması

d) Konutun bulunduğu bölgede güvenlik sorunlarının bulunması

e) Konutun iş yerine uzak olması

32.Yaşadığınız konutta kaç kişiyle (siz hariç) birlikte kalıyorsunuz?

a) Yalnız b) 1- 3 c) 3- 5 d) 5- 8 e) 8- 11

33.Yaşadığınız konutun koşulları gereksinimlerinizi karşılıyor mu?

a) Evet b) Hayır

34.33. soruya cevabınız hayır ise yaşadığınız konutun koşullarına ilişkin en önemli sorununuz nedir?

a) Herhangi bir sorun yok b) Oda sayısındaki yetersizlik

c) Konutta rutubet olması d) Gürültülü olması

e) Kapı ve pencerelerin yeterince sağlam olmaması

f) Yeterince ısınmaması

g) Oda sayısındaki yetersizlik- Konutta rutubet olması

D. İstihdam Gereksinimleri

35.Türkiye' ye gelmeden önce ülkenizde devamlı olarak çalıştığınız bir işiniz var mıydı?

a) Evet b) Hayır

36.35. soruya cevabınız evet ise Türkiye'ye gelmeden önce ülkenizde hangi iş kolunda çalışıyordunuz?

a) Çalışmıyordum b) Hizmet c) Tarım d) Hayvancılık

e) İnşaat sektörü f) Sağlık g) Eğitim h) Adalet

ı) Güvenlik

37. Türkiye'ye gelmeden önce ülkenizde çalıştığınız iş koluna ilişkin bir eğitim aldınız mı?

a) Evet b) Hayır c) çalışmıyordum

38.Şu anda herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

39.38. soruya cevabınız hayır ise ne kadar süre işsiz kaldınız?

a) 6 aydan az b) 6 aydan fazla c) 1- 3 yıl d) 3- 5 yıl

40.Trabzon' da bulunduğunuz sürece devamlı çalıştığınız bir işiniz var mı?

a) Evet b) Hayır

41.Nasıl iş buldunuz ya da buluyorsunuz?

a) İş aramıyorum b) İşverenlerle görüşerek

c) Trabzon'daki tanıdık ve akrabalar aracılığıyla

d) Kendi işimi kurdum (seyyar satıcılık, dükkân açma vs. e) Trabzon Ata Park

42.Hangi iş alanında çalışıyorsunuz?

a) İnşaat b) Ev içi hizmetleri, temizlik işleri

c) Hizmet sektörü (garsonluk, otomobil tamircisi, vs. d)Tarım e) Hiçbiri

43.Mevcut çalışma koşullarınızdan memnun musunuz?

a) çalışmıyorum b) Evet c) Hayır

44. 43.soruya cevabınız hayır ise, neden memnun değilsiniz?

a) Uzun süre çalışıyorum b) Çalışma süreme göre az ücret alıyorum

c) Sosyal güvence yetersizliği d) Ücretimi sürekli ve düzenli şekilde alamıyorum

e) İletişim konusundaki sorunlar (dil sorunu vb.)

45.Çalışmanızın karşılığını ne şekilde alıyorsunuz?

a) Günlük b) Haftalık c) Aylık d) Düzensiz şekilde e) Hiç alamıyorum

46. Ne kadar süredir çalışmanızın karşılığını alamıyorsunuz?

a) 6 aydan az b) 6 aydan fazla c) 1- 3 yıl d) 3- 5 yıl

47.Kazancınızı Türkiye dışındaki herhangi bir aile üyesine gönderiyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

48.Türkiye' deki işçi ücretleri konusunda bilginiz var mı?

a) Hayır, herhangi bir bilgim yok

b) Evet, Türk vatandaşlardan daha az ücret alıyorum

c)Evet, Türk vatandaşlarla eşit ücret alıyorum

49.Türkiye' de hangi iş kolunda çalışmak istersiniz?

a) Danışmanlık b) Sağlık ve Sosyal hizmetler c) Basın, Yayın ve Gazetecilik

d)Hizmet sektörü e) çalışmak istemiyorum f) Hiçbiri

E. Eğitim Gereksinimleri

50.Türkiye' de herhangi bir eğitim alıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

51. 50. soruya cevabınız evet ise soruyu cevaplayınız, Ne tür bir eğitim alıyorsunuz?

a) Dil eğitimi b) Mesleki eğitimi c) Örgün eğitim

52.50. soruya cevabınız evet ise soruyu cevaplayınız, Türkiye' de aldığınız eğitimi yeterli buluyor musunuz?

a) Yeterli buluyorum b) Yeterli bulmuyorum c) Kararsızım

d)Fikrim yok

53.Hangi imkanlar sağlanırsa eğitime devam edersiniz?

a) Dil sorununu gidermeye yönelik sosyal projeler sunulması

b) Eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için maddi destek sağlanması

c) Yaşadığım yere yakın olan eğitim kurumlarından faydalanma imkanı

d) Eğitim kurumlarına kayıt konusunda kolaylaştırıcı imkanların sunulması

e) Hiçbiri

54. Eğitimine devam eden çocuklarınız var mı?

a) Evet b) Hayır

55. 54. Soruya cevabınız evet ise cevaplayınız, Hangi eğitim düzeyinde?

a) Eğitim alan çocuğum yok

b) İlkokul c) Ortaokul d) Lise e) Üniversite

f) İlk okul- Orta okul g) Orta okul- lise

h) İlk okul- Orta okul Lise- Üniversite

56. 54. Soruya cevabınız evet ise cevaplayınız, Okulda herhangi bir güçlükle karşılaşıyorlar mı?

a) Hayır b) Evet

57.Çocuğunuz okulda ne tür bir güçlükle karşılaşıyor?

a) İletişim b) Sosyal dışlanma c) Adaptasyon

F. Sağlık Gereksinimleri

58.Türkiye'ye giriş yaparken herhangi bir sağlık kontrolünden geçtiniz mi?

a) Evet b) Hayır

59.Kronik herhangi bir hastalığınız var mı?

a) Evet b) Hayır

60. 59. Soruya cevabınız evet ise cevaplayınız, Ne tür bir hastalığınız var?

a) Kronik solunum yolu hast b)Kalp- damar hast c) Nörolojik hast.

d) Diyabet

61.Sağlık imkanlarına erişimde zorluk yaşıyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

62. 61. soruya cevabınız evet ise soruyu cevaplayınız, sağlık imkanlarına erişimde yaşadığınız en temel sorun nedir?

a) Dil problemi

b) Maddi imkanların kısıtlılığı

c) Herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmama

d) Sağlık hizmetlerine nasıl ulaşacağını bilememe

e) Dil problemi- Maddi imkanların kısıtlılığı

f) Dil problemi- Herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmama

63.Kendinizi genellikle nasıl hissediyorsunuz?

a) Mutlu ve yaşama bağlı b) Mutsuz ve yaşama isteği düşük c) Sinirli ve tedirgin

d) Fikrim yok

64.Psikososyal açıdan destek ihtiyacı duyuyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

65. Ne tür bir psikososyal destek ihtiyacı duyuyorsunuz?

a) İhtiyaç duymuyorum b) Konuşma ihtiyacı

c) Biri tarafından dinlenme ihtiyacı d) Profesyonel yardım

e) Terapi

G. Entegrasyon Konusundaki Gereksinimler

66.Türkçe biliyor musunuz?

a)Evet b)Hayır

67.66. soruya cevabınız evet ise soruyu cevaplayınız, Türkçeyi nerede öğrendiniz?

a) Türk komşulardan b) Kursta c) İnternet d) İş yeri

e) Göçmen ağı içerisinde Türkçe bilen tanıdık, akraba aracılığıyla öğrendim

68.Türkçeyi ne sıklıkla kullanıyorsunuz?

a) Sürekli b) Nadiren c) Gerekmedikçe kullanmıyorum d)Hiç kullanmıyorum

69.Göç kararı almadan önce Türkiye hakkında nasıl bir fikre sahiptiniz?

a) Olumlu b) Olumsuz c) Herhangi bir fikrim yoktu

70.Şu anda Türkiye hakkında nasıl bir fikre sahipsiniz?

a) Olumlu b) Olumsuz c) Herhangi bir fikrim yok

71.Trabzon'daki toplumun size yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?

a) Olumlu ve yardımsever b) Olumsuz ve dışlayıcı c) Herhangi bir fikrim yok

72.Türkiye' deki sosyal yaşama uyum sağladığınızı düşünüyor musunuz?

a) Evet b) Hayır c) Kısmen d) Herhangi bir fikrim yok

73.Gelecek planlarınızda Türkiye'de sürekli kalma gibi bir düşünceniz var mı?

a) Evet b) Hayır

74.73. soruya cevabınız hayır ise, Türkiye' den hangi ülkeye gitmeyi düşünüyorsunuz?

a) Kendi ülkesine……

b) Avrupa Birliği ülkelerinden herhangi biri ……

c) İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya) ……

d) Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.)

75. Afganların Türkiye'ye entegrasyonu için sizce aşağıdakilerden hangisi daha önemlidir?

a) Türkçeyi öğrenmeye çalışma

b) Türk vatandaşlarıyla ortak faaliyetlere katılım gösterme

c) Afgan dernekleri tarafından Türk kültürünü tanıtmaya yönelik aktivitelerin gerçekleştirilmesi

76.Türkiye Afganların entegrasyonu için sizce aşağıdakilerden hangisini yapmalıdır?

a) Resmî kurumlara bağlı Türkçe dil eğitim kursları açılmalı

b) Türk vatandaşları ve Afganları bir araya getirecek sosyal projeler geliştirilmeli

c) Afganlara yönelik danışma merkezleri oluşturulmalı

d) Türkiye'yi tanıtıcı aktiviteler yapılmalı (film gösterileri, gezi vs)

e) Türkiye'de kültürel ve toplumsal yaşamla ilgili eğitimler düzenlenmeli

Hacettepe Üniversitesi
Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi

Trabzon'da Yaşayan Afgan Sığınmacıların **Profili ve Gereksinimleri**

Sema Buz • Muhlise Canlı • Edip Aygüler